

Riikka Nieminen

Monialainen yhteistyö lapsen poistuessa luvatta sijaishuoltoyksiköstä

Opinnäytetyö

Syksy 2019

SeAMK Sosiaali-ala

Sosiaali-alan ylempi AMK-tutkinto

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma (ylempi AMK)

Tekijä: Riikka Nieminen

Työn nimi: Monialainen yhteistyö lapsen poistuessa luvatta sijaishuoltoyksiköstä

Ohjaaja: Tiina Tiilikka

Vuosi: 2019

Sivumäärä: 71

Liitteiden lukumäärä: 3

Opinnäytetyössäni tarkastelen sijaishuoltoyksiköissä asuvien lasten luvattomiin poissaoloihin liittyvää monialaista työskentelyä. Opinnäytetyössäni tarkastelen työntekijöiden käsityksiä lapsen luvattoman poissaolemisen syistä, ammattilaisten välistä yhteistyötä nykymuodossaan, kuinka se toimii ja onko siinä jotain kehitettävää. Lisäksi tarkastelen luvattomien poissaolojen prosessia sekä lasten sijaishuoltoyksikköön palauttamiseen liittyviä käytäntöjä.

Tarkasteltaviksi toimialoiksi valikoituivat poliisi, sijaishuoltoyksiköt sekä sosiaalipäivystys. Olen haastatellut keväällä 2019 kuusi toimijaa, kaksi jokaiselta toimialalta, joista kolme on esimiehiä ja kolme alaisia. Haastattelut toteutin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla ja litteroidun aineiston analyysitapana oli diskurssianalyysi.

Opinnäytetyöni tulosten pohjalta olen luonut havaintojani selkeyttämään Onnistuneen yhteistyön käsitekartan. Sen avulla voi tarkastella tuloksieni perusteella muodostuneita monialaisen yhteistyön kulmakiviä, joiden huomioon ottaminen tukee työskentelyä kentällä. Näitä kulmakiviä ovat toimijoiden välisen yhteistyön säännöllisyys ja sen myötä muodostunut tutustuminen ja luottamus, sekä tällaisen mahdollistavat resurssit. Lisäksi haastateltavat näkivät tärkeänä toimijoiden asenteen ja kollektiivisen kulttuurin toimijoiden välillä sekä tietoisuuden toisen työtä koskevista säädöksistä ja ohjeista. Myös näiden tietojen ajantasaisuus ja pysyvyys henkilöstövaihdoksista huolimatta koettiin tärkeänä.

Onnistuneen yhteistyön käsitekarttaa voidaan hyödyntää monialaisen yhteistyön kehittämisen ja käynnistämisen pohjana. Lisäksi sitä voidaan käyttää selkeyttämään monialaisen työskentelyn edellytyksiä ja periaatteita. Tällaisia periaatteita ovat esimerkiksi osaamisen ja informaation jakaminen sekä työskentely yhteisen päämäärän eteen ammattihenkilöiden omien toimivaltojen puitteissa.

Avainsanat: monialainen, yhteistyö, karkaaminen, sijaishuolto, lastensuojelu, poliisi, sosiaalipäivystys, diskurssianalyysi

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Master's degree programme in social work

Author/s: Riikka Nieminen

Title of thesis: Multioccupational co-operation in the case of non-permitted absence of a child from foster unit.

Supervisor(s): Tiina Tiilikka

Year: 2019

Number of pages: 71

Number of appendices: 3

In my thesis I focused on multioccupational co-operation in the case of non-permitted absence of a child who live in foster units. I consider in my thesis workers' conceptions of the reasons behind the non-permitted absence, multioccupational working by its form, how it's working and is there something to improve. I also consider the process of non-permitted absence and the system of bringing these children back to their foster units.

The industries which I examine are the police, emergency social services and the child welfare's foster unit. In the spring 2019 I have interviewed six workers, two from each industry, three of whom are supervisors and three are subordinates. The interviews have been implemented by a half-structured theme interview and a transcribed material has been analyzed by a discourse analysis.

I have made a Successful co-operations mind map using my thesis results to represent those in a plain form. It can be used to consider my results of multioccupational co-operation and its basic principles, which makes it easier to use those at the field. These basic principles are trust and knowing each other, which are based on cyclic co-operation and the resources to do so. My interviewees also saw the importance of attitude by workers and collective culture between the industries. They also pointed out the awareness of the rules, laws and instructions from each other's work. Also, in important role was that this information is being updated and permanence, even when the working persons change.

The Successful co-operations mind map can be used at developing and starting a new multioccupational co-operation. It can also be used to clarify multioccupational co-operations basic principles. These basic principles are for example sharing knowledge and information and also working towards the common goals within the limits set by the jurisdiction of each professional.

Keywords: multioccupational, co-operation, runaway, foster care, child welfare, police, emergency social services, discourse analysis

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
SISÄLTÖ.....	3
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo.....	5
1 JOHDANTO.....	6
2 LAPSI SIJAISHUOLLOSSA – PROSESSI JA TAUSTAT.....	8
2.1 Sijaishuoltoon päätyminen taustatekijät.....	8
2.2 Lapsen sijoittaminen sijaishuoltoyksikköön.....	9
3 LUVATTA POISSAOLEMINEEN JA MONIALAISEN YHTEISTYÖN PERIAATTEET.....	12
3.1 Lapsen luvaton poissaoleminen sijaishuollosta ja sen riskitekijät.....	12
3.2 Monialaisen yhteistyön periaatteet ja käynnistyminen.....	14
3.3 Monialaisen työskentelyn säädöspohja luvattomiin poissaoloihin liittyen..	16
3.4 Virka-apupyynnö ja sen toteuttaminen.....	17
4 LAPSEN OIKEUDET SIJAISHUOLLOSSA.....	19
4.1 Viranomaisten valta-asema suhteessa lapsen oikeuksiin.....	19
4.2 Lapsen oikeuksien huomioiminen luvattoman poissaolemisen yhteydessä	21
4.3 Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet ja lapsen oikeuksien huomioiminen lapsen löydyttyä.....	21
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	24
5.1 Opinnäytetyön tutkimustehtävät.....	24
5.2 Haastatteluiden toteuttaminen.....	25
5.3 Analyysimenetelmä ja sen valinta.....	26
5.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	27
6 TULOKSET.....	31
6.1 Toimijoiden käsityksiä luvattoman poissa olemisen syistä.....	31
6.2 Toimijoiden käsityksiä luvattoman poissaolemisen prosessista.....	37
6.3 Toimijoiden käsityksiä monialaista yhteistyötä koskevasta byrokratiasta..	39

6.4 Virka-apupyynnön, katoamisilmoituksen ja poliisitehtävän rajapinta.....	40
6.5 Lapsen palauttaminen sijaishuoltoyksikköön	45
6.6 Toimijoiden käsityksiä lapsen palaamisesta sijaishuoltoyksikköönsä	46
6.7 Toimijoiden näkemykset monialaisen yhteistyön tekemisestä	48
6.8 Toimijoiden omat tunnekokemukset suhteessa monialaiseen työskentelyyn	50
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	54
7.1 Luvattomien poissaolojen syistä ja prosessista	54
7.2 Monialainen yhteistyö	56
7.3 Virka-apupyynnön käytännöt	58
7.4 Monialaisen työskentelyn kehittäminen.....	60
8 POHDINTA	63
LÄHTEET	66
LIITTEET	71

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo

Kuvio 1. Karkaamisen syyt ja niiden esiintyvyys haastatteluissa.	32
Kuvio 2. Lapsen luvattoman poistumisen prosessikaavio haastatteluaineiston perusteella.....	37
Kuvio 3. Onnistuneen yhteistyön käsitekartta.....	61

1 JOHDANTO

Lapsen poistuessa luvatta sijaishuoltoyksiköstään puhutaan arkikielessä hatkaamisesta. Tämä tarkoittaa lapsen karkaamista, eli luvattonta poissaoloa sijaishuoltoyksiköstä. Esimerkiksi Ylen uutisessa (Rytkönen 2019) tuodaan esiin hatkaaminen ilmiönä ja sen yleistyminen. Uutisessa kerrotaan, että Helsingin poliisilla on ollut vuonna 2018 yli 800 virka-apupyynnöä koskien lastensuojelun sijaishuollosta karanneita lapsia. Uutisessa nostetaan esiin myös lapsen näkemys asiasta, jonka mukaan lapsen sijoittaminen fyysisesti kauas esimerkiksi vahingollisesta kaveripiiristä ei muuta hänen tapaansa ajatella ystävistään. Uutisen mukaan ajattelutavan muutos sekä turvallinen ja välittävä ilmapiiri sijaishuoltoyksikössä olisivat pelkkää fyysistä etäisyyttä parempi vaihtoehto hatkaamisen ehkäisyssä. Lisäksi hatkaamisen jälkeinen rajoittaminen saattaa lapsesta tuntua rangaistukselta psyykkisestä pahasta olost. Uutisessa nostetaan esiin myös tarve kolmannelle toimijalle poliisin ja sijaishuoltoyksiköiden lisäksi, etenkin akuuteissa tilanteissa on uutisen mukaan lapsille vaikea löytää paikkaa.

Sijaishuoltoyksiköillä tarkoitetaan perhehoitoyksiköitä sekä lastensuojelun laitostyöyksiköitä, lisäksi sijaishuolto voidaan järjestää muulla tavalla, esimerkiksi alle 2-vuotiaan lapsen sijoittamisella vankilan perheosastolle yhdessä vanhemman kanssa (L13.4.2007 / 417 10. luku 49§ ja 14. luku 83§). Kun lapsi jättää palaamatta sijaishuoltoyksiköön sovitun mukaisesti tai poistuu yksiköstä luvatta, alkaa sijaishuoltoyksikön henkilökunta selvittää lapsen olinpaikkaa ja varmistaa, ettei lapsi ole vain myöhästynyt. Jos lapsi ei palaa kohtuullisen ajan kuluessa, eikä häntä ensivaiheen etsinnöissä löydetä, käynnistyy monialainen yhteistyö lapsen löytämiseksi ja palauttamiseksi sijaishuoltoyksiköön. Tämän työskentelyn keskeisinä toimijoina ovat lastensuojeluyksikön henkilökunta, poliisi ja sosiaalipäivystys sekä sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijät. Lisäksi lapsen etsinnöissä ovat usein mukana hälytyskeskus, lapsen vanhemmat sekä muu läheisverkosto. Etsinnöissä on tavoitteena löytää lapsi ja palauttaa hänet sijaishuoltoyksikkönsä, jottei hän luvattoman poissaolon aikana vaaranna kasvuaan ja kehitystään esimerkiksi sekaantumalla päihteisiin, syyllistymällä rikoksiin, joutumalla rikoksen uhriksi tai viettämällä aikaa vahingolliseksi arvioidussa seurassa (Lehtonen & Telen 2013, 32-33).

Opinnäytetyössäni tarkastelen työntekijöiden käsityksiä lapsen luvattomasta poissaolosta, ammattilaisten välistä yhteistyötä, kuinka se toimii ja onko siinä jotain kehitettävää. Tarkemmin sanottuna, minua kiinnostavat monialaisen yhteistyön rakenne; kuka organisoii etsintöjä, miten vastuut jaetaan ja millaisia vaiheita lapsen etsintöihin liittyy sekä mahdollisten kehittämiskohtien selvittäminen. Lisäksi tarkastelen aineistosta toimijoiden käsitystä hatkaamisen eli luvattoman poissa olemisen syistä sekä jokaiselle toimijalle asetettujen raamien vaikutuksesta työhön. Aineistosta pyrin saamaan tietoa myös siitä, miten toimijat kokevat asemansa lapsen löytymisen jälkeen, eli prosessissa, jossa lapsi palautetaan sijaishuoltoipaikkaansa.

Aineisto koostuu kuudesta litteroidusta haastattelusta, joissa tarkasteltavina toimijatahoina olivat poliisi, sosiaalipäivystys ja lastensuojelun sijaishuoltoyksikkö. Jokaisesta oli kaksi haastateltavaa, joihin lukeutui sekä miehiä että naisia ja alaisia sekä esimiehiä. Aineiston analysoin diskurssianalyysin avulla, jolla tarkastelen erilaisia puheen tapoja ja merkityksiä haastateltavien kertomassa kontekstissa.

Johtopäätöksissä peilaan opinnäytetyöni tuloksia teoriakehykseen sekä aiempiin tutkimuksiin (ks. Lehtonen & Telen 2013; Isoniemi 2019). Näiden kautta olen luonut Onnistuneen yhteistyön käsitekartan (s. 61), jonka avulla havainnollistan tuloksiani sekä näiden suhdetta toisiinsa. Käsitekarttaa voidaan hyödyntää esimerkiksi monialaisen työskentelyn tekemisessä ja käynnistämisessä sekä monialaisen yhteistyön osa-alueiden tarkastelemisessa.

2 LAPSI SIJAISHUOLLOSSA – PROSESSI JA TAUSTAT

Tässä luvussa käsittelen sitä, miksi ja miten lapsi päätyy sijaishuoltoyksikköön – millainen prosessi on ja kenen päätös on sijaishuoltopaikkaan päättymisen taustalla. Lisäksi tarkastelen sijaishuollon erilaisia muotoja, sijaishuoltopaikan valintaa ja lastensuojeluilmoitusten määrän kautta kuvaan ilmiön laajuutta.

2.1 Sijaishuoltoon päättymisen taustatekijät

Lasten sijaishuoltoon sijoittamisen syyt ovat moninaiset, laki määrittelee huostaanoton syiksi lapsen kasvun, terveyden ja kehityksen vaarantumisen tämän omien toimien tai kasvuolosuhteiden kautta. Lisäksi voidaan tehdä kiireellinen sijoitus, jos lapsi on välittömässä vaarassa. (L13.4.2007 / 417 8. luku 38§ ja 9. luku 40§) Huostaanottoa valmisteltaessa on sosiaaliviranomaisen tehtävä arviointia etenkin siitä, ovatko lapsen terveys ja kehitys vakavasti uhattuina, onko huostaanotto ainoa jäljellä oleva mahdollisuus ja millaiset ovat huostaanoton välittömät vaikutukset lapsen etua ajatellen (Enroos, Heino & Pösö 2016, 15).

Forsberg ja Linnas (2004, 221-222) tuovat esiin vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien olevan yleisimmät syyt lastensuojelun asiakkuudelle. Heidän mukaan myös perheen sisäiset vuorovaikutusongelmat, väkivalta ja ihmissuhteisiin liittyvät haasteet näyttäytyvät asiakkuuden taustatekijöinä. He nostavat esiin myös yksinhuoltajavanhempien uupumuksen sekä lasten omat teot. Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen ja Rajala (2016, 71) tuovat esiin myös vanhemman kasvatustyylin ristiriitaisuudet suhteessa lapsen tarpeisiin, perheväkivallan ja sen uhan, vuorovaikutusongelmat sekä vanhemman osaamattomuuden lapsen kasvatuksessa. Lisäksi he mainitsevat ympäristötekijöihin ja perheen sosioekonomiseen asemaan liittyviä tekijöitä, kuten taloudelliset vaikeudet ja vanhempien erilliseen asumiseen liittyvät seikat sekä lapsen oman ongelmallisen käytöksen (2016, 68, 73). Lapsen omia tekoja tarkastellessa esiin nousevat päihteidenkäyttö, rikoksiin syyllistyminen, koulunkäynnin vaikeudet sekä näihin liittyvät karkailut (Forsberg & Linnas 2004, 221-222; Lämsä 2009, 91).

Rauner (2002, 12) puolestaan nostaa esiin lasten tarpeen löytää heistä huolehtivia, vastuullisia aikuisia ja jos lapsen elinpiirissä ei tällaisia aikuisia ole, etsii lapsi tällaisen, omasta näkökulmastaan, huolehtivan aikuisen muualta. Edellä mainituista voidaan yhteenvetona todeta, että lapsi tarvitsee elämäänsä häntä tukevia ja hänestä välittäviä ihmisiä. Jos lapsen kotona ei tällaista ihmissuhdetta ole, etsii lapsi korvaavan kiintymyssuhteen muualta, kuten tuttavapiiristään. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa positiivisesti tai negatiivisesti lapsen sosiaalisiin suhteisiin ja lapsen käyttäytymiseen. Esimerkiksi luvattoman poissaolon aikana lapsi saattaa ajautua itselleen vahingolliseen seuraan. Tällöin lapsi saattaa joutua muun muassa seksuaalirikoksen tai pahoinpitelyn uhriksi, hän syyllistyy tai häntä painostetaan rikollisiin tekoihin, päihteiden käyttöön, väkivaltaiseen, itsetuhoiseen tai seksuaaliseen käyttäytymiseen (Lehtonen & Telen 2013, 33).

2.2 Lapsen sijoittaminen sijaishuoltoyksikköön

Lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoyksikköön väliaikaisella määräyksellä, huostaanotettuna tai kiireellisellä sijoituksella. Väliaikaisella määräyksellä tarkoitetaan hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa vireillä olevan lapsen sijaishuoltoasian tai huostaanottoprosessin ajaksi tehtävää määräystä lapsen asuinpaikasta. Määräyksen antaa sijaishuolto- tai huostaanottoasiaa käsittelevä tuomioistuin. Sijaishuoltoyksiköitä ovat perhehoitoyksiköt sekä lastensuojelun laitokset, lisäksi sijaishuolto voidaan järjestää muulla tavalla, esimerkiksi alle 2-vuotiaan lapsen sijoittamisella vankilan perheosastolle yhdessä vanhemman kanssa. (L13.4.2007 / 417 10. luku 49§ ja 14. luku 83§)

Saastamoinen puolestaan tuo esiin, että sijaishuolto tulee erottaa kodin ulkopuolisesta sijoituksesta ja lapsen sijoittamisesta. Kodin ulkopuolelle lapsi voidaan sijoittaa myös ilman, että kyseessä olisi sijaishuolto tai huostaanotto. Tällöin kyseessä on avohuollon tukitoimenpiteenä, jälkihuoltona tai yksityisesti tehty sijoitus, jotka perustuvat asianomaisten suostumukseen eikä heihin täten voi kohdistaa lastensuojelun mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Tällaiset sijoitukset ovat pääsääntöisesti myös väliaikaisia, pois lukien yksityinen sijoitus, jossa vanhempi voi itse sijoittaa

lapsen esimerkiksi sukulaiselleen ja sosiaalitoimi vain tarkastaa sijoituskodin soveltuvuuden lapselle. (Saastamoinen 2010, 5,12, 57-63.)

Päätöksen sijaishuoltoyksiköstä tekee sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijä (L13.4.2007 / 417, 9.luku 45§). Tämä tarkoittaa sen kunnan sosiaalityöntekijää, jossa lapsi on asunut ennen kodin ulkopuolista sijoitusta. Sijoittavan kunnan sosiaalitoimi voi päätöksellään sijoittaa lapsen myös tämän kotikunnan ulkopuolelle, joskus pitkänkin matkan päähän. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee lastensuojelulain (L13.4.2007 / 417 10.luku, 50§) mukaan ottaa huomioon lapsen tarpeet, huostaanoton perusteet sekä läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen ja hoidon jatkuvuus. Lisäksi laki määrittelee, että mahdollisuuksien mukaan on kiinnitettävä huomiota myös lapsen kulttuuriseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan. Lapselle ja vanhemmille tulee järjestää myös hallintolain (L6.6.2003/434 6. luku 34§) mukainen kuuleminen sijaishuoltopaikan valinnasta. Kuulemisessa lapsella ja vanhemmilla on oikeus ilmaista mielipiteensä sijaishuoltopaikan valinnasta.

Saastamoisen (2010, 109) mukaan lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon tulee akuutteja kriisitilanteita lukuun ottamatta suunnitella ja valmistella mahdollisimman hyvin. Hänen mukaansa hyvällä valmistelulla ja tutustumisella sijaishuoltoyksikköön ennen siirtymistä sinne tuetaan lapsen ja vanhempien hyvää yhteistyötä sijaishuoltoyksikön ja sosiaalityöntekijän kanssa. Edellä mainittujen perusteella näen, että lapsen huostaanoton tai sijaishuoltopaikan vaihtumisen hyvä suunnittelu, valmistelu ja tutustuminen sekä perheen että lapsen kanssa tukevat työskentelyä sijaishuoltoyksikössä. Etenkin, jos lapsen tarpeet ja huostaanoton perusteet eivät täsmää lapsen ja vanhempien toiveiden kanssa, on hyvän yhteistyön luominen tärkeää. Kananoja ja Ruuskanen (2019, 41) tuovat esiin, että huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan henkilökunnan tulisi suhtautua lapsen asioihin sellaisella vakaavuudella, kuin he olisivat lapsen vanhempia. Heidän mukaansa huostaanoton jälkeen viranomaisesta tulee lapsen lähiomainen, joten ammattihenkilöiden tulisi panostaa luottamussuhteen luomiseen lapsen kanssa.

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelu 2017-tilastoraportin (2018,1) mukaan lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut 15 prosenttia edellisestä vuodesta, ilmoitusten lukumäärän olleen vuonna 2017 yhteensä 139 368 kappaletta.

Huomioitavaa kuitenkin on, että yhdestä lapsesta voi tulla useampikin ilmoitus, keskimääräisesti 1,8 ilmoitusta lasta kohden, kun lapsia ilmoitusten kohteena on ollut 76 116. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista valtaosa on ollut huostaanotettuja, 10 526 lasta. Kiireellisten sijoitusten määrä on kasvanut edellisvuodesta 15 prosenttia, vuonna 2017 kiireellisesti sijoitettiin 4081 lasta. Kodin ulkopuolisia sijoituksia on ollut yhteensä 17 956 lasta. Avohuollossa puolestaan vuonna 2017 asiakkaana on ollut 55 884 lasta. (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2018, 1.)

3 LUVATTA POISSAOLEMINEN JA MONIALAISEN YHTEISTYÖN PERIAATTEET

Edellisessä luvussa tarkasteltiin lapsen päätymistä sijaishuoltoyksikköön ja sen taustatekijöitä sekä perusteita. Tässä luvussa tarkastelen sijaishuoltoyksiköstä hakaamista eli luvatonta poissaolemista. Tarkastelen luvatonta poissaolemista sen taustasyiden, prosessin ja monialaisen yhteistyön teoriatiedon kautta. Lisäksi tarkastelen virka-apupyynnöön liittyviä lakeja ja byrokratiaa eri ammattiryhmien roolijakojen taustalla.

3.1 Lapsen luvaton poissaoleminen sijaishuollosta ja sen riskitekijät

Lapsen luvaton poissaoleminen voidaan nähdä prosessina, jossa on alku, keskiosa ja loppu. Poissaoleminen alkaa, kun lapsi poistuu yksiköstä luvatta, jättää palaa-matta yksikköön tai poistuu luvatta kotona ollessaan eikä palaa kotiin tai yksikköön. Poissaolemisen aikana toimijat etsivät lasta ja tekevät selvitys- ja etsintätyötä lapsen olinpaikan selviämiseksi. Poissaoleminen päättyy, kun lapsi löydetään ja palautetaan yksikköön, tai kun lapsi palaa yksikköön itsenäisesti, tuttavien tai virkavallan kyydillä. (Lehtonen ja Telen 2013, 33-34.) Biehal & Wade (2002, 12) tuovat esiin, että suurin osa lapsista on luvatta poissa kerran tai kaksi, mutta jotkut lapset tekevät sitä toistuvasti. Vuosittain useita lapsia on luvatta poissa sijaishuoltoyksiköistään, tämä tulee ilmi muun muassa poliisin sosiaalitoimelle antamissa virka-aputilanteissa. Esimerkiksi koko Pohjanmaan alueella (Poliisiasiain tietojärjestelmä PATJA 2019) on vuonna 2018 ollut 3286 poliisin suorittamaa virka-apua, joista 233 sosiaalitoimelle luvatta poissaolevien lasten kiinni ottamiseen. Kyseisessä luvussa näkyy kuitenkin vain varsinaisella virka-apupyynnöllä etsityt lapset, eli luvatta poistuneet mutta ennen varsinaisen virka-apupyynnön tekoa löytyneet tai palanneet lapset eivät tässä lukumäärässä näy. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että todellinen luvatta poistuneiden lasten määrä on suurempi kuin tehtyjen virka-apupyynnöiden määrä-

Lehtosen ja Telenin (2013, 21) tutkimuksen mukaan lapsi saattaa poistua luvatta impulsiivisesti tunnekuohun vallassa, jolloin kyseessä on reagointi eteen tulleeseen

vaikeaan tilanteeseen. Lapsi oli voinut toisaalta myös suunnitella yksiköstä tai kotoa lähtönsä pitkällä aikajänteellä. Heidän mukaansa neljä yleisintä syytä luvatta poissaolemiseksi ovat lapsen päihteiden käyttö, psyykkiset ja käyttäytymisen ongelmat sekä ystäväpiiriin vaikutus, eli lapsi lähtee luvatta ystäviensä luokse. Lisäksi harvinaisempina syinä esiin nousivat sijaishuoltoyksikön sisäiset ristiriidat henkilökunnan tai muiden lasten kanssa, perheen vaikutus, joko ikävän tai riidan aiheuttama luvatta poistuminen perheen luo sekä poistuminen lasten ryhmäilmionä.

Lapsen luvattomaan poissaolemiseen liittyy aina riskitekijöitä, joiden osuus on kohonnut lastensuojelun sijaishuoltoyksiköissä asuvien lasten kohdalla. Tämä tulee esiin esimerkiksi Ellosen (2008, 118 & 207) artikkelissa, jonka mukaan sijaisperheissä ja lastensuojelulaitoksissa olevat lapset joutuvat rikosten kohteeksi useammin, kuin muissa perhemuodoissa olevat lapset. Hänen mukaansa tämä näkyy muun muassa varkauden, pahoinpitelyllä uhkaamisen, sen yrityksen tai toteuttamisen osalta. Pojilla tämä näkyy myös ryöstön osalta. Lisäksi vahingonteossa ja laitottomassa uhkauksessa on useammin uhrina sijaishuoltoyksikössä asuva lapsi. Hänen tarkastelemansa tapaukset eivät ole tapahtuneet sijaishuoltoyksikössä vaan sen ulkopuolella, mutta tarkkaa tapahtumapaikkaa ei ole kuitenkaan tiedossa. Tällöin on mahdollista, että tilanteet ovat tapahtuneet luvattoman poissaolon aikana, tai muulloin, kun lapsi ei ole fyysisesti ollut sijaishuoltoyksikössään.

Isoniemen (2019, 213) tutkimuksessa on puolestaan tullut esiin yksi luvattoman poissaolon aikana tapahtunut kuolemantapaus, jossa poissaollut lapsi on kuollut. Lisäksi hänen tutkimuksessaan tuli ilmi luvattomien poissaolojen aikana tapahtuneita tapon yrityksiä sekä vakavia seksuaalirikoksien epäilyjä. Lehtosen ja Telenin (2013, 33) tutkimuksessa tuli ilmi lastensuojeluyksiköiden näkemyksiä luvattoman poissaolon aikaisista tapahtumista, joita olivat muun muassa päihteiden käyttäminen, lapsen väkivaltainen käytös ja rikokseen syyllistyminen, itsensä vahingoittamista ja lapsen altistumisen rikosten uhriksi.

3.2 Monialaisen yhteistyön periaatteet ja käynnistyminen

Monialainen yhteistyö voidaan määritellä osaamisen ja informaation yhdistämisenä yhteisen tavoitteen ja päämäärän eteen. Toisin sanoen toimijat pyrkivät monialaisessa verkostossa esimerkiksi ratkaisemaan yhteisen ongelman, tekemään yhteisen päätöksen tai suorittamaan yhteisen työtehtävän. (Isoherranen, Nurminen & Rekola 2008, 33.) Saastamoinen (2016, 60) puolestaan toteaa, että monialaisessa työskentelyssä jokainen toimija toimii omassa roolissaan sekä omien toimivaltojensa puitteissa. Hänen mukaansa työskentelyn tarkoituksena ei ole jakaa työtaakkaa vaan perustuen jokaisen erilaisiin mahdollisuuksiin työskennellään yhteisen päämäärän eteen. Monialaisessa työskentelyssä on myös aina huomioitava ensisijaisesti lapsen etu, johon jo Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista (1989, 3. artikla 1§) velvoittaa. Toisin sanoen luvattomaan poistumiseen liittyvässä monialaisessa työskentelyssä on siis kyse eri toimijoiden työskentelystä toimivaltojensa puitteissa lapsen löytämisen ja yksikköön palauttamisen eteen.

Lisäksi Saastamoinen (2016, 60) tuo esiin, että asiantuntemuksen ja tietojen vaihto toimijoiden välillä auttaa sovittamaan yhteen eri toimijoiden työskentelyä sekä näiden koordinoimista. Beckett (2004, 26) puolestaan tuo esiin, että lastensuojelu on ylipäättään usean toimijan tekemää yhteistyötä, joten usein työskentelyn haasteet ovat yhteydessä tehottomaan yhteistyöhön toimijoiden välillä. Näitä haasteita voivat olla muun muassa yhtenevän ohjeistuksen puuttuminen, eriävät käsitykset siitä, milloin lapsi on todellisessa vaarassa sekä erilainen näkemys lapsen edusta (Lehtonen & Telen 2013, 11). Edellä mainittujen pohjalta voidaan siis ajatella, että luvattomasti poissaolevan lapsen löytämisessä on tärkeää, että monialainen yhteistyö on tehokasta, kaikilla on tarvitsemansa tiedot käytettävissään sekä selkeä informaatio niin omasta kuin muiden rooleista ja toimivallasta lapsen etsinnöissä.

Monialainen työskentely lapsen luvattomassa poissaolossa käynnistyy, kun lapsi poistuu luvatta sijaishuoltoyksiköstä tai jättää palaamatta yksikköön tai kotiinsa sovitusti. Tällöin sijaishuoltoyksikön henkilökunta alkaa etsiä lasta, jos he eivät löydä lasta tai lapsi ei itse palaa yksikköön kohtuullisessa ajassa, tulee heidän ilmoittaa asiasta viranomaistahoille, eli poliisille, lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle tai virka-ajan ulkopuolella lapsen kotikunnan sosiaalipäivystykseen. Kohtuul-

lista aikaa ei ole tarkemmin määritelty. Nämä tilanteet vaativat usein myös yhteistyötä hälytyskeskuksen kanssa. (Lehtonen & Telen 2013, 11). Viranomaisille lapsen luvattomasta poistumisesta ilmoitettaessa on tarpeen kertoa muun muassa lapsen tuntomerkit, tarpeelliset tiedot lapsen taustoista, esimerkiksi mahdollisesta alttiudesta päihteiden käyttöön, lähtöhetken mielentilasta, etenkin jos lapsi on poistunut impulsiivisesti, mukana olleista tavaroista, lapsen tuntomerkit, kulkuväline, mahdollinen paikka, suunta tai paikkakunta, jonne lapsi voisi pyrkiä tai mistä on aiemmin löydetty (Kuosmaa 2011, 20,21 mukaillen).

1.1.2020 astuu voimaan lastensuojelulain 69 a§ (L 13.4.2007/417), jossa määritellään monialaista toimintaa koskien luvattomia poistumisia siten, että sijaishuoltoyksikkö etsii ensisijaisesti ja viipymättä lasta. Lisäksi lainkohdan mukaan sijaishuoltoyksikön tulee ilmoittaa poistumisesta sijaishuollosta vastaavalle viranomaisistaholle eli toisin sanoen lapsen sosiaalityöntekijälle. Lapsen löydyttyä tulee sijaishuoltoyksikön ja sosiaalityöntekijän yhdessä sopia siitä, miten lapsi siirretään takaisin sijaishuoltoyksikkönsä. Poikkeuksena laissa huomioidaan kuitenkin se, jos lapsi palaa sijaishuoltoyksikkönsä vapaaehtoisesti. Tällöin yksikön ei tarvitse asiasta erikseen sosiaalityöntekijän kanssa sopia.

Lisäksi lainkohdassa (L 13.4.2007/417, 11.luku, 69 a§) todetaan, että lapsen palauttamisesta sijaishuoltoyksikköön päättää lapsen asioista vastuussa oleva sosiaalityöntekijä. Akuuteissa tilanteissa päätöksen voi tehdä yksikön johtaja tai hänen määräämänsä henkilö. Lain mukaan yksikköön palauttamisen voi toteuttaa vain sijaishuoltoyksikön vakituinen ja ammatillisesti pätevä henkilökunta. Siirron yhteydessä lapselle voidaan lain mukaan tehdä henkilöntarkastus ja ottaa haltuun mahdolliset päihteet tai terävät esineet. Lisäksi lasta voidaan pitää kiinni siirron aikana sekä lapsen että muiden turvaamiseksi, jos lapsen käytös on sekavaa, aggressiivista tai väkivaltaista. Apulaisoikeusasiamiehen (EOAK 4771/2017, 8) ratkaisun mukaan lapsen palauttamisessa yksikköön tulee olla sijaishuoltoyksikön vakituista henkilökuntaa, vaikkei tätä suoranaisesti lastensuojelulain (L 13.4.2007/417, 11.luku 69 a§) voimaan tulevassa pykälässä nosteta esiin.

3.3 Monialaisen työskentelyn säädöspohja luvattomiin poissaoloihin liittyen

Lastensuojelun keskusliiton lausunnon (30.08.2011, [Verkkolähde]) mukaan sijais-huoltoyksiköltä voidaan edellyttää muun muassa lapsen läheisverkostolta ja tuttavapiiristä lapsen liikkeistä tiedustelu, yritykset saada lapseen puhelimitse yhteys, etsinnät yksikön lähiympäristöstä sekä selvittää lapsen luvattomaan poissaolemiseen liittyvät olosuhteet. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L 22.9.2000/8124 luku 22§) puolestaan määrittelee sosiaaliviranomaiselle oikeuden saada virka-apua muilta viranomaisilta sekä saada tarvitsemansa tiedot salassapidon estämättä.

Poliisilain (L 22.7.2011 / 872, 2. luku 6§) ja pakkokeinolain (L 22.7.2011/806 8. luku 3§) mukaan poliisi voi tehdä kotietsinnän ja päästä julkisrauhan suojaamaan tilaan tai muuhun yleiseltä pääsylvä kiellettyyn paikkaan, jos etsinnässä mahdollisesti löytyy kuollut henkilö, joku on välittömän avun tarpeessa rikoksen tai onnettomuuden vuoksi. Lisäksi lain mukaan perusteita ovat jonkun henkilökohtaisen vapauden, hengen tai terveyden vaarantavan tapahtuman tai teon on käynnissä tai uhkana oleminen. Lisäksi perusteeksi riittää se, että etsittävän henkilön voidaan olettaa olevan etsintäkohteessa. Tämä vaatii kuitenkin erittäin pätevät perusteet, joita ei laissa erikseen määritellä. Akuutissa tilanteessa poliisipartio voi mennä edellä mainituin perustein julkis- tai kotirauhan suojaamaan tilaan. Muissa kuin akuutissa tilanteessa kyseinen etsintä vaatii päällystötason poliisin hyväksynnän. Tilanteessa tulee siis täytyä myös poliisi- ja/tai pakkokeinolain edellyttämät kriteerit, tämä siitä riippumatta, onko sosiaaliviranomainen tehnyt virka-apupyynnön. Poliisilla kuitenkin on myös velvollisuus antaa sosiaaliviranomaiselle virka-apua, silloin kun se on lain puitteissa mahdollista sekä tämän tarvitsemat tiedot (L 22.7.2011 / 872 9. luku 1§; L 22.9.2000 / 812 4. luku 22§).

Poliisin lisäksi lapsen sijoittavan kunnan sosiaalitoimi ja sosiaalipäivystys ovat merkittävässä roolissa lapsen poistuttua luvatta sijaishuoltoyksiköstään. Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta (L 1517/2016 3. luku 29§) määrittää sosiaalipäivystyksen tehtäväksi turvata kaikille kansalaisille kiireellinen ja välttämätön apu. Lain mukaan sosiaalipäivystyksellä on myös velvollisuus toimia yhteistyössä muiden toimijoiden

kanssa, esimerkiksi poliisin, hätäkeskuksen ja muiden tilanteen kannalta tarpeellisten toimijoiden kanssa. Toisin sanoen sosiaalipäivystys tekee akuuttivaiheen työskentelyä ja auttaa kansalaisia sekä muita toimijoita kiireellisissä tapauksissa ympärivuorokautisesti. Sijoittavan kunnan sosiaalitoimi puolestaan työskentelee virka-aikana, jolloin he tekevät mahdolliset virka-apupyynnöt ja muut päätökset lapsen tilanteeseen liittyen.

3.4 Virka-apupyyntö ja sen toteuttaminen

Virka-apupyyntö on valtakunnallisessa järjestelmässä näkyvä etsintäkuulutus, jonka turvin poliisi voi tukea lastensuojeluviranomaisen työskentelyä muun muassa väkivaltaisen henkilön hallinnassa, lukittuihin tiloihin menemisessä, murtamalla vastarintaa ja suorittamalla kotietsinnän (Poliisihallituksen ohje 2015-231, 3-4). Virka-apupyynnön tekee lapsen sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijä tai sosiaalipäivystys, jos pyyntö tulee joltain muulta kuin lapsen sijoittaneen kunnan sosiaalityöntekijältä, ei poliisilla ole velvollisuutta pyyntöä täyttää. Sosiaalityöntekijän on aina perusteltava poliisilta tarvitsemansa virka-apu, pyyntö tehdään kirjallisena sijoituspaikkakunnan poliisin tilannekeskukseen. Kiireellisissä tapauksissa myös sosiaaliviranomaisen suullinen virka-apupyyntö on riittävä, mutta sekin tulee jälkikäteen vahventaa kirjallisella pyynnöllä. Kiireellisen virka-apupyynnön kriteerinä voi olla esimerkiksi lapsen hyvin nuori ikä, joka arvioidaan tapauskohtaisesti. (Lehtonen & Telen 2013, 12-13.)

Päällystöön kuuluva poliisimies tekee päätöksen sen suhteen, miten sosiaaliviranomaisen tekemään virka-apupyyntöön vastataan, tehdystä päätöksestä ei voi valituksen kautta hakea muutosta (Poliisihallituksen ohje 2015-231 2015, 4). Poliisin antaessa virka-apua lastensuojelun viranomaiselle on suositeltavaa, että sosiaaliviranomainen on mukana virka-aputilanteessa. Tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, sillä apulaisoikeusasiamiehen kannanoton mukaan (Dnro 2446/08, Poliisihallituksen ohjeen 2015-231 mukaan) Suomen lainsäädännössä ei erityisesti mainita edellytystä sosiaaliviranomaisen paikalla olemiselle.

Virka-apupyynnössä tulee Poliisihallituksen (2015-231, 3) ohjeen mukaan tuoda esiin lapsen henkilötiedot, kohdepaikka, eli useimmiten sijaishuoltoyksikkö, mitä

virka-apua pyydetään ja perusteet virka-avulle sekä säädöspäätökset, jonka pohjalta virka-apua pyydetään. Lisäksi pyynnössä tulee käydä ilmi virka-aputoimen ajankohta, pyytäjän oma nimi, virka-asema ja yhteystiedot. Tässä tulee huomioida myös virka-ajan ulkopuolinen ajankohta. Näiden lisäksi pyynnössä tulee käydä ilmi mahdollisesti pyytäjän puolesta toimiva taho tai henkilö, esimerkiksi sijaishuoltoyksikkö, sekä virka-apupyynnön allekirjoitus ja päiväys. (Poliisihallituksen ohje 2015-231, 3.)

Lastensuojelun keskusliitto tuo esiin omassa lausunnossaan (30.08.2011, [Verkkolähde]), että yksityisen lastensuojeluyksikön tai perhekodein henkilökuntaa ei voida rinnastaa viranomaiseen, jolloin he eivät myöskään pysty suoraan virka-apupyynnön tekemään. Kuitenkin valtion koulukotien henkilökunta pystyy myös tekemään virka-apupyynnön, sillä he työskentelevät valtion palveluksessa, mikä tuo heille viranomaisaseman (A 13.10.1978/769, 8.luku 29§; Poliisihallituksen ohje 2015-231, 2). Apulaisoikeusasiamiehen (EOAK/5572/2017, 2, 3) mukaan virka-apuun riittävä toimivalta on vain lapsen sijaishuollosta järjestämisvastuussa olevalla viranhaltijalla. Toisin sanoen lapsen omalla vastuusosiaalityöntekijällä tai muulla saman kunnan lastensuojelun sosiaaliviranomaisella. Virka-ajan ulkopuolella tämä siis tarkoittaa sosiaalipäivystystä ja virka-aikana kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijää, jolloin toimivaltaa ei olisi valtion koulukotien henkilökunnalla. Edellä mainittujen lähteiden perusteella voidaan todeta, että virka-apukäytännöissä on vaihtelua eri lähteiden välillä.

4 LAPSEN OIKEUDET SIJAISHUOLLOSSA

Tässä luvussa tarkastelen lapsen oikeuksien toteutumista suhteessa sijaishuoltoon sijoittamiseen ja luvattomiin poissaolemisiin. Nostan esiin myös ammattihenkilön näkökulman muun muassa Sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden (Talentia Ry 2017) kautta. Tarkastelen myös lapsen oikeuksia suhteessa häneen mahdollisesti kohdistettaviin rajoituspäätöksiin.

4.1 Viranomaisten valta-asema suhteessa lapsen oikeuksiin

Lastensuojelulaki velvoittaa viranomaiset huomioimaan lapsen toivomukset ja mielipiteet kaikessa päätöksenteossaan. Kuitenkin lapsi voidaan sijoittaa myös muualle, kuin minne lapsi itse toivoisi, jos lapsen toiveet ja tarpeet eivät kohta. (L13.4.2007 / 417 1. luku 5§ & 10. luku 50§.) Laitisen ja Väyrysen (2011, 173) tutkimusartikkelissa pohditaan myös sitä, kenen oikeudet arvotetaan ensisijaisiksi – vanhempien vai lapsen. Onko vanhemmalla absoluuttinen oikeus tavata lastaan vai onko kyseessä lapsen oikeus yhteydenpitoon vanhemman kanssa ja miten nämä toteutuvat suhteessa lapsen etuun. Sosiaalialan ammattieettisissä ohjeissa puolestaan tuodaan esiin, että työntekijän tulee aina kunnioittaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Se ei kuitenkaan ole aina toiminnan lähtökohta, sillä asiakkaan elämätilanne saattaa vaatia myös tahdonvastaisia päätöksiä, kuten esimerkiksi lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. (Talentia Ry 2017, 12.) Tällaisia arvokysymyksiä tulee pohtia myös lapsen sijaishuoltopaikan valinnassa, sillä siinä kaikkia osapuolia tulee kuulla (L13.4.2007 / 417 9. luku, 42§.) ja huomioida lapsen ja perheen etu ja tarve, jotka eivät kuitenkaan tarkoita samaa asiaa kuin lapsen tai vanhempien tahto ja toive.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (L 8.4.1983/361, 1§ 8.2.2019/190) määrittelee lapsen huollon ja tapaamisoikeuden lapsen ihmissuhteiden säilyttämisenä ja turvaamisena. Etenkin lapsen suhteet hänen vanhempiinsa on turvattava. Lain mukaan lapsen huollossa on otettava huomioon yksilölliset toiveet ja tarpeet sekä laadukas kasvatus ja huolenpito. Huollon tarkoituksena on lapsen hyvinvoinnin

ja kehityksen tasapainoisuuden varmistaminen. Laki on myös määritellyt, että lapsen kasvuympäristön on oltava virikkeellinen ja turvallinen. Lisäksi lasta tulee suojata kaikelta väkivallalta, kaltoinkohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lapsen kasvatuksesta laki toteaa, että se on toteutettava lasta kunnioittavasti, itsenäisyyteen ja aikuistumiseen tukien sekä lasta ymmärtäen ja turvaten.

Kyseinen lainkohta on päivitetty ja astuu edellä mainitussa muodossaan voimaan 1.12.2019. Siihen peilaten lasta koskevat päätökset on tehtävä sekä tämän toiveiden että tarpeiden mukaisesti. Lisäksi lapselle tulee turvata ikätasoinen valvonta ja suojella kaltoinkohtelulta ja väkivallalta. Sosiaalialan viranomaisen joutuukin työssään pohtimaan etiikkaa ja arvokysymyksiä sekä näiden kontekstia lapsen elämäntilanteeseen. Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen (1989, 7) 3. artikla tuo esiin lasten oikeuksien erityisen huomioimisen lasta koskevien päätösten teossa. Lisäksi artiklassa painotetaan lapsen suojelemista, hyvinvoinnin takaamista sekä huolenpitoa, huomioiden lapsen huoltajien velvollisuudet ja oikeudet suhteessa lapseen. Gottberg (2012, 57) tuo esiin, että alaikäisen asumisesta päättäessä vastuu on viranomaisella, vaikkakin lasta täytyy kuulla asiassa, toisin sanoen lapsen mielipide tulee selvittää, mutta lapsi itsessään ei ole päätösvaltainen asiassa.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989, 8) 3. artiklassa nostetaan esiin myös se, että lapsesta huolehtivissa laitoksissa ja palveluissa on tärkeää noudattaa viranomaistahoilta saatuja määräyksiä ja ohjeita sekä taata lasten turvallisuus, terveys ja soveltuvan henkilökunnan riittävyys. Tähän on lastensuojelulaissa (L 13.4.2007 / 417, 10. luku §59, §60) määritelty yksikön kooksi enimmillään seitsemän lasta. Samassa rakennuksessa saa sijoitettuna olla enimmillään 24 lasta tai nuorta. Yksikössä tulee olla vähintään seitsemän työntekijää, jotka tekevät hoito- ja kasvatus-tehtäviä, josta osan pitää olla sosiaalihuollon ammattihenkilöitä. Jos samassa rakennuksessa on useampi asuinyksikkö, riittää kuusi työntekijää per asuinyksikkö. Kuitenkin henkilöstön määrässä on otettava huomioon asiakkaiden erityistarpeet. Laissa annetuista määräistä voidaan poiketa, jos työntekijä asuu lasten kanssa tai yksikköön sijoitetaan lapsia yhdessä vanhempiensa kanssa. Lisäksi äkillisissä tapauksissa voidaan määrä ylittää, mikäli se on lapsen hoidon kannalta välttämätöntä. (L 13.4.2007 / 417, 10. luku §59, §60.)

4.2 Lapsen oikeuksien huomioiminen luvattoman poissaolemisen yhteydessä

Sijaishuoltoyksiköissä lapset jakavat arkeaan muiden lasten kanssa, usein eri ikäisten, erilaisten persoonien kanssa, joilla on erilaiset taustat ja perhesuhteet (Eronen, Laakso & Pösö 2011, 153). Lehtonen ja Telen (2013, 19) tuovat esiin luvattomien poissaolojen yhteyden myös lapsen sosiaalisiin suhteisiin. Heidän tutkimuksessaan kävi ilmi, että luvattomiin poissaolemisiin osaltaan vaikuttavat myös ikätoverien luokse poistuminen, sijaishuoltoyksikön sisäiset ristiriidat henkilökunnan tai lasten välillä sekä luvattoman poissaolemisen merkitys ryhmäilmionä. Heidän mukaansa useimmin lapset olivat poissa yksiköstä voidakseen olla ystäviensä luona. Lapsella onkin oikeus pitää hänelle läheisiin ihmisiin yhteyttä, lastensuojelulaissa (L 10. luku, 54§) läheiseksi ihmiseksi luetaan vanhemmat, sisarukset ja muut lapselle läheiset henkilöt. Lain mukaan lapsella siis on oikeus pitää ystäviinsä yhteyttä. Kuitenkin Saastamoinen (2010, 136-137) tuo esiin, että sijaishuoltopaikan valinnalla on merkitystä lapsen läheissuhteisiin, paikka on valittava siten, että lapsi voi edelleen pitää yhteyttä hänelle läheisiin ihmisiin. Hän kuitenkin toteaa myös, että sijaishuoltopaikan valinnassa on kuitenkin ensisijaista lapsen edun toteutuminen. Hänen mukaansa sijaishuollon tavoitteena voi olla muun muassa lapsen kehitykselle vahingollisten ihmissuhteiden, kuten ystäväpiirin, katkaiseminen.

Lapsen toiveet ja lapsen tarpeet eivät siis välttämättä aina kohtaa, vaan lapsi saattaa haluta olla edelleen yhteydessä ystäväpiiriinsä, vaikka se vahingoittaisi lapsen kehitystä. Tällöin viranomaisten päätös, kuten edellä mainittu sijaishuoltopaikan valinta, puuttuu lapsen oikeuteen pitää yhteyttä läheisiinsä. Kuten Lehtonen ja Telen (2013, 19) edellä mainitsivat, voi lapsi tällaisessa ristiriitatilanteessa pyrkiä ratkaisemaan tilanteen luvattomalla poissaolemisella, jolloin hän esimerkiksi palaa vahingolliseksi arvioidun ystäväpiirinsä luo.

4.3 Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet ja lapsen oikeuksien huomioiminen lapsen löydyttyä

Lapsen löytyessä luvattomalta poissaololta seuraa jälleen uusi puuttuminen lapsen itsemääräämisoikeuteen, hänen palauttamisensa sijaishuoltoyksikköön. Lehtonen

ja Telen (2013, 35) tuovat esiin, että lapseen saatetaan kohdistaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Lastensuojelulain mukaan sijaishuollossa voidaan käyttää rajoitustoimenpiteitä, joita ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen, erityinen huolenpito, kiinnipito, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, henkilönkatsastus ja henkilöntarkastus. (L13.4.2007 / 417 11. luku, §62-71.)

Yhteydenpidon rajoittamisella rajoitetaan lapsen oikeutta pitää yhteyttä esimerkiksi ystäviin tai perheeseen. Aineiden ja esineiden haltuunotto tarkoittaa itsensä tai muiden vahingoittamiseen soveltuvien esineiden sekä päihteiden ottamista laitoksen haltuun. Liikkumisvapauden rajoittamisella puututaan lapsen oikeuteen liikkua vapaasti. Käytännön työssä tämä tarkoittaa, ettei lapsi saa poistua sijaishuoltoyksiköstä ilman valvontaa tai vaihtoehtoisesti pysyy täysin laitoksen sisätiloissa. Eristäminen tarkoittaa aggressiivisen ja väkivaltaisen lapsen eristämistä eristystilaan, lasta tulee valvoa koko eristämisen ajan ja eristys on lopetettava heti kun se on mahdollista. Erityinen huolenpito tarkoittaa tehostettua työskentelyä lapsen kanssa, jonka aikana lapsen liikkumista voidaan rajoittaa siten, että häntä estetään poistumasta erityiseen huolenpitoon tarkoitettuista tiloista. Erityisen huolenpidon tavoitteena voi olla muun muassa itsetuhoisen käyttäytymisen, päihteiden käytön tai rikoskierteen katkaiseminen. (L 13.4.2007/417 11.luku, §62-71)

Kiinnipito tarkoittaa aggressiivisen, itsetuhoisen tai väkivaltaisen lapsen rauhoittamista siten, että sijaishuoltoyksikön henkilökunta ottaa tästä fyysisesti kiinni. Kiinnipito voi sisältää myös lapsen siirtämisen. Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen tarkoittaa lapselle osoitetun postilähetyksen tarkastamista ja lapsen huoneen sekä omaisuuden tarkastamista sijaishuoltoyksikön henkilökunnan toimesta. Näin voidaan toimia, jos epäillä lapsella olevan hallussa tai hänelle lähetettävän vaarallisia aineita tai esineitä. Lisäksi lapselle suunnattu lähetys voidaan jättää luovuttamatta, jos lähetys tai esimerkiksi kirje sisältää lapsen kasvulle ja kehitykselle tai muille henkilöille vaarallista materiaalia tai tietoa. (L 13.4.2007/417 11.luku, §62-71)

Henkilönkatsastus tarkoittaa muun muassa alkometrillä puhalluttamista sekä huumausaineseulan ottamista virtsasta. Henkilöntarkastus puolestaan tarkoittaa lapsen

yllä olevien vaatteiden ja asusteiden tarkastusta, eli käytännön työssä tämä tarkoittaa muun muassa laukkujen ja taskujen tarkastamista. Näitä varten tehdään erilliset rajoituspäätökset. Rajoituspäätösten toteuttaminen, perusteet ja kesto ovat tarkoin laissa määriteltyjä rajoitekohtaisesti. (L13.4.2007 / 417 11. luku, §62-71) Näillä päätöksillä puututaan lapsen perusoikeuksiin, kuten itsemääräämisoikeuteen. Niinpä asiakkaan toimintoihin puuttuminen rajoituspäätöksillä on aina viimesijainen keino ja työntekijällä tulee olla tarvittava tieto ja koulutus rajoituspäätöksiä tehdessään. (Talentia Ry 2017,12) YK: n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan kaikissa toimenpiteissä on ensisijaisesti huomioitava lapsen edun toteutuminen. Lisäksi lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa päätöksenteoissa. (Yhdistyneet kansakunnat 1989, 3. artikla 1. momentti & 12. artikla.)

Tarkasteltaessa rajoitustoimenpiteiden käyttämistä lapsen hoidon ja huolenpidon osana luvattoman poissaolon yhteydessä on mielestäni hyvä pohtia myös laajemmassa mittakaavassa lapsen huolenpitoa ja uusien luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyä. Tulensalo ja Ylä-Herranen (2009, 23) nostavat esiin ajatuksen ylipäättään lastensuojelutyön tekemisestä. Heidän mukaansa siinä ei ole kyse teoista ja toimenpiteistä vaan vuorovaikutuksesta, jossa ollaan aktiivisesti läsnä ja toista osapuolta arvostaen. Myös apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan (EOAK/185/2018, 3) tuonut esiin, että lastensuojelun sijaishuoltoyksikön on turvattava lapselle oikeus yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen sekä taattava lapselle fyysisten perustarpeiden lisäksi henkinen osa-alue huomioiden hyvää huolenpitoa, hoitoa ja välittämistä. Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, ettei lapsen fyysinen säilyttäminen riitä sijaishuoltoyksikön tarkoitukseksi.

Edellä mainituista voitaneen yhteenvetona todeta, että lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä toteutettaessa tulee huomioida myös lapsen osallisuus, itsemääräämisoikeus sekä hoivan ja huolenpidon laatu. Isoniemi (2019, 194) nostaa esiin luvattomat poissaolot yhtenä sijaishuoltoyksikön työn laadun mittarina. Erityisesti hän painottaa tapahtumia poissaolon aikana, niiden taustasyitä, poissaolojen lukumääriä sekä seurauksia. Hän näkee näiden selvittämisen ja näihin puuttumisen olevan avainasemassa luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyssä.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa tarkastelen opinnäytetyöni muotoutumista ajatuksesta valmiiksi työksi, haastatteluiden toteuttamista, analyysimenetelmää ja sen valintaa sekä opinnäytetyöhöni liittyviä eettisiä näkökulmia.

5.1 Opinnäytetyön tutkimustehtävät

Opinnäytetyöni aiheen valinta on vahvasti yhteydessä omaan työhöni. Työskentelen lastensuojelun sijaishuoltoyksikössä ja olen kohdannut hatkaamisen liittyviä tilanteita työurani aikana. Olen myös tehnyt monialaista työskentelyä luvatta poistuneiden lasten asioissa ja siksi halusin tarkastella monialaista työskentelyä syvällisemmin opinnäytetyöni kautta. Koen aiheen myös merkityksellisenä ja ajankohtaisena, koska kentällä lasten luvattomat poissaolot tuntuvat vain lisääntyvän ajan myötä. Opinnäytetyöni tekemisen olen aloittanut loppusyksyllä 2018 kartoittamalla ja rajamalla sekä aihetta että näkökulmaa. Loppuvuodesta 2018 olen alkanut kirjoittamaan varsinaista opinnäytetyötä ja keväällä 2019 olen tehnyt haastattelut.

Tutkimuskysymyksiksi valitsin seuraavat näkökulmat;

1. Millaisia käsityksiä työntekijöillä on lapsen luvattomasta poissaolosta?
2. Millaista ammattilaisten välinen yhteistyö on?
3. Miten monialainen yhteistyö toimii ja onko siinä jotain kehitettävää?

Tarkemmin sanottuna, minua kiinnostavat monialaisen yhteistyön nyky rakenne, kuka organisoii etsintöjä, miten vastuut jaetaan ja millaisia vaiheita lapsen etsintöihin liittyy. Lisäksi tarkastelen aineistosta toimijoiden käsitystä hatkaamisen eli luvattoman poissa olemisen syistä, kuormittavuudesta työntekijän näkökulmasta sekä jokaiselle toimijalle asetettujen raamien vaikutuksesta työhön. Aineistosta pyrin saamaan tietoa myös siitä, miten toimijat kokevat asemansa lapsen löytymisen jälkeen, eli prosessissa, jossa lapsi palautetaan sijaishuoltopaikkaansa.

5.2 Haastatteluiden toteuttaminen

Haastateltavia minulla oli yhteensä kuusi henkilöä, heistä 4 oli miehiä ja kaksi naisia, esimiestehtävissä työskenteli kolme henkilöä ja alaisina myös kolme henkilöä. Haastateltavat työskentelivät sijaishuoltoyksikössä, sosiaalipäivystyksessä ja poliisissa. Työkokemusvuosia haastateltavilla oli vaihdellen 10-27 vuotta, nykyisessä työtehtävässään he olivat toimineet puolesta vuodesta 17 vuoteen. Työkokemusta heillä on alueellisesti kertynyt laajalta alueelta, sillä alueiksi mainittiin Lappi, Keski-Suomi, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa, Uusimaa, Satakunta ja Ahvenanmaa. Tämä lisää aineistoni kattavuutta, sillä he toivat haastatteluissa esiin kokemuksiaan myös aiempien työtehtävien ja työskentelyalueiden kautta.

Haastattelut toteutin puolistrukturoidulla haastattelumenetelmä, jota Hirsjärvi ja Hurme (2008, 47-48) kutsuvat teemahaastatteluksi. He määrittelevät teemahaastattelun siten, että siinä haastattelu käsittelee ennalta määriteltyjä teemoja, joiden järjestys ja esittämistapa vaihtelevat. Tämän vuoksi jokainen haastattelu on yksilöllinen, koska teemat ovat nousseet haastateltavien puheessa esiin eri järjestyksessä ja eri tavoin painotettuina. Haastattelut kestivät 35 minuutista 75 minuuttiin ja ne toteutettiin kahden kesken haastateltavan kanssa.

Sain jokaiselta haastateltavalta luvan nauhoittaa haastattelun sanelukoneelle myöhempää litterointia varten. Litterointien jälkeen nauhoitteet on tuhottu. Litterointivaiheessa haastateltavat on koodattu numeraalisesti "H1, H2 jne.". Tämä suojaa haastateltavien identiteetin, tämän lisäksi olen litterointivaiheessa jättänyt litteroimatta sellaiset haastatteluiden osat, jotka eivät liity varsinaiseen haastatteluun ja joissa tulee esiin haastateltavan identiteetin mahdollisesti paljastavia asioita, kuten henkilöiden tai paikkojen nimillä puhumista. Haastatteluaineistoa ei tulla käyttämään jatkotutkimuksiin tai julkaisemaan sen kokemustietoon perustuvan luonteen sekä tarkkojen tilannekuvausten vuoksi, joten aineisto tuhoetaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. (ks. Kuula 2006, 131-133; Tuomi 2007, 145-146.) Haastatteluaineistoa on litteroituina tekstinä yhteensä 127 sivua. Aineisto sisältää pitkiäkin kerronnallisia osuuksia, jotka sisältävät useita erilaisia kuvauksia ja konteksteja. Nämä on koodattu niin sanottuina tiheinä kohtina (Geertz 1973, 14), esimerkiksi H3/T4/5 eli haastateltava numero 3, tiheä kohta numero 4 ja sivunumero 5. Tämä helpottaa suuren litteroidun aineiston käsittelyä. Analysoin kuitenkin koko aineiston myös tiheiden

kohtien ulkopuolelta, jotta mitään ei jää huomaamatta. Analysointitapaani avaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

5.3 Analyysimenetelmä ja sen valinta

Haastatteluaineiston monipuolisuuden ja laajuuden vuoksi aineiston analysointi tehtiin diskurssianalyysillä. Ilmosen (2010, 127-128) mukaan diskurssianalyysissä tarkastellaan puheen tapoja ja niiden merkityksiä sekä huomioidaan näiden sosiaalinen ja yhteiskunnallinen konteksti. Hänen mukaansa yksi tapa on huomioida puhujan eli haastateltavan rooli ja se sosiaalinen kenttä, jolla hän toimii. Diskurssianalyysissä tarkastellaankin siis puheen merkityksiä, jotka syntyvät asiayhteydessä eli kontekstissa ja osapuolten välisessä vuorovaikutuksessa, esimerkiksi tutkijan ja haastateltavan välillä (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 29). Diskurssianalyysissä etsitään myös samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia aineiston sisällä, siinä kiinnitetään huomiota myös yksittäisiin muista poikkeaviin vastauksiin sekä puheen funktioon ja olennaisiin seikkoihin aineistossa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 155) Tarkastelen analyysissä sitä, miten haastateltavat puhuvat hatkaamisesta, monialaisesta yhteistyöstä, lastensuojelun asiakaslapsista, kollegoistaan sekä eri tilanteista suhteessa heidän omaan positioon ja ajalliseen kontekstiin.

Konteksti suhteessa alueellisiin eroihin on joistain haastatteluista vaikeampaa löytää, sillä haastateltavat eivät aina erotelleet tilannekuvauksissaan sitä, millä alueella kyseinen tilanne on tapahtunut. Osalla heistä oli alueellisesti hyvinkin laaja työkokemus, joten keskityin analyysissä enemmänkin ajallisuuteen, ammattihenkilön positioon sekä tilannekontekstiin. Nämä haastateltavien esiin nostamat merkitykset ja niiden systeemit eivät kuitenkaan yleisesti ottaen ole yksittäisen henkilön oma tulkinta vaan heidän näkemyksensä rakentuvat omalta osaltaan sosiaalisen käytännön kautta (Jokinen, Juhlia & Suoninen 2016).

Oman haastatteluaineistoni analysoinnin aloitin lukemalla aineistoa läpi ja teemoitteleamalla aineiston eri teemojen mukaisesti. Sen jälkeen erittelin aineistosta tiheät kohdat, jotka koodasin haastattelunumero / tiheän kohdan numero / sivunumero, esimerkiksi H1/T1/1. Tiheät kohdat nousivat aineistosta esiin monipuolisen ja polveilevan kerronnan sekä yksittäisen puheenvuoron sisältämien useiden teemojen

mukaisesti. Tiheät kohdat valikoituivat toisin sanoen niiden runsaan ja vaihtelevan kerronnan mukaisesti. Vaihteleva kerronta näkyi kohdassa esiintyneen pitkän, yksityiskohtaisen ja vaihtelevien tilannekuvausten tai puheenaiheiden vaihtumisen kautta. Niissä tuli esiin useita eri teemoja, eli toisin sanoen puheenaiheita, yleisimmin toisiinsa nivoutuneena esimerkiksi tilannekuvauksen kautta edeten monialaiseen työskentelyyn ja byrokraatiaan. Teemoittelussa käytin taustatietoja, tilannekuvauksia yksittäisistä tapauksista eli case-kuvauksia, lapsesta ja luvattomaan pois-saoloon liittyvää kerrontaa, monialaiseen työskentelyyn ja virka-apuun, sekä haastateltavien omiin subjektiivisiin kokemuksiin ja tunteisiin liittyvää kerrontaa.

Teemoittelun ja tiheiden kohtien poiminnan jälkeen aloin tarkastella aineistoa tutkimuskysymysten ja eri näkökulmien kautta samalla aineistoa analysoiden diskurssi-analyysillä. Keskityin siis yhteen aihealueeseen kerrallaan, jonka kontekstista aineiston luin läpi useita kertoja, samalla eritellen erilliselle tiedostolle kyseistä aihealuetta koskevat asiat. Nämä eritellyt aineistokappaleet olen koodannut jo edellä mainitulla tavalla haastattelunumeron, tiheän kohdan ja sivunumeron mukaan. Olen tarkastellut aineistoa analysoidessani haastateltavien käyttämää kieltä kyseisestä aiheesta, heidän kertomiaan asioita, taustasyitä ja vallinneita olosuhteita sekä toimintaa ohjaavia säädöksiä. Olen pyrkinyt huomioimaan mahdollisimman kattavasti haastateltavien kertomat sekä aineistosta esiin nostettavat kontekstit tilanteiden taustalla. Analyysissä tuon esiin aineistostani esiin nousevat päätulokset omien tutkimuskysymyksieni kautta sekä niiden ohessa esiin tulleet tulokset.

5.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Clarkeburn ja Mustajoki (2007, 51,52) määrittelevät tutkimuksen eettisiksi kysymyksiksi ja peruseriaatteiksi muun muassa aiheen valinnan eettiset perusteet, tutkimusmetodien valitsemisen, tutkijan vastuu mahdollista työnantajaa kohtaan sekä sen, ettei tutkimustuloksia saa koskaan väärentää. Wardin ja Campbellin (2013, 155) mukaan eettisessä tarkastelussa puolestaan ei ole yleisesti ottaen kyse mustavalkoisesta rajanvedosta oikean ja väärän välillä. Heidän mukaansa eettisessä pohdinnassa tulisikin aina ottaa huomioon kyseisen tilanteen kontekstit ja yksityis-

kohdat. Näihin peilaten voidaan todeta, että eettistä pohdintaa on tehtävä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa aina aiheen valinnasta tutkimustulosten eettiseen käsittelyyn yksityiskohdat ja kontekstit huomioiden.

Sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneen tärkeimpiä ammatillisia kompetensseja Seinäjoen ammattikorkeakoulun (Sosionomi YAMK kompetenssit [viitattu 4.6.2019]) mukaan ovat johtaminen, sosiaalialan sisällöllinen tunteminen, eettisen toimintatavan osaaminen sekä alan kehittäminen ja tutkiminen. Sosiaalialan ammattihenkilön eettisessä ohjeessa (Talentia Ry 2017, 7-8) puolestaan puhutaan kriittisestä ajattelusta, vaikuttamisesta ja etiikan muodostumisesta kommunikaation kautta sosiaalialan vaihtuvissa tilanteissa. Näistä voidaan päätellä sosiaalialan eettisen ajattelun muotoutuvan ammattihenkilöiden vuorovaikutuksen ja vaikuttamistyön kautta. Eettisiä periaatteita voidaan siis kehittää tutkimalla sosiaalialan käytäntöjä sekä nostamalla näitä kriittiseen tarkasteluun ja pohtimalla tapoja kehittää olemassa olevia rakenteita. Omalta osaltani haluan nostaa tarkastelun kohteeksi ja pohdittavaksi lasten luvattomiin poissaoloihin liittyvät käytännöt ja toimintamallit.

Opinnäytetyöni aiheen valinta on lähtöisin omasta työkokemuksestani ja kenttätyönsäni havaitsemista asioista. Kuitenkin olen myös arvioinut kyseessä olevan laajempi ilmiö, kuin vain karkaaminen, joten halusin lähteä sitä syvällisemmin tarkastelemaan. Halusin myös selvittää monialaisen yhteistyön toimivuutta ilmiön ympärillä, ja tämän vuoksi rajasin näkökulman ammattihenkilöiden puolelta tarkasteltavaksi. Lisäksi halusin selvittää erilaisia näkökulmia suhteessa monialaisen työn kehittämiseen.

Aiheen valitsemisen jälkeen aloin hankkia tietoa aiheen ympäriltä monipuolisesti eri lähteistä. Tiedonhankintaa tein koko prosessin ajan ja seurasin aiheeseen liittyvien uusien julkaisujen ilmestymistä. Olen myös työn loppuvaiheessa tarkastanut käyttämieni lähteiden oikeellisuuden erilaisten muutosten tai päivitysten varalta, etenkin lakien osalta. Haastateltavilta sekä yhteyshenkilöiltä sain kolme lähdetiedostoa (Poliisihallituksen ohje 2015-231 2015; Poliisiasian tietojärjestelmä PATJA 2019; Karurihje yksiköille 2019.), joiden käyttölaajuus on vielä erikseen varmistettu. Olen saanut ohjeet edellä mainittujen lähteiden osalta niiden käyttämisestä, käsittelemisestä sekä lähdeviitteistä että -merkinnöistä.

Aiheen valitsemisen jälkeen kartoitin työelämätahojen mielenkiintoa valitsemaani ai-
hetta kohtaan. Jokaisen tahon edustaja ilmaisi mielenkiintonsa, jonka jälkeen on
jokaiselta työelämätaholta, sijaishuollosta, sosiaalipäivystyksestä ja poliisista, ni-
metty yhteyshenkilö, jonka kanssa olen koko prosessin ajan asioinut. He ovat joko
järjestäneet minulle haastateltavan organisaatiostaan tai antaneet haastateltavan
työyhteystiedot, jotta olen voinut sopia haastattelun ajankohdan suoraan haastatel-
tavan kanssa. Haastateltavien valinnassa on painotettu vapaaehtoisuutta, sillä tut-
kimukseen osallistuminen ei saa koskaan olla pakollista, toisaalta tutkimukseen
suostuminen osoittaa aina jonkin asteista mielenkiintoa tutkimusaihetta kohtaan
(Kuula 2006, 136). Yhteyshenkilöt ovat myös osaltaan ohjanneet opinnäytetyötäni
ja heiltä olen voinut kysyä neuvoja silloin kun olen niitä tarvinnut.

Yhteyshenkilöiden ja haastateltavien kanssa on käyty läpi opinnäytetyön aihe, tut-
kimuskysymykset ja haastateltavien vapaaehtoisuus sekä salassapitotekijät. Kaikki
yhteyshenkilöt ovat antaneet suostumuksensa opinnäytetyön julkaisemiseen
Theseus-tietokannassa, heidän kanssaan on tehty myös kirjallinen sopimus kol-
mena kappaleena opinnäytetyöhön liittyvästä yhteistyöstä ja haastatteluiden toteut-
tamisesta (Sopimus opinnäytetyöstä 2018).

Haastatteluissa varoin tekemästä johdattelevia kysymyksiä ja pyrin neutraaliin ot-
teeseen kommunikaatiossani. Omaa ammattitaustaani en haastatteluissa korosta-
nut tai tuonut esiin, ellei haastateltava itse asiasta kysynyt. Haastateltavan kysyessä
omasta ammattitaustastani, näkemyksistä tai kokemuksistani vastasin hänelle,
mutta useimmiten nämä kysymykset tulivatkin vasta varsinaisen haastattelun jäl-
keen. Välillä haastatteluissa käytiin varsinaiseen haastatteluun kuulumatonta kes-
kustelua, jota helposti syntyy, kun samojen asiakkaiden kanssa työskentelevät ih-
miset keskustelevat ilmiöstä. Nämä haastatteluun kuulumattomat dialogit on jou-
duttu jättämään litterointivaiheessa pois, koska ne sisältävät arkaluontoista tietoa
sekä niin yksityiskohtaisia tilannekuvauksia, että niistä voisi tunnistaa haastatelta-
van. Tässä osaltaan näkyy se luottamus, jota haastattelijana sain osakseni, sillä
haastateltavat puhuivat hyvinkin suoraan asioista, myös varsinaiseen haastatteluun
kuulumattomista yksityiskohdista.

Haastattelujen jälkeen jatkoin teoriakehyksen kirjoittamista ja aloin analysoida litte-
roitua haastatteluaineistoa. Analysointivaiheessa pyrin käsittelemään aineistoa eet-
tisesti kestäväällä tavalla, esimerkiksi valmiissa työssä on haastateltavien taustatie-
dot niputettu siten, ettei ketään yksittäistä haastateltavaa pysty tunnistamaan. Työn
valmistuttua on se lähetetty kommentoitavaksi kaikille haastatelluille sekä yhteistyö-
tahoille. Yksi haastateltava on delegoinut kommentointinsa alaiselleen, mikä on hei-
dän molempien kanssa sovittu. Kommentoinnilla pyritään ensisijaisesti varmista-
maan, että haastateltavien identiteettisuoja on toteutettu riittäväällä laajuudella. Li-
säksi otan haastateltavilta vastaan mahdollisia yleisiä kommentteja opinnäytetyö-
tänä koskien. Kommentointiin varataan aikaa noin kuukausi, jotta kaikki osalliset eh-
tivät paneutua rauhassa työn sisältöön.

6 TULOKSET

Tässä luvussa avaan opinnäytetyöni tutkimukselliset tulokset oman haastatteluaineistoni kautta. Tulokset esittelen luvuittain sen mukaisesti, miten ne ovat aineistosta esiin nostettavissa. Haastatteluaineistossa korostuivat luvattomien poistumisten prosessimainen luonne, virka-aputilanteet ja käytännöt sekä monialaiseen yhteistyöhön liittyvät näkökulmat. Tuon esiin myös joitain suoria sitaatteja haastatteluaineistosta, näissä haastateltavat ovat koodattu numeraalisesti, lisäksi tiheät kohdat ja kyseisen litteraation sivunumero on merkitty näkyviin.

6.1 Toimijoiden käsityksiä luvattoman poissa olemisen syistä

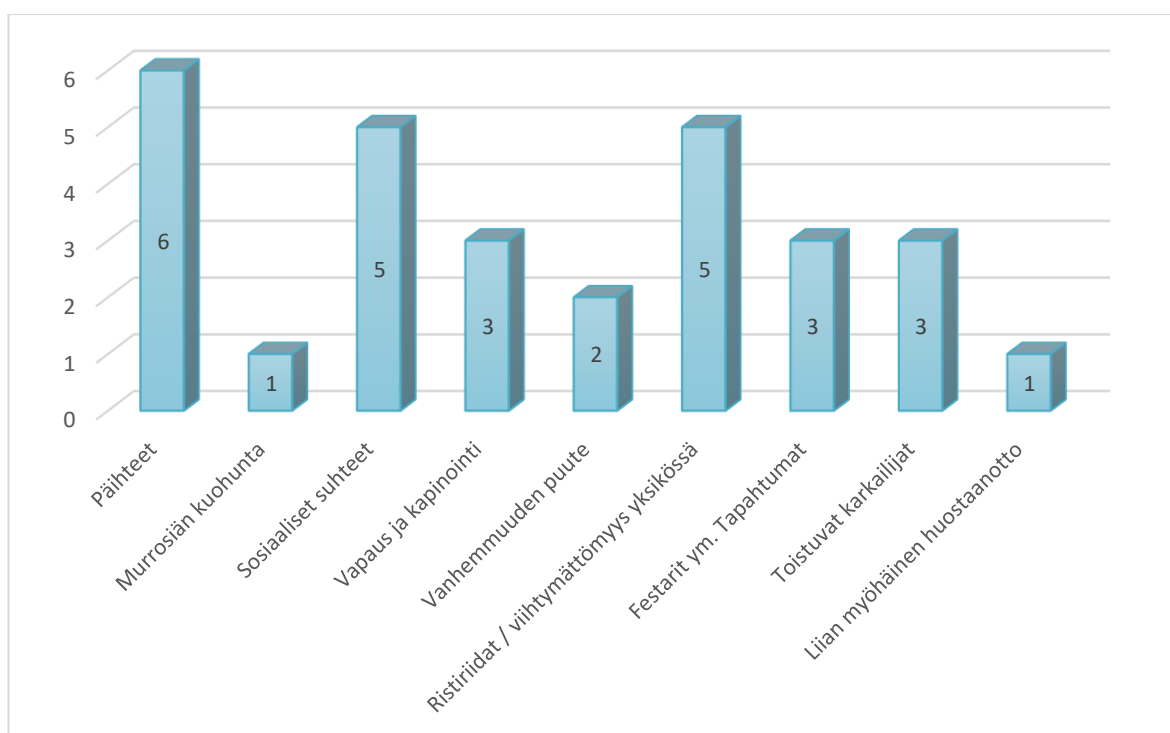
Haastatteluaineistossa luvatta poistuneiden lasten ikä vaihteli 8-vuotiaasta aina muutamaa päivää vaille 18-vuotiaaseen. Karkumatkojen pituudet olivat myös hyvin vaihtelevia, aina 15 minuutin karkaamisyrityksestä vuoden pituiseen hatkaan. Luvatta poistuneiden lukumäärän osalta oli vaihtelua toimijoiden välillä, toiset kohtaavat karanteita yhden per päivä, toiset useita viikossa ja joillain on muutamia kuukausittain. Lapset ovat poistuneet luvatta sijaishuoltoyksiköistä, jättäneet kotoaan palaamatta sijaishuoltoyksikköön poistumalla esimerkiksi junasta etuajassa tai karanteet kotoa käsin.

Luvattomien poissaolojen taustalla oleviksi syiksi nähtiin useita eri tekijöitä sekä näiden yhteisvaikutuksia. Kaikki haastateltavat toivat esiin useita syitä karkaamiselle (Kuvio 1.), kuten oheinen sitaatti ilmentää.

"se on varmaan tuo, että se nuori jollakin tapaa kapinoi sitä, niitä sääntöjä ja ohjeita vastaan mitä hällä on ja tota tietysti tapauskohtasta eroo on varmaan paljoltakin mutta tota, sit siel on niitä, jokasella henkilökoh-taset syyt ja ongelmansa mikä sen aiheuttaa, että... tietysti joskus on syynä se, et menee sukset ristiin siellä yksikö, yksikön kanssa ja tämän lapsen kanssa ja toinen on, että saattaa jopa olla näillä, että on tarvetta päihteiden kokeiluihin, tai alkoholi, huumausaineet tai muut houkuttaa siinä määrin ja sit ku on vielä sopivia kavereita siinä, jotka mahdollisesti hankkii ja pystyy tämmösiä sitte tarjoamaan, niin varmasti se niinku madaltaa sitä kynnystä lähtee sieltä." H6/T4/3-4

Kaikki haastateltavat mainitsivatkin päihteet lasten luvattomien poistumisten syynä, etenkin päihteiden sekakäytön lisääntyminen tuli esiin useassa haastattelussa. Lisäksi yleisimmin mainittiin myös lapsen ristiriidat ja viihtymättömyys sijaishuoltoyksikössä sekä sosiaaliset suhteet eli kaveripiirin, seurustelusuhteiden ja biologisten vanhempien vaikutus. Esimerkiksi hatkaaminen sijaishuoltoyksiköstä seurustelukumppanin luokse, mistä lapsi myöhemmin löydettiin. Puolet haastateltavista nostivat esiin myös lapsen vapauden kaipuun sekä kapinoinnin auktoriteettia ja sääntöjä vastaan, erilaisille festareille ja tapahtumiin karkaamisen sekä luvattomat poissaolot tiettyjen lasten vakiintuneena toimintatapana.

Kuvio 1. Karkaamisen syyt ja niiden esiintyvyys haastatteluissa.

Yksittäisiä mainintoja tuli myös lapsen kotona olleesta vanhemmuuden puutteesta (H1), murrosiän yleisestä tunnepuolen kuohunnasta (H5) sekä liian myöhään tapahtuneesta puuttumisesta perheen tilanteeseen (H4). Yksi haastateltava (H1) mainitsi myös näkökulman, että lapsi voi olla syytön tilanteeseensa silloin, jos kyseessä on selkeästi vanhemmuuden puutteesta ja lapsuusajan tapahtumista peräisin oleva oireilu tai käyttäytymismalli. Lisäksi haastatteluissa puhuttiin traumojen merkityksestä lapsen käytökseen, kuten oheinen sitaatti kuvastaa.

”Nuo nyt on ylipäättään tosi arvaamattomia tuntuu olevan nämä tällaset nuorisokotien vanhat konkariasukkaat, että jos niin voi sanoa. Nää on tosi hankalia käsitellä mun mielestä...sielläki oli monenki kanssa peli menetetty niin sanotusti, että jotka ei välittäny tuon taivaallista talon säännöistä eikä viranomaisista eikä mistään ainakaan, et aika paljon kovia nähneitä varmaan ne lapset.” H3/T12/12

Luvattomien poissaolojen syitä tarkasteltaessa esiin nousee lapsen vanhempien rooli, vanhemmuuden puutteen lisäksi haastatteluissa tuli useaan kertaan esiin joidenkin vanhempien tapa salata lapsen tai oman lapsen ystävän karkaaminen ammattihenkilöiltä tai piilotella tätä kotonaan. Esiin tuli myös case-kuvaus (H1), jossa karanneen lapsen seurustelukumppanin vanhemmat auttoivat piilottamaan karkulaisen poliisin tehdessä kotietsintää. Lapsi löytyi lopulta saunan lauteiden alle tehdystä piilopaikasta.

Aineistosta onkin esiin nostettavissa vanhempien vaihteleva tapa tehdä yhteistyötä ammattihenkilöiden kanssa. Haastateltavien mukaan suurin osa vanhemmista on yhteistyöhaluisia viranomaisten kanssa, mutta on myös niitä, jotka keksivät kaikenlaisia selityksiä lapsen luvattoman pitkille kotona oleiluille tai jättävät ilmoittamatta viranomaisille lapsen olevan heidän luonaan. Oheinen aineistoesimerkki tuo esiin yhden esimerkin kyseisistä selityksistä.

”äiti hyväksyi semmosen norkoilun tai semmosen jättäytymisen lomille palaamatta, lomilta palaamatta et keksii verukkeita lapsen kans, et millä nyt saadaan se selitettyä et nyt sä oot jääny kotia et nyt on joku oksennustauti ja joku flunssa päällensä ja vaikei todellisuudessa oo, et isältä tulee sit semmosta tietoo et siellä on taas vaan maattu ja äiti sallinu esimerkiks sen kuvion.” H2/T8/11

Joissain tapauksissa avo- tai avioeron jälkeen vain toinen vanhempi sallii ja auttaa lapsen luvattonta poissa olemista, jolloin toinen vanhempi saattaa puolestaan asian tuoda ilmi viranomaisille. Yksi haastateltava (H2) näki piilottelulle mahdolliseksi syyksi vanhemman uskalluksen puutteen suhteessa oman lapsen rajaamiseen sekä vanhemman pyrkimyksen pitää lapsi turvassa karkureissun aikana. Lisäksi hän kertoi kohdanneensa tilanteita, joissa vanhempi on aikanaan itse pyytänyt lastensuojelulta apua, ja huostaanoton jälkeen pyrkii keventämään omaa syyllisyyttään sekä osoittamaan välittämistään ja hyvittelemään huostaanottoa lapselle sillä, ettei rajaa

lastaan lainkaan esimerkiksi luvattomien poissaolemisten suhteen. Lisäksi aineistosta on nostettavissa esiin ylisukupolvinen siirtyminen, kuten seuraavasta sitaatista on nähtävissä. Vanhempi on voinut olla itse huostaanotettuna omassa lapsuudessaan, ja sen vuoksi tukee oman lapsensa kapinointia auktoriteettia vastaan.

”on ollu semmosiaki tapauksia missä on ollu itte vanha niinku laitoslapsi vanhempi niinku jompikumpi vanhemmista, niin sitä kautta on tullu sitte sellasta että ne järjestelee sitte nuorelle myös hatkojakin, et järjestelee hatkoja sun muita” H2/T9/13

Sukupuolierotkin tulivat aineistossa esiin, yksi haastateltava (H2) kertoi, että kokemuksensa mukaan useimmiten äidit sallivat poikiensa hatkat, kun taas puolestaan isät tukevat helpommin tyttäriensä karkumatkoja.

”Monesti se on ehkä enemmän se äiti, mikä siellä sitten sallii sen taas, siinäki on toki se, että myös seki varmaa, et joko on vaikee nuori et ei tohri vastustaa tai justii se, että on ollu, on tavallaa ollu, et helpommalla pääsee ku sallii sitä kuviota ja tietää et poika on esim just turvassa jos se on kotona. Mutta taas ne ei sitte itte ymmärrä sitä et miten paljon se tekee hallaa sille nuorelle se kuvio ku se sallii sen, et se on se ongelma, että, että tota. Aika harvo on sattunu että isä sallii, isä sallii sen kuvion. Yleensä ne on niin, että se on se kurittomuuski mikä sen ehkä aiheuttaa, pojilla justii. Tyttöillä on, tyttöillä voi olla, et myös isä sallii sitä kuviota, niillä on taas eri juttu. Mutta poikien kanssa se on yleensä niin ollu, että harvoin se on niin ollu että isä on sitä piiloittelua sallinu” H2/T8/11-12

Rahan lähettäminen tai antaminen lapselle katsottiin myös tavaksi tukea lapsen luvaton poissaolemista, sillä lapsella oleva varallisuus auttaa lasta pysymään karrussa pidempään. Etenkin päihteitä käyttävien lasten kohdalla tämä nähtiin ongelmallisena, sillä usein vanhempien antamat rahat menivät päihteisiin, joilla lapsi vaaransi turvallisuutensa. Ongelmalliseksi nähtiin myös vanhempien taholta toteutuvan piilottelun vaikutukset lapseen, lapsi voi oppia sitä kautta asenteen, ettei hän ole vastuussa omasta toiminnastaan eikä asioidensa hoitamisesta.

Haastatteluissa tulivat esiin myös ne lapset, joita ei ole sijoitettu lastensuojelun sijaishuoltoon ja jotka karkaavat kotoa. Yhden haastateltavan mukaan nämä ovat useimmiten varhaisemman teini-ikäisiä lapsia, joilla on tullut kotona riitaa ja mahdollisesti aggressiivisuutta tavaroiden heittämissä muodossa. Riidan päätteeksi lapsi on sitten karannut kotoa ja vanhemmat ilmoittaneet asiasta hälytyskeskuksen kautta.

Murrosiässään pidemmällä olevien kotoa karanneiden lasten taustalla ovat useimmiten olleet päihteet ja lapsen vanhempiinsa kohdistama väkivalta, joka tulee esiin seuraavassa sitaatissa.

”On niitäki aina joskus, et on joku, joku konflikti tullu kotona sit... ne on ehkä vähän, ehkä vähän nuorempia sitte. Et vois kuvitella et tällasia niinku teini-iän alkuvaiheita, siellä on vähän tavarat alkanu lentelemään ja sitte.. näin. Kyllä niitä sellasia on, ne on sitte useemmin poliisitehtäviä sitte jo. Et ollaan vähän sitte, vanhemmat huolissaan et tekeekö se ny ittellensä jotaki jo tai näin, tai sit jos on vähän vanhempi jo niin voi liittyä jotaki päihteitä tai sit siellä on tapeltu kotona, isä tai äiti saanu nyrkistä tai siellä on painittu niin silloha se on poliisitehtävä niin ei oo virka-apua. Eikä juuri koskaan oookkaan näin, kun kotoo ilmoitetaan.” H3/T21/19

Kotoaan karanneiden lasten ja lastensuojelun sijaishuoltoyksiköstä luvatta poistuneiden lasten välillä ei juuri nähty eroa toimintatavoissa, suurin merkitys on lapseen liittyvillä riskitekijöillä, kuten oheinen sitaatti ilmentää.

”No, paljon riippuu siitä, että onko se niinku jossaki hädänalaises tilas se lapsi, että jos se on esimerkiks niinku itsetuhoinen, niin olkoot se nyt kumpi tahansa, niin kyllä me sillo toimitaan, ja me sillo ruvetaan selvittää paljon tarkemmin asiaa, jos siinä on pelko, et se tekee esim ittellensä jotaki. Se nyt on, tulee ensimmäisenä mieleen, että sillo ruvetaan ehkä miettimään noita puhelinpaikannuksia ja vähä selvittelemään kavereilta ja muilta, että missä se on yleensä ollu ja tuntomerkkejä ja tällasia paremmi, että ja tietysti tehdään näitä tarkistuksia, mutta se onki sitte, saattaa mennä jo sinne poliisitehtävän puolelle, että saadaan siitä poliisilaista virtaa, jos on epäily, että se on itsetuhonen esimerkiks. Sillo mennää paljo herkemällä kädellä kattoo joku asunto, jos oletetaan olevan se siellä.” H3/T7/7-8

Kuitenkin virka-apupyynnön ja katoamisilmoituksen suhteen nähtiin eroja siinä, onko lapsi karannut kotoa ilman sijaishuoltotaustaa vai sijaishuoltoyksiköstä. Näissä oli myös eroavaisuuksia kahden haastateltavan vastausten välillä, kuten seuraavista sitaateista ilmenee.

”No kyllä siinä on jokseenkin eroo, et toisaalta kun puhutaan laitoksesta, niin siellä on se vastuu tehdä ne katoamisilmoitukset ja sit jos lähtee kotoo niin sit meidän täytyy tehdä vanhempien puolesta, sit huolehtia et ne asiat tulee tehtyä sillä lailla niinku pitää.” H4/4

”On toki, kato eihä me olla vastuussa siinä vaiheessa, se on vanhempien vastuulla, vanhempi joutuu tekee ne katoamisilmoitukset ynnä

muut, että sit harkitaan.. et toki me ollaan se viranomainen, ketä tekee sen virka-apupyynnön, et sitähän ei kukaan muu pysty tekemään ku sosiaaliviranomainen ja oman alueen” H5/T3/4

Lastensuojelun sijaishuoltoyksiköistä haastatteluissa puhuttiin, että ne ovat usein karuja ja kolkkoja, kodinomaisuutta ja viihtyisyyttä kaivattaisiin lisää. Tämä nähtiin myös yhtenä taustatekijänä lasten karkailulle lapsen ja henkilökunnan välisten ristiriitojen ohella. Siinä missä lapsi testaa vanhempiansa auktoriteettia karkaamalla kotoa tai kotona ollessaan, testaa hän haastateltavien mukaan myös lastensuojeluyksikön henkilökunnan auktoriteettia. Haastatteluista onkin nostettavissa esiin lasten yleinen asennemuutos suhteessa auktoriteetteihin, viranomaisiin ja etenkin poliisiin sekä asennemuutoksen taustalla olevat mahdolliset traumaattiset tapahtumat. Haastatteluiden perusteella vaikuttaa, että lapset eivät enää kunnioita aikuisia ihmisiä ja tämä näkyy lasten toiminnassa, kuten oheiset suorat lainaukset kuvastavat.

”No ehkä se on menny huonompaa suuntaa justii, ku näitä nyt on muutenki enemmän ja enemmän näitä tilanteita nii, niinii, kyllä se on, niinku heikentyny se kunnioitus. Ja saa olla varovaisempi niinku itteki ja tarkkaavaisempi, ettei yhtäkkiä tuu jotaki tilannetta sitte niin sanotusti päälle, että ei saa päästää selän taakse.” H3/12

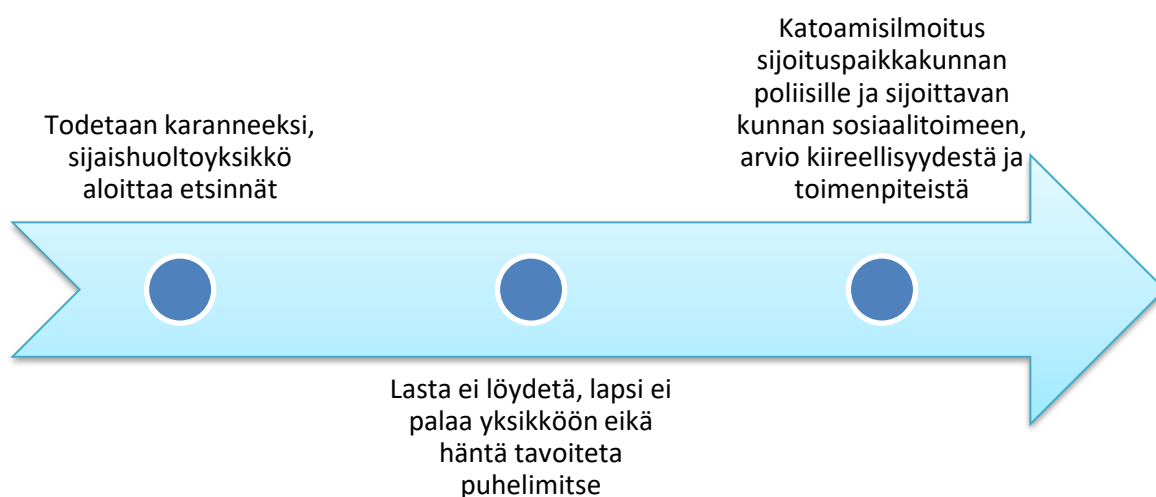
”On kyllä, kyllä siinä riski on kun ei tiedä yhtään kun ei tunne niin ei tiedä yhtään et mikä sen nuoren motiivi on et, ja onko sillä joskus ollu, jos sillä on huonoja kokemuksia ollu poliisin kans nii se saattaa kostaa tai niinku iskeä ketä tahansa virkapukusta, me ollaan sen silmissä kaikki niinku saman näkösiä periaattees” H3/T13/13

Kunnioituksen heikentymisen lisäksi työssä on myös konkreettinen väkivallan riski, joka tuli esiin edellä olleissa lainauksissa. Haastateltava (H2) kokikin, että nykyisin pitääkin olla varovaisempi lasten kanssa työskennellessään kuin aiemmin hänen uransa aikana.

6.2 Toimijoiden käsityksiä luvattoman poissaolemisen prosessista

Haastatteluissa tuli esiin lapsen luvattoman poissaolemisen prosessimainen eteneminen, lapsi saattaa suunnitella ja valmistella karkaamista pidemmän aikaa, karkaamisen jälkeen alkavat etsinnät ja lapsen löydyttyä täytyy lapsi palauttaa sijaishuoltoyksikköön. Valmisteluista, joita lapsi tekee, nousivat haastatteluissa esiin esimerkiksi juna-aikataulujen tarkastelu, pakoreitin valmistelu esimerkiksi ikkunan kiinnikeitä availemalla pikkuhiljaa, kyytien ja majapaikkojen järjesteleminen. Yhdestä haastattelusta (H2) onkin nostettavissa esiin näkemys, että lapsen on helpompi karrata kotona ollessaan kuin sijaishuoltoyksiköstä käsin, etenkin jos yksikkö sijaitsee syrjemmässä esimerkiksi juna- ja linja-autoasemilta. Syrjäinen sijainti tuokin yksikön henkilökunnalle reagointiaikaa, jolloin lapsen suunnittelema karkumatka saattaakin jäädä lyhyeksi yritykseksi.

Jos lapsi kuitenkin pääsee karkaamaan kotoaan tai sijaishuoltoyksiköstä käsin, käynnistyy prosessi, jolloin mukaan tulee monialainen yhteistyö. Haastatteluiden perusteella prosessikuvaus on seuraavanlainen (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Lapsen luvattoman poistumisen prosessikaavio haastatteluaineiston perusteella.

Prosessi alkaa sijaishuoltoyksikön henkilökunnan todettua lapsen karkaaminen tämän poistuessa luvatta yksiköstä tai jättämällä palaamatta. Ensisijaisesti yksikön henkilökunta lähtee tekemään etsintöjä, etenkin jos lapsi on poistunut yksiköstä hetkeä aiemmin tai jättänyt palaamatta esimerkiksi kauppareissulla. Lisäksi henkilökunnan tehtäviin kuuluu lapsen tavoitteluyritykset puhelimitse ja mahdollisten viestipalvelimien kautta. Tietoja on haastatteluiden perusteella kysytty myös lapsen vanhemmilta, ystäväpiiriltä sekä mahdollisesti yksikön muilta lapsilta. Lapsen vanhemmille ilmoitetaan lapsen luvattomasta poistumisesta tai palaamatta jättämisestä, mahdolliset piilottelutilanteet otetaan huomioon. Sijaishuoltoyksiköitä voi sitoa useat erilliset ohjeistukset, mutta tietyt peruseriaatteet ovat kuitenkin olemassa, kuten haastateltava toi esiin seuraavassa lainauksessa.

”tietysti laki edellyttää että meidän pitää tietyn ajan sisällä tehdä ilmoitus sosiaalitoimelle ja sosiaalitoimi ilmoittaa sen, tai meidän on ilmoitettu poliisille ja sitte sosiaalitoimi tekee poliisille sen virka-apupyynnön... ja, sittehän on niinku se että nämä kilpailutuksen kautta eri kunnillahan on, no nekin on oikeestaan aika samanlasia että he edellyttää että me aktiivisesti katellaan sitä nuorta tai lasta mutta meillä ei ole sitte, lain mukaanhan meillä ei ole valtuutuksia kenenkään kotia mennä eikä meillä oo valtuutuksia lastensuojelulaitoksen alueen ulkopuolella käydä kehenkään kiinni. Niin sitten se joudutaan aina se poliisi pyytää siihen.”
H1/T16/7-8

Kaikkien haastateltavien mukaan, jos lasta ei etsinnöistä huolimatta löydetä tai tämä ei palaa oma-aloitteisesti, ilmoitetaan asiasta sijoituspaikkakunnan poliisille kirjallisella katoamisilmoituksella sekä ollaan puhelimitse yhteydessä sijoittajakunnan sosiaalitoimeen, joko lapsen omaan sosiaalityöntekijään tai virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystykseen. Tarkkaa määritelmää sen suhteen, kauanko sijaishuoltoyksikkö etsii lasta ennen asian eteenpäin viemistä ei ole tehty. Haastatteluissa nousee esiin kahden tunnin (H1) aikamääre sekä 12 tunnin aikamääre (H6) mutta toisaalta on myös ohjeistettu (Karkuriohje yksiköille [viitattu 11.6.2019]), että ilmoitus tulee tehdä maksimissaan 24 tunnin kuluttua karkaamisesta. Yksi haastateltava (H2) nosti esiin, että joskus lapsi palaa itse, kun kuulee hänestä olevan virka-apupyynnön voimassa. Haastateltava näki, että tällaisissa tilanteissa lapsi pelkää joutuvansa tekemisiin viranomaisten kanssa, ja palaa sen vuoksi itsenäisesti välttääkseen kontaktit muun muassa poliisin kanssa.

6.3 Toimijoiden käsityksiä monialaista yhteistyötä koskevasta byrokratiasta

Tarkasteltaessa aineistoa monialaisen yhteistyön näkökulmasta on hajontaa haastateltavien välillä aiempaa enemmän. Haastateltavien kesken on selvästi epätietoisuuksia siitä, mitä toisen toimijan toimenkuvaan kuuluu ja millaiset byrokraattiset ohjeistukset toista toimijaa sitoo. Haastateltavien välillä on ristiriitaisia odotuksia, pyyntöjä ja tietoja, kuitenkin tiivis yhteistyö ja toive sellaisen käynnistämisestä ovat aineistosta selvästi esiin nostettavissa. Seuraavat sitaattit ilmentävät hyvin ristiriitaisuuksia haastateltavien välillä koskien muun muassa lapsen palauttamista sijaishuoltoyksikköön.

”Kyllä on pyritty pyytämään, mut yleensä me kerrotaan, et kускаaminen ei kuulu mejän tehtäviin, et me otetaan kyllä se henkilö haltuun, mut kuljetuspalvelut kuuluu sitten sossulle. Et onko sitten niin, että päivystävät sossut ottaa sen kyytiin ja lähtee kuljettamaan yksikköä vastaan, jollonka se vähän nopeutuu se palauttaminen, tai sitten se, että yksiköltä tullaan tänne meille asti, haetaan täältä ja lähetään kuljettamaan takasi.” H6/T33/29

”No ei tietysti, täs meillä on ongelma, et pitäis olla niinku tämmösiä ku ei kaikista yksiköistä päästä hakemaan ja poliisi ei kuljeta, et tässä on meillä se kehittämisen paikka et pitää olla sellasia ns. noutokoira-systeemiä, jotka kuljettaa sitte ja näitähä onneksi onki, että, et ku mekää ei saada kuskata ketää, ketää asiakkaita” H5/ T14/12

Kaikki toimijat näkevät kuitenkin suurimmiksi kehittämisen kohteiksi samoja asioita. Näitä ovat lapsen etsinnät yksityisasunnoista eli kotietsinnät, virka-apupyynnöön liittyvät käytännöt sekä lasten löytymisen jälkeen tapahtuvaan sijaishuoltoyksikköön palauttamiseen liittyvä työnjako ja toiminta.

Kotietsintöihin liittyen haastateltavat toivat esiin niiden tarpeellisuuden lapsen löytymisessä, mutta myös niiden tarkan säädöspohjan. Kotietsintä kuuluu pakkokeinolain (L 22.7.2011/806 8. luku 3§) piiriin, ja sen perusteet on laissa tarkasti säännelty. Haastateltavat toivat perusteina esiin lapsen olemisen välittömässä hengen ja terveyden vaarassa, muun muassa itsetuhoisuus, vakava päihteiden käyttäminen ja rikoksen uhriksi joutuminen tai suuri riski sellaiseen. Ilman välitöntä hengen ja terveyden vaaraa riittää myös näköhavainto, että lapsi todella asunnossa on. Yhden haastateltavan (H6) mukaan näköhavainnoksi riittää myös lapsen vaikkapa toiselle nuorelle lähettämä kuva, josta lapsen sen hetkinen olinpaikka on tunnistettavissa. Esimerkiksi pöytä tai jokin tietty

taulu, jonka työntekijä tai toinen nuori on myös nähnyt kyseisessä yksityisasunnossa. Haastatteluissa tuli esiin myös se, että poliisi voi tehdä kotietsinnän lapsen väestötietorekisterissä olevaan kotiosoitteeseen, eli siihen, missä lapsen vanhemmat asuvat. Muiden asuntojen tarkastaminen vaatii edellä mainitut painavat perustelut tai näköhavainnon joko paikan päältä tai esimerkiksi sosiaaliseen mediaan lisätyn kuvan tietystä asunnosta. Haastatteluista käy ilmi, että kotietsintöjen perusteet eivät ole kaikille toimijoille aivan selkeät. Tästä johtuen toimijoiden välillä voi syntyä ristiriitaisuuksia, kun he odottavat toisiltaan sellaisia toimia, joihin toinen ei omaa työtään sitovan byrokratian vuoksi voi ryhtyä.

6.4 Virka-apupyynnön, katoamisilmoituksen ja poliisitehtävän rajapinta

Virka-apupyynnön tekeminen ja toteuttaminen oli yksi toimijoiden välisten ristiriitaisuuksien kohde. Kaikkien haastatteluiden mukaan, lapsen sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijä, virka-aikana kunnan puolella ja muuna aikana sosiaalipäivystyksessä, tekee arvion tilanteen kiireellisyydestä sijaishuollosta saamiensa tietojen perusteella. Jos tiedossa on akuuttia itsetuhoisuutta, vahvaa päihteiden käyttöä, altistumista rikoksen, muun muassa seksuaalirikoksen, uhriksi tai muu välittömän hengen ja terveyden vaara, tekee sosiaalivirkailija virka-apupyynnön poliisille heti. Virka-apupyynnössä tulee olla perusteet, miksi virka-apua pyydetään, minkä lainkohdan perusteella virka-apua on annettava, lapsen tuntomerkit, tarvittavat yhteystiedot ja se, miten toimitaan, kun lapsi löytyy (Poliisihallituksen ohje 2015-231, 3).

Haastateltavien mukaan virka-apupyynnöt toimitetaan poliisille, missä päällystöön kuuluva poliisimies tekee päätöksen virka-avun antamisesta ja toteuttamisen laajuudesta, kuten oheinen sitaatti ilmentää.

”meidän pitää tehdä sitä tapauskohtasta harkintaa, että miten pitkälle menevi toimenpiteisiin me sillä hetkellä ylipäänsä kyetään ja että pitääkö tää juttu jättää odotukselle, että se on se yleisjohtaja tuolla tilannekeskukses tai sitte se alueellinen kenttäjohtaja, ylikonstaapeli, joka miettii sitä, että mihi niitä resursseja pitää nyt tällä hetkellä suunnata ja onko nyt tällä hetkellä tämä nii akuutti tilanne, että tähä pitää panostaa meijä henkilöstöä, vai voiko se jäähä odottamaa ja odottaako se jonku aikaa.”
H6/T25/19

Päätökseen vaikuttavat virka-apupyynnön sisältö, arvio lapsen välittömästä hengen ja terveyden vaarasta sekä muu vallitseva tilanne, eli se, onko poliisilla käytettävissä resursseja lapsen etsintään sillä hetkellä. Lisäksi arvioidaan virka-avun toteuttamisen tavat, eli muun muassa mahdollisten kotietsintöjen suorittaminen.

Osa haastateltavistani (H1, H2) koki, että avun saaminen on vaikeutunut tiukentuneiden ohjeistusten ja käytäntöjen vuoksi. Tähän saattaa osaltaan vaikuttaa eri toimijoita sitovien ohjeistusten monimuotoisuus ja toisaalta spesifin määrittelyn puuttuminen koskien lapsen riski- ja vaaratilanteita. Eri ohjeistuksissa muun muassa hengen ja terveyden vaara määritellään eri tavoilla. Kohtuullista aikaa virka-apupyynnön ja katoamisilmoituksen suhteen ei ole missään löytämässäni ohjeessa määritelty ja tähän liittyvät eriävät näkemykset voivat osaltaan luoda ristiriitaisuuksia toimijoiden välille. Kuten jo aiemmin esiin toin, haastatteluissa esiin tulleita aikamääreitä oli kahdesta tunnista (H1) kahtentoista tuntiin (H6) sekä kirjallisen Karkuriohjeen yksiköille [viitattu 19.8.2019].) mukaan maksimissaan 24 tuntiin asti voi odottaa.

Haastatteluista on nostettavissa esiin se, että jos lapsella ei ole akuuttia hätää, tehdään hänestä niin sanottu karkuri-ilmoitus. Karkuri-ilmoitus tarkoittaa sosiaalipäivystyksen tai sijaishuoltoyksikön katoamisilmoituksen pohjalta tehtävää paikallista ilmoitusta poliisin järjestelmään, jolloin sen alueen kenttäpartioille menee tiedoksi kyseisen nuoren katoaminen. Karkuri-ilmoituksen perusteella lasta ei lähdetä aktiivisesti etsimään, ja se näkyy vain alueellisesti yhden poliisilaitoksen alueella. Karkuri-ilmoitus voi olla eri alueilla eri termillä, mutta haastatteluiden mukaan kyseessä pitäisi olla valtakunnallinen käytäntö.

Virka-apupyynnö näkyy puolestaan koko maassa ja sen perusteella voidaan tarvittaessa tehdä kotietsintöjä, ottaa lapsi tavattaessa kiinni ja kohdentaa enemmän resursseja etsintöihin. Aineistosta onkin nostettavissa esiin tärkeänä elementtinä virka-apupyynnön tekeminen ajoissa, etenkin, jos lapsi pyrkii sijoituspaikkakunnalta esimerkiksi kotipaikkakunnalleen. Virka-apupyynnön ja karkuri-ilmoituksen väliset erot tulevat hyvin ilmi seuraavassa lainauksessa.

”Eli se ku tehään se varsinainen virka-apupyynnö, tai tässä kohtaa se et onko se sit karannu yksiköstä ja se etsintäkuulutetaan niin silloin ku se tehään se Sekalais-ilmoitus niin silloin se näkyy valtakunnallisesti ihan joka paikassa. Mut sillo jos tehään tää karkuri-ilmoitus, mikä tehään meidän alueelliselle, tuonne meidän vihjeblogille kirjataan se, niin silloin sen

näkee vaan XX (huom. poistettu alueen tarkat tiedot yksityisyydensuojan vuoksi) poliisilaitoksen partiot, jotka meidän alueella partioi niin se näkyy vaan ainoastaa meidän alueella. Tässä on niinku se alueellisen tai valtakunnallisen ero nimenomaan, jos halutaan, että se pitää näkyä heti valtakunnallisesti niin silloin se varsinainen etsintäkuulutus ja se virallinen virka-apupyynnö pitää tehdä, et se tulee kirjattua ja se näkyy myös YY (huom. poistettu alueen tarkat tiedot yksityisyydensuojan vuoksi) päässä esimerkiksi.” H6/T13/10

Virka-apupyynnö onki tehtävä ajoissa siitä syystä, että sijoituspaikkakunnan poliisille tehty karkuri-ilmoitus ei näy kotipaikkakunnan poliisilla lainkaan. Vain virka-apupyynnö näkyy valtakunnallisesti kaikkialla Suomen poliisien järjestelmissä. Tämä aiheutti osaltaan sekaannusta myös muiden toimijoiden käsityksissä virka-apukäytäntöjen suhteen, kuten haastateltava kuvasi sekaannusta eri ilmoitusten välillä.

”..puhutahan että, että pitäis mennä niin kun.. lapsi menee kaiken edelle niinkun joka paikassa niin sitten jos, jos meillä on... laki, joka sanoo, että lapsen etu on kaikista tärkein niin sitten on jos me aatellaan että meillä on erilaisia virka-apupyynnöjä niin eihän se oikein toteudu.” H1/T8/10

Haastateltavien mukaan virka-apupyynnöjen ja niin sanotun karkuri-ilmoituksen lisäksi on pohdittava, onko kyseessä ylipäättään virka-avun piirissä oleva tehtävä vain poliisitehtävä. Poliisitehtävällä he tarkoittivat muun muassa rikoksesta epäillyn, itsetuhoisen tai kadonneen etsintää, mitkä vaativat välittömiä toimenpiteitä. Tässä oli hajontaa toimijoiden välillä, osan mukaan esimerkiksi kotoa karkaava lapsi ilman sijaishuoltotaustaa on aina poliisitehtävä ja kadonneen etsintää, kun taas osa näki kotoa karanneen etsintän olevan virka-apupyynnön piirissä olevana asiana. Lisäksi haastateltavien käyttämä termi hengen ja terveyden vaara sisälsi tulkintaeroja suhteessa siihen, milloin lapsi todella on vaarassa. Seuraavassa aineistoesimerkissä tulee hyvin näkyviin se, miten virka-apupyynnöstä voi tulla toissijainen asia, kun lapsen etsintä muuttuukin poliisitehtäväksi.

”Toki, se voi olla, et jos se on lähteny jossaki pilleri, tai huumeapäissä tai viinapäissä jostaki, tai ovat pitäneet jotain bileitä jollaki mökillä ja käy ilmi, et se on jättäny palaamatta jossaki ja siitä o tehty virka-apupyynnö ja sit sieltä joku toinen kaveri soittaa, et meillä on tällane ja tällane henkilö ollu täällä ja se o aiva sekasi lähteny johki mettää tai polulle ja nyt sitä ei näy eikä kuulu missää, mut sillo se o poliisitehtävä, se on

kadonneen henkilön etsintää. Se on niinku toissijane asia se virka-pyyntö, et jos se löydetään niin enssijaisesti pyritään pelastaa sen henki, et se ei palellu tai eksy mihinkää ja jää sille tielle.” H3/T8/8

Haastatteluissa (H4, H5) nähtiin toisaalta hyvänä, että vain lapsen sijoittavan kunnan virassa oleva sosiaaliviranomainen voi tehdä pyynnön, sillä tällöin pyynnön kiireellisyys ja tekeminen arvioidaan jo ennen sen päätymistä poliisille. Kuitenkin kritiikkiä tuli esiin siinä, että virka-apupyynnön meneminen sosiaalivirkailijan kautta hidastaa virka-avun saamista akuuteissa tilanteissa (H1, H2). Lisäksi tiedot lapsen olinpaikasta, liikkeistä ja esimerkiksi juna-aikatauluista saattavat vääristyä, kun tiedot menevät poliisille useamman toimijan kautta, eikä suoraan etsintöjä tekevältä sijaishuoltoyksiköltä. Tällaisten ihmisten virheiden kautta lapsi saattaa päästä karkaamaan uudestaan tai jatkamaan matkaa entistä pidemmälle, jos virka-apua ei saada paikalle ajoissa. Seuraavassa sitaatissa tuli ilmi aiempien ja nykyisten käytäntöjen erot, sekä virhemahdollisuuden ja avun saamisen nopeuden merkitys lapsen löytämisessä.

”No, ennen se oli jos me ilmotimme lastensuojelulaitoksesta, että meillä on nuori hatkassa ja jos me ny oltiin esimerkiksi jossaki liikenteessä ja me se nähtiin se nuori ja me siitä ilmotettiin sitte poliisille nii kyllä ne tuli ja korjas pois ja eikä siinä kysely mitää virka-apupyynnöjä. Että tänä päivänähän se ei taho riittää sekään vaikka on virka-apupyynnöki nii ei taho poliisia saaha niinku, pitää olla niin hyvät havainnot, että kauan vie aikaa. Että monta kertaa sitten kun poliisi tulee antamaan apua niin sitä nuorta ei sitte kyseises paikas enää oookkaa... Kun nythän on sitten se että jos, jos me soitetahan sosiaalipäivystykselle ja sosiaalipäivystys soittaa poliisille niin siinä on aina se, se virhemahdollisuus on huomattavasti suurempi. Sielläkin on, on niinku kiirettä että jos me sanotaan joku kellonaika niin se voi muuttuaki tunnilla etehenpäin tai tunnilla taaksepäin ja sitte juna jo meni.” H1/T3/4

Virka-apupyynnön toteuttamisen haasteena nähtiin virka-avun paikalle saaminen, saattoi käydä kuten oheisessa sitaatissa, että lapsi pääsi uudestaan karkaamaan, ennen kuin virka-apu oli paikalla. Usein näissä tilanteissa tulivat esiin resurssien rajallisuus, jos kaikki poliisipartiot olivat sidottuna kiireellisiin tehtäviin, ei virka-apupyynnöön voitu heti vastata. Myös byrokratia toi omat haasteensa näihin tilanteisiin, sillä haastateltavien (H1, H2) mukaan lastensuojelun sijaishuollon henkilökunta ei voi mennä kenenkään asunnoille tai fyysisesti ottaa kiinni lapsesta yksikön ulkopuolella tarkoituksenaan palauttaa tämä yksikköön. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että fyysinen kiinniotto täytyy

tapahtua poliisin toimesta, jolloin tiedonkulun tai virka-avun viivästyminen saattoivat antaa lapselle tilaisuuden päästä uudestaan karkuun.

Aineistossa käytetystä kielestä tulee esiin puolestaan se, että sosiaalipäivystys ja poliisi ovat hyvin tietoisia poliisitehtävän, virka-apupyynnön ja niin sanotun karkuri-ilmoituksen eroista, kun taas sijaishuollossa näiden erot ja perusteet erottelulle ovat vieraampia. Haastateltavat puhuivat esimerkiksi tilanteesta, joissa on luultu virka-apupyynnön olleen voimassa vain tietyllä alueella ja todellisuudessa onkin ollut alueellinen katoamisilmoitus voimassa (H1, H2). Tällaisissa tilanteissa on lapsia päässyt uudestaan karkaamaan, vaikka olisivat olleet poliisilla kiinniotettuina, kun virka-apupyynnöä ei ole ollut voimassa ja lapsi on löydetty eri paikkakunnalta, kuin mistä hän on poistunut luvatta.

Virka-apupyynnöstä haastateltavat (H3, H6) kuitenkin näkivät, että sen teko on parantunut vuosien myötä, pyynnot itsessään ovat nykyisin tarkempia ja niiden perustelut laajempia. Kuitenkin myös salassapidon piirissä olevat tiedot huomioidaan pyyntöjen tekemisessä. Toiselle viranomaiselle annetaan vain välttämättömät tiedot, eikä esimerkiksi terveystietoja luovuteta viranomaiselle, ellei esimerkiksi lääkkeettömyys tai jokin sairaus aiheuta välitöntä vaaraa lapselle. Virka-apupyynnöön liittyvissä tilanteissa tiivis yhteistyö ja informaation jakaminen nähtiin toimivana hyvän yhteistyön kannalta, kuitenkin tätä yhteistyötä toivottiin myös laajemmassa mittakaavassa, kuten oheinen sitaatti osaltaan ilmentää.

”Enemmän pitäis meilläkin olla mahdollisuuksia poliisin puolella nimenomaan asioida suoraan sinne lastensuojeluyksiköihin ja käydä esimerkiksi siellä tai järjestää niitä yhteisiä palaverieita tai näitä koulutuspäiviä tai muuta, millä me saatais laajennettua sitä näkemystä tai sitä osaamista siellä sosiaalipuolella enemmänkin muihinkin ku siihen sosiaalipäivystykseen.” H6/T35/30

Aineistossa tulee esiin myös eri sektoreiden tekemien ohjeistuksien heikko leviäminen kentälle. Yhdessä haastattelussa (H6) tuli esiin, että Poliisihallituksen ohjeistuksen (Poliisihallituksen ohje 2015-231 2015), olisi pitänyt levitä valtakunnallisesti kaikille toimijoille, mutta sosiaalihuollon, eli sijaishuoltoyksiköiden, sosiaalitoimen ja sosiaalipäivystyksen, piiriin tämä on levinnyt hyvin heikosti. Valtakunnallinen ohjeistus on siis siltä osin olemassa, mutta sitä ei kentällä tunneta.

6.5 Lapsen palauttaminen sijaishuoltoyksikköön

Lapsen löydyttyä alkaa prosessin viimeinen vaihe, lapsen palauttaminen hänen sijaishuoltoyksikköönsä. Haastateltavat näkivät tämän vaiheen ongelmallisena mahdollisten pitkien välimatkojen vuoksi. Ongelmakohtaksi mainittiin se, ettei ole nimettynä ketään, joka voisi ottaa lapsesta niin sanotusti kopin tämän sijaishuoltoyksikön henkilökunnan saapumiseen asti. Aineistosta käy ilmi, että lapsia voidaan sijoittaa pitkänkin matkan päähän heidän kotipaikkakunniltaan, jos se on lapsen edun mukaista. Tällaisessa tilanteessa lapsen karatessa kotipaikkakunnalleen, voi matka hänen sijaishuoltopaikkaansa olla useita satoja kilometrejä. Käytännössä lapsi jää odottamaan hakijoita joko poliisin tai sosiaalipäivystyksen työntekijöiden kanssa, jolloin kyseiset työntekijät ovat kiinnitettyinä lapsen valvomiseen useiden tuntien ajaksi, ellei kunnalla ole erillistä vastaanottoyksikköä, johon lapsi voitaisiin laittaa odottamaan hakijoita. Yksi haastateltava (H4) kertoi tällaisen toisessa yksikössä odottamisen hänen käsityksensä mukaan vaativan sijaishuoltopaikan muutos -päätöksen tekemisen, ja toisen sellaisen lapsen siirtyessä takaisin varsinaiseen sijaishuoltoyksikköönsä. Haastateltavan mukaan byrokraattinen prosessi on huomattavan raskas suhteessa sillä saavutettuun hyötyyn, joten hän ei ollut koskaan tällaista ratkaisua tehnyt.

Kaikkien toimijoiden yhteinen agenda oli saada lapsi takaisin sijaishuoltopaikkaansa mahdollisimman nopeasti ja turvallisesti. Osa haastateltavista näki, että lapsi tulisi ottaa haltuun tarvittaessa poliisivankilan tiloihin, toisaalta osa näki, että sosiaalipäivystys kuljettaa lapsen omalla kyydillään yksikölle, mitä he eivät haastatteluiden mukaan kuitenkaan voi tehdä. Poliisivankilan tiloihin lapsi voidaan laittaa vain, jos häntä epäillään rikolliseen tekoon syyllistymisestä, esimerkiksi pahoinpitelyyn, virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen tai muuhun vakavampaan rikokseen. Tuolloinkin lähtökohtaisesti lapsen tulisi olla yli 15-vuotias, jolloin hän on rikosoikeudellisesti vastuussa teoistaan.

Päätöksen alaikäisen laittamisesta poliisivankilaan tekee poliisin yleisjohtaja. Kuitenkin lapsen hakijoiden odottamisen tulee olla turvallista hänen kanssaan odottavalla toimijalle, myös silloin, jos lapsi on päihtynyt, aggressiivinen ja/tai väkivaltainen. Tällaisissa tilanteissa tulee arvioida se, mikä on lapselle oikea paikka odottaa hakijoita ja miksi lapsi käyttäytyy tällaisella tavalla. Tarvitseeko hän esimerkiksi terveydenhuollon arvion fyysisen tai psyykkisen voinnin takia tai mahdollisesti uuden lastensuojelun sijaishuoltoyksikön. Jos lapsi ei ole terveydenhuollon arvion tarpeessa, voi poliisi turvata odottamista

myös poliisitalon ei-lukitussa tilassa yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Suurissa kaupungeissa ei tätä ongelmaa ole, jos heillä on erityiset lastensuojelun vastaanottoyksiköt, jotka ottavat vastaan hatkoilta löytyneitä lapsia odottamaan hakijoita. Seuraavassa aineistoesimerkissä tulee hyvin näkyviin poliisitehtävän ja virka-aputehtävän välinen ero ja sen vaikutus muun muassa lapsen palauttamisessa sijaishuoltoyksikköön.

”Täs tää tulee justii tää häilyvä rajapinta, että onko se tehtävä poliisitehtävä vai onko se virka-aputehtävä. Jos se nuori esimerkiksi vetää poliisia turpaan tai jotaki muuta, niin silloha se syyllistyy rikokseen ja joutuu ottamaan, jos meidän yleisjohtaja päivystävä niin sanotusti siunaa niin voidaan joutua ottamaan se kiinni sen rikoksen takia. Ja sitte se asia tutkitaa ja siinä saa sitte se virka-apua pyytävä vähän enemmän peliäikää hoitamaan, hoitamaan se hakupartio tänne..” H3/T4/5

Muita näkökulmia olivat niin sanotun noutokoiran, eli lastensuojelun luvatta poistuneiden lasten kuljetuspalvelun, tilaaminen kuljettamaan lapsi yksikölle. Poliisilta pyydettiin myös kuljetusapua suoraan sijaishuoltoyksikölle, mitä he eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti voi omien ohjeistustensa (Poliisihallituksen ohje 2015-231 2015, 7.) vuoksi tehdä. Ohjeistuksen ja haastateltavien mukaan soveltaminen on kuitenkin mahdollista, silloin, jos se on tarkoituksenmukaista. Tästä esimerkkinä mainittiin tilanne, jos lapsi löytyy niin läheltä sijaishuoltoyksikköä, että poliisilaitokselle olisi pidempi matka. Tällöin poliisipartio voi ajaa sijaishuoltoyksikön väkeä vastaan, jotta ajomatka on molemmille lyhyempi. Haasteeksi nousivatkin pitkät välimatkat lasten löytöpaikan ja sijaishuoltoyksiköiden välillä sekä varsinaisten lastensuojelun vastaanottoyksiköiden puute.

6.6 Toimijoiden käsityksiä lapsen palaamisesta sijaishuoltoyksikköön

Sijaishuoltopaikkaan päästyään lapselle saatetaan asettaa lastensuojelulain (L 13.4.2007 / 417 11. luku, §62-71) mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Haastateltavat nostivat näistä rajoituspäätöksistä esiin huumausaineseulat, liikkumisvapauden ja yhteydenpidon rajoittamisen sekä aineiden ja esineiden haltuunoton. Näitä käytetään turvaamaan lapsen palaamista ja asettumista yksikköön. Lisäksi lapselle voidaan varata aika terveystarkastukseen ja sukupuolitauteihin sekä tarvittaessa raskaustestiin. Näillä pyritään selvittämään ja turvaamaan lapsen fyysinen vointi luvattoman poissaolemisen jälkeen. Haastatteluista on nostettavissa esiin luvattoman poissaolemisen vaikutuksia lap-

siin, lapset voivat olla fyysisesti ja psyykkisesti huonossa kunnossa, päihtyneitä, aggressiivisia ja väkivaltaisia, etenkin löytöhetkellä ja kiinniotettaessa. Huumausaineiden käyttämisen yleistymisen sekä tämän tuomat haasteet muun muassa lapsen fyysisen terveydentilan selvittämisessä tulivat esiin useassa haastattelussa.

Haastateltavat mainitsevat lasten löytöpaikoiksi muun muassa huoltoasemia, erilaisia tapahtumia, kuten festareita, erilaiset päihdeasunnot tai ystävien asunnot, biologisten vanhempien luota, seurustelukumppanien luota ja esimerkiksi pienten rikosten, kuten näpistysten, yhteydessä kiinniotettuina. Yhdessä haastattelussa (H2) tuli esiin myös lasten muuttunut asenne, he saattoivat vedota lakiin tuoden tilanteessa esiin sellaisen lainkohdan, joka palvelee kyseisessä tilanteessa heidän omaa etuaan sekä tukeutua heillä mahdollisesti oleviin oikeusavustajiin tai vanhempiansa, jotta eivät joutuisi vastuuseen teoistaan.

”Se on tietysti se, et moni nuori on taitava jolla on pitkä laitoshistoria niin se on taitava selittämään asioita ja käyttämään lastensuojelulakia joka paikkaan vaikkei se tietäisi kun yhden pykälän siitä lastensuojelulaista. Ne on niin taitavia sitte vetämään niitä pykälä sieltä esille sitte ja tavaltaa, se sit hämää sitä joka sitä kuuntelee että, jos ei se tiedä lakia täydellisesti nii voi aatella et se oikeesti puhuu asiaa, että täs on ny oikeesti jotaki ongelmaa. Mut monesti se on, se on moni pykälä mitä ne sieltä muistaa nii se on tavallaan heihin kohdistuva ongelma ja niinku ongelma mitä he vetää niihin kuvioihin sitten, mutta pääsääntöestihän ne on vain sitä semmosta feikkaamista ja just niin että säädetään omaksi eduksensa.” H2/T13/16

Lisäksi lapset saattavat kieltäytyä huumausainetestauksista, koska eivät halua kantaa vastuuta mahdollisista positiivisista tuloksista. Yksi haastateltava (H2) kertoi, että testeistä kieltäydytään myös silloin, vaikka lapsi tietäisi, ettei mahdollisesta positiivisesta tuloksesta seuraa mitään rajoituspäätöksiä. Tämän nähtiin olevan yhteydessä yleisempään vastuun välttelyyn omien tekojen osalta.

”...joskus taannoin se oli heleppo saada se seula hatkoje jälkee, et aika moni anto sen vapaaehtosesti, et ei siinä ollu mitään vaikka olis ollu positiivinenki tulos, mut tänä päivänä moni ehkä ottaa sen et siitä tulee rangaistus jos se tulos on positiivinen tulos niin moni nuori ehkä ottaa sen niin ni ne ei tohi antaa sitä seulaa sillä varjolla, että se aiheuttaa heille jotain ongelmaa sitte. Kyllähän se voi aiheuttaa, mut justii semmosta vastuun pakoilemista” H2/T19/24

Lapset saattavat yksikön sisällä myös rehennellä toisilleen luvattoman poissa olon aikaisilla tapahtumilla, mutta jos he ovat psyykkisesti tai fyysisesti huonossa kunnossa, vetäytyy suurin osa omaan huoneeseen lepäämään.

6.7 Toimijoiden näkemykset monialaisen yhteistyön tekemisestä

Monialaisen yhteistyön tekemisen kulmakivinä nähtiin tuttuus, tiivis yhteistyö ja yhteiset palaverit sekä koulutustilaisuudet. Näitä myös toivottiin lisää ja laajennettuina, tällä hetkellä haastatteluiden mukaan poliisin ja sosiaalipäivystyksen osalta yhteistyötä oli olemassa, mutta lähes kaikki haastateltavat nostivat esiin toiveen laajennetummasta yhteistyöstä myös suoraan lastensuojelun sijaishuoltoyksiköiden kanssa. Haastateltavat tiedostivat tällaisen yhteistyön haasteet ja voimavarat, haasteina resurssit ajankäytön ja välimatkojen kannalta sekä henkilökunnan vaihtuvuus. Voimavaroina nähtiin käytäntöjen yhtenäistäminen, informaation jakaminen, tietotaidon parantaminen, verkostojen vahvistaminen ja molemminpuolisten odotusten jakaminen. Tällaisille kokoontumisille yksi haastateltava (H3) ehdotti tiheydeksi vuoden välein tapahtuvaa koulutus- tai kehityspäivää.

Monialaisen yhteistyön tekemisessä nähtiin vaihtelua niin alueellisesti, toimijakohtaisesti kuin ajankohdasta riippuen. Alueellisia eroja kuvailtiin esimerkiksi Lapin ja Uudenmaan välillä, Lapissa pitkien välimatkojen vuoksi virka-apua on vaikeaa saada, jolloin sitä ei lähtökohtaisesti niinkään edes pyydetä. Lisäksi nähtiin eroavaisuuksia siinä, kuka yksittäinen toimija on kyseessä ja millaiset vallitsevat olosuhteet ovat esimerkiksi käytävissä olevien resurssien osalta. Kaikkien haastateltavien mukaan toimintamallien vaihtelu voi osaltaan lisätä konfliktien riskiä eri alueen toimijoiden välillä, etenkin jos osapuolet eivät ymmärrä toistensa työn reunaehtoja tai resurssien tilannetta. Esimerkiksi alueelliset tekijät vaikuttavat resurssien käyttömahdollisuuksiin, mitä ei välttämättä aina osata huomioida. Oheisissa sitaateissa tulee hyvin esiin maakunnalliset ja henkilökohtaiset erot toiminnan kannalta.

”kuitenkin maakunnis niin paljon eroa näis toimintamalleis, et ei voi verrata samanlaisia. STM ohjaa mejän toimintaa ja he antaa tietyt kriteerit mite pitää toimia, mutta maakunnat saa järjestää ihan ite ton toiminnan, miten parhaaksi näkevät. Ei toki voikaa, on niin monia kulttuurellisia eroja, ettei kaikis voikaa toimia samalla tavalla. Esimerkiks Lappi versus

Uudenmaan, niin siellä on pikkuse erilainen tää ihmismäärä ja rakenne ja välimatkat ynnä muut ni.” H5/T7/8

”Periaatteessa se 15 vuotta on niinkun muutenkin sen rikosoikeudellisen vastuun ikäraja, mutta niinku, tässä varmaan on erinäkösiä heittoja niinku alueellisesti, saattaa olla henkilökohtasiakin eroavaisuuksia meijänki alueella siinä, kuka tekis minkäki ratkasun..” H6/T27/23

Haastateltavat toivatkin esiin toivetta valtakunnallisen yhtenevän ohjeistuksen laatimisesta, mutta tiedostivat samalla tällaisen olevan erittäin haastavaa toteuttaa. He toivat esiin myös sen, että ohjeistusten taustalla olevat lait ja säädökset ovat valtakunnallisia, mutta niiden tulkinta- ja soveltamistavat vaihtelevat. Haastateltava numero kolme toteusikin haastattelussaan *”kyllähän kaiken pitäis perustua lakiin ja justiin näin, mutta se, että tulkitaanko sitä aina oikein”* (H3/T16/15). Vaihtelua nähtiin niin sijaishuoltoyksiköiden tavoissa lähteä lapsia hakemaan kuin sosiaaliviranomaisten ja poliisien toiminnassa, kuten muun muassa oheiset sitaatit ilmentävät.

”Ja sit tietysti justiin tämä mieliala mikä sit määrätöis kuviois on poliisilla ku o ruvettu soittelee et mikä asenne siellä on, et se on varmaan yks kans ongelmakohta siinä mikä siinä voi mennä pieleen, et tota, joskus sattuu oikeet henkilöt langan päähän et millä on hyvä päivä niin sillon homma toimii kyllä, yleensä sillo saadaan nuoret aika nopeesti takasin” H2/T11/15

”riippuen ihan laitoksesta kyllä, et jotkut lähtee tosi hyvin itse etsimään ja toiset sit taas ei lähde, mut pääsääntöisesti kyllä aika, aika hyvin toimii, et me ei nyt tosiaan täältä lähetä etsimään.” H4/T7/6

Myös henkilötason vaihtelut tulivat kaikissa haastatteluissa esiin, mitkä osaltaan voivat luoda hämmennystä muissa toimijoissa, jos saman ammattiryhmän toimijat tekevät keskenään ristiriitaisia päätöksiä. Toimijat kertoivat kohdanneensa tilanteita, missä esimerkiksi kaksi saman ammattiryhmän edustajaa ovat keskenään eri mieltä tilanteen hoitamisen suhteen. Haastattelujen perusteella tällaisissa tilanteissa niin sanotusti päätösvaltaisempi, eli kokeneempi tai virka-asemaltaan korkeammassa asemassa oleva toimija tekee päätöksen tilanteen ratkaisemisen suhteen. Esimerkiksi löydetyn lapsen kuljettaminen on yksi tällainen tilanne. Tällaiset ristiriitatilanteet voivat saada aikaan toimijoissakin hämmennyneitä ja turhautuneisuuden tunteita, kuten oheinen sitaatti ilmentää.

”mutta sielläki sattuu sitte niitä mulukkuja olemaan aina välillä töissä et.. Toinen, toinen, ehkä pari tietäis mut sit taas toinen taas, ei oo mitään toivookaan et se sitä mieltänsä muuttais siinä asiassa” H2/T2/6

Tällaisen ristiriitatilanteen ja turhautuneisuuden taustalla voi olla väärinymmärrys ja tiedon puute toista toimijaa sitovista ohjeistuksista ja määräyksistä. Näiden toimijoiden välisten konfliktien ennaltaehkäisemiseksi haastateltavat näkivät tärkeänä tietoisuuden lisäämisen muiden toimijoiden säännöksistä, heitä sitovista lain kohdista sekä ohjeistuksista.

”Kyllä me tavallaan edestämme löydämme sen, jos se ihminen osaa ja tietää nää meidän yhteiset kuviot tai ei tiedä meidän yhteisiä kuvioita se on myös meille ite paljon helpompi toimia kun siellä on se tietotaito on hallussa myös vastapuolella.” H6/T21/16

Lisäksi yleinen kommunikaation lisääminen ja sen myötä tapahtuva tutustuminen, esimerkiksi yhteisten kokoontumisten yhteydessä, koettaisiin helpottavana tekijänä yhteistyön kannalta. Yksi haastateltava (H2) nostikin esiin sen, että kun työskennellään samojen lasten asioiden ja asiakkaiden äärellä, olisi tärkeää, että muutkin toimijat tietäisivät lasten tilanteesta yleisellä tasolla sekä siitä, millaista apua työskentelyyn kaivataan.

6.8 Toimijoiden omat tunnekokemukset suhteessa monialaiseen työskentelyyn

Aineistosta on esiin nostettavissa useita tunnetiloja suhteessa monialaisen työn tekemiseen lasten luvattomien poistumisten yhteydessä. Yleisimpinä tunnetiloina esiintyivät riittämättömyys, turhautuneisuus ja toisaalta äärimmäisen vahva kollektiivinen työkuilu. Lisäksi aineistosta on löydettävissä onnistumisen kokemuksia, ärsyyntymistä sekä huumoria, jonka avulla työtä kevennetään ja toisaalta jäsennellään. Näiden ohella esiin on nostettavissa turvattomuuden tunnetta, inhimillisyyttä ja epävarmuutta. Toimijoita yhdistää myös huoli asiakkaana olevasta lapsesta ja tämän tilanteesta. Seuraavassa sitaatissa tuli hyvin esiin turhautuminen samojen lasten etsintään sekä huoli lapsen tilanteesta.

”No kyllähän joskus kieltämättä on turhauttavia kun jos samoja etitään ja virka-apuja tehään viikottain, kyllähän sitä aina aattelee, et onko täs mitään järkeä mut silti kuitenkin se huoli siitä lapsesta tai nuoresta on

niin kova, että on sit kuitenkin pakko tehdä virkavastuussa ni ne virka-apupyynnöt, vaikka me varmasti tiedetään, ettei sillä oo mitään hätää, mut sit ne usein haluamattaanki joutuu sellasii tilanteisii, et usein ne on nää päihderetkiä ynnä muita ja ja sitte rikoksii saattavat syyllistyä ja täl-lastä ja kyllähä se mures tietysti on niinku nuorella olemassa aina, vakavasti ne toki aina otetaan, et ei me virka-apua tosta noin vaan kirjo-teta et kyl siinä pitää olla kovat perusteet et poliisi sen hyväksyy.”
H5/T8/9

Riittämättömyyden tunne haastateltavien puheessa liittyy lapsen etsintään (H1 & H3), esimerkiksi tilanteisiin, joissa varmankaan oloisen tiedon jälkeen lasta ei löydetä (H3). Lisäksi riittämättömyyden tunnetta koetaan resurssipulan ja byrokratian (H1, H2, H5) esteiden vuoksi. Nämä ilmenevät puheessa siten, että haastateltava tuo esiin halunsa toimia enemmän ja aktiivisemmin, kuin mitä se vallitsevissa olosuhteissa on mahdollista. Rajoittavina tekijöinä esiin tuodaan byrokraattiset esteet, kuten viranomaisaseman puuttuminen sijaishuollon työntekijöiltä tai resurssipula, minkä vuoksi lapsi joudutaan äärimillään jopa päästämään uudestaan karkuun. Osaltaan näihin tilanteisiin liittyy myös epätoivon tunteita, kun haastateltava olisi halunnut toimia toisin, mutta se ei vain ole ollut vallinneissa olosuhteissa mahdollista.

Turhautuneisuus liittyy osittain samoihin tilanteisiin, mutta niiden lisäksi sitä koetaan myös monialaisen työn toisen osapuolen toiminnan seurauksena. Esimerkiksi silloin, kun toimija on kokenut toisen henkilön toimineen vastoin lapsen etua, oman ammattikuntansa ohjeistuksia ja käytäntöjä vastaan, tai jos lapsi on toisen ammattiryhmän edustajan toimien myötä päässyt karkaamaan uudestaan. Tällaiset tilanteet luovat turhautuneisuutta toimijoiden välille, mikä osaltaan voi vaikuttaa yhteistyön tekemiseen, jos tilanteet muuttavat yksittäisen toimijan asennetta. Seuraavassa sitaatissa nousi esiin väärinymmärrykset toimijoiden välillä sekä toive virka-apupyynnön tekemisestä ilman välikäsiä, jotta tieto pysyisi muuttumattomana.

”kyllähän se mun mielestä tekee senkin että ehkä lyhemmällä aikavälillä saatas sille nuorelle laitettua sitte haku päälle. Ja se, että väärinymmärryksien mahdollisuus olis pienempi. Että onhan näitä tullu näitä väärinymmärryksiä nyt sitten, että kun on ollu... kun siinä on yks välikäsi välissä niin on sitten. Ja mun mielestä byrokratiaa vois olla vähempi.”
H1/T8/10

Kuitenkin yksittäisten tilanteiden aikaan saamat turhautumisen ja riittämättömyyden tunteet eivät pääasiassa horjuta monialaisen yhteistyön kollektiivista kulttuuria. Aineistosta

on nostettavissa esiin lukuisia kohtia, joissa haastateltavat tuottavat ymmärrystä, arvostusta ja luottamusta muille toimijoille. He mainitsevat myös huolta toisten toimijoiden suhteen, jos nämä joutuvat tekemään niin sanottua turhaa työtä. Tällä viitattiin usein siihen, että lapsi on löydetty tai on saatu tieto lapsen olinpaikasta ja lapsi pääsee uudestaan karkaamaan. Aineistossa toimijat puhuvat toisistaan muun muassa ”*rautaisina ammattilaisina*” (H6) sekä arvostaen toistensa tietotaitoa lapsen asioiden suhteen. Lisäksi yhteistyötahoja kohtaan koettiin empatiaa ja arvostusta näiden työpanoksesta lasten kanssa tehtävään työhön, kuten oheisessa sitaatissa todettiin.

”siellä oltiin sen tunnin verran ja katottiin sitä touhua niin kyllä hattua pitää nostaa ihmisille, ketkä siellä pystyy töitä tekemään, että en kyllä välttämättä itte pystyisi, että oli se, se oli aika raskaan näköstä se touhu siellä. Tuntuu, että sielläki oli monenki kanssa peli menetetty niin sanottusti, että jotka ei välittäny tuon taivaallista talon säännöistä eikä viiranomasista eikä mistään ainakaan, et aika paljon kovia nähneitä varmaan ne lapset. ” H3/T12/12

Toimijat myös kokivat, etteivät ristiriitatilanteet olleet aina lähtöisin yksittäisestä työntekijästä. Esimerkiksi lapsen palauttamiseen liittyvien konfliktien mainittiin olevan peräisin resurssipulasta tai pitkistä välimatkoista, johon yksittäinen työntekijä ei voi vaikuttaa. Onnistumisen kokemukset puolestaan olivat peräisin hyvin onnistuneesta prosessista, jonka päätteeksi lapsi löydetään mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Onnistumisen tunteen lisäksi haastateltavat toivat esiin myös ärsyyntymisen tunteita. Nämä liittyivät jo edellä mainittuihinkin tilanteisiin, joissa lapsi on syystä tai toisesta päässyt uudestaan karkaamaan. Ärsyyntymisen tunne saattoi kohdistua myös toimijan oman työyhteisön jäseniin, jos yksittäinen toimija on lapsen löytänyt ja myöhemmin lapsi on päässyt uudelleen karkuun. Lisäksi ärsyyntymistä ilmeni myös sarkasmin muodossa kohdistuen muiden ammattiryhmien edustajiin sekä työtilanteisiin ja asiakkaisiin (H1, H2, H4, H5). Sarkastinen huumori onkin usein nostettavissa esiin aineistosta, sitä käytetään sekä työtilanteiden jäsentämiseen että keventämiseen. Huumorin kautta voidaan tuoda esiin raskaitakin aiheita, kuten oheinen, haastattelutilanteessa nauraen esitetty, sitaatti ilmentää.

H4: Voi ei! No en mä tiiä turhautuuko siihen, mutta sitte tavallaan ne on helppoja ku sitte vaan voi, tavallaan vanhojen kaavojen mukaan kaikki

tehdään. Kaikki virka-avut on valmiiksi tehty niin ei tarte kun päivämäärät vaihtaa. Että ei ne sillä lailla. Ei turhauta. No harmillistahan se tietysti niinkun on, niinkun niitten nuortenkin kannalta. H4/9

Aineistossa tulee esiin myös turvattomuuden tunteita (H2, H3, H6), jotka liittyvät luvattomasti poissa olleiden lasten kanssa työskentelyyn liittyvään väkivallan uhkaan. Haastateltavat tuovat esiin, että lapset ovat nykyisin haastavampia kuin ennen, he eivät kunioita aikuisia ja auktoriteetteja, päihteitä ja etenkin huumausaineita käytetään aiempaa enemmän. Lisäksi lapsilla on yhä enemmän käytössään lääkärin määräämiä mielialalääkkeitä ja nämä luonnollisesti jäävät karkumatkojen aikana syömättä. Väkivallan uhan lisäksi turvattomuutta luo oman toiminnan juridinen vastuu, kaikki toimet tulee miettiä tarkkaan, koska jokainen toimija joutuu myös vastaamaan teoistaan eri oikeusasteissa, jos heistä tehdään valitus. Toimijat myös tiedostavat tämän tietynlaisen uhan työhönsä liittyen, minkä vuoksi tekojen oikeellisuus ja eettisyys mietitään tarkkaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa peilaan oman tutkimukseni tuloksia aiempaan tutkimustietoon ja teoreettiseen viitekehykseeni, lisäksi tarkastelen tuloksia tutkimuskysymyksieni kautta. Pääasiallisina lähteinä käytän Lehtosen & Telenin (2013) tutkimusta sekä Isoniemen (2019) väitöskirjaa, sillä heillä on hyvin samankaltainen tutkimusaihe, vaikkakin näkökulmat ovat täysin erilaiset.

7.1 Luvattomien poissaolojen syistä ja prosessista

Teoreettisessa viitekehyksessäni tarkastelin sijaishuoltopaikan valintaa ja sijoittamisen syitä, monialaisen yhteistyön prosessia, byrokratiaa ja luvattomia poistumisia ja poissaoloja ilmiönä sekä lapsen asemaa ja oikeuksia suhteessa sijaishuoltoon, luvattomiin poissaoloihin sekä yksikköön palauttamiseen. Opinnäytetyöni tuloksiin peilattuna teoriakehyksestä ja aineistosta löytyy sekä yhteneväisyyksiä että eroavaisuuksia.

Tutkimuskysymyksissäni hain vastausta luvattomien poissaolojen syihin, etsintöjen organisoinnista, toimijoiden kuormittuvuudesta luvattomien poissaolojen suhteen sekä lapsen palauttamisesta sijaishuoltoyksikköön. Aineistostani esiin tulevat poissaolojen syyt näyttävät olevan hyvin samankaltaisia teoriakehyksessäni esiin tuomien syiden kanssa. Etsintöjen organisointi ja lapsen luvattoman poissaolon prosessi puolestaan näyttäytyy hyvin samankaltaisena aineistoni ja aiemman tutkimustiedon (Lehtonen & Telen 2013, 28) välillä, eli lastensuojelun sijaishuoltoyksikkö on avainroolissa luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyssä ja etsintöjen aloittamisessa.

Teoriakehyksessä olen tuonut esiin syitä lapsen päätymiselle sijaishuoltoon ja sijaishuoltopaikan valintaan. Näitä olivat muun muassa vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, perheen sisäiset vuorovaikutusongelmat, yksinhuoltajavanhempien uupumus, vanhemman kasvatustyylin ristiriitaisuudet suhteessa lapsen tarpeisiin, perheväkivalta ja sen uhka, sekä vanhemman osaamattomuus. Lisäksi lähteissä tuli esiin ympäristötekijöihin ja perheen sosioekonomiseen asemaan liittyviä tekijöitä, kuten taloudelliset vaikeudet ja vanhempien erillään asumiseen liittyvät

seikat sekä lapsen oman ongelmallisen käytöksen. Lapsen omia tekoja tarkastellessa esiin nousevat päihteidenkäyttö, rikoksiin syyllistyminen, koulunkäynnin vaikeudet sekä näihin liittyvät karkailut. (Forsberg & Linnas 2004, 221-222; Heino ym. 2016, 71; Lämsä 2009, 91.) Lisäksi olen teoriakehyksessä tuonut esiin syitä lasten luvattomille poissaoloille, joita ovat Lehtosen ja Telenin (2013, 19) tutkimuksen mukaan impulsiivinen reagointi eteen tulleeseen vaikeaan tilanteeseen, vaihtoehtoisesti lapsi oli voinut myös suunnitella yksiköstä tai kotoa lähtönsä pitkällä aikajännteellä. Heidän mukaansa neljä yleisintä syytä luvatta poissaolemiseksi ovat lapsen päihteiden käyttö, psyykkiset ongelmat ja käyttäytymisen haasteet sekä ystäväpiirin vaikutus, eli lapsi lähtee luvatta ystäviensä luokse. Lisäksi harvinaisempina syinä esiin nousivat sijaishuoltoyksikön sisäiset ristiriidat henkilökunnan tai muiden lasten kanssa, perheen vaikutus, joko ikävän tai riidan aiheuttama luvatta poistuminen perheen luo sekä poistuminen lasten ryhmäilmionä. Tuloksissani on luvattomien poissaolojen syissä esiin nostettavissa useita syitä karkaamiselle (Kuvio 1. s.32). Aineistossani esiin nousseet syyt luvattomille poissaoloille olivat hyvin samankaltaisia aiempien tutkimustulosten kanssa.

Lehtonen ja Telen (2013, 25) nostavat myös esiin luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyn riittävien henkilöstöresurssien, rajoituspäätösten oikea-aikaisen ja kohtuullisen käyttämisen sekä keskustelevan työskentelyn kautta. Myös haastatteluaineistossani on nähtävissä, ettei luvattomista poissaoloista aina automaationa seuraa rajoitustoimenpiteitä, vaan ne arvioidaan yksilöllisesti yhdessä sosiaalitoimen ja mahdollisesti vanhempien kanssa. Kuitenkin sijaishuoltoyksiköillä on suuri rooli mahdollisten rajoituspäätösten asettamisessa ja toteuttamisessa. Myös Isoniemi (2019, 183) nostaa esiin luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyn myötä syntyvän hatkaamisen vähentymisen ja sitä kautta lasten etsimiseen tarvittavien resurssien vapautumisen toimijoiden päätyöhön. Hänen mukaansa ennaltaehkäisyllä turvataan myös lapsia, sillä luvaton poissaolo on aina riskialtista aikaa lapselle. Tämä tuli esiin myös omassa aineistossani, sillä toimijat nostivat esiin lasten palaamisen sijaishuoltoyksikköihin sekä fyysisesti että psyykkisesti huonokuntoisina sekä lasten altistumisen vaaratilanteille luvattomien poissaolojen aikana.

Aineistossani sijaishuoltoyksikköön palauttamisessa koettiin haasteita pitkien välimatkojen vuoksi. Toimijat kaipasivat enemmän paikkoja, joihin lapsia voisi viedä

odottamaan hakijoita. Lisäksi osa toimijoista oli hyödyntänyt kuljetuspalveluita, jotka työkseen vievät lapsia takaisin sijaishuoltoyksiköihin. Kuitenkin lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) 1.1.2020 voimaan tulevan pykälän 69a mukaan ostopalveluiden käyttäminen lasten kuljettamisessa on laissa kielletty. Vuoden 2020 alkaessa toimijat eivät siis voi enää hyödyntää kuljetuspalveluita lasten siirroissa, vaan pitkiin välimatkoihin liittyvät ongelmat tulisi ratkaista muulla tavoin, esimerkiksi mahdollistamalla hakijoiden odottaminen toisen lastensuojeluyksikön tiloissa.

7.2 Monialainen yhteistyö

Teoriakehyksessäni tarkastelin monialaisen yhteistyön peruseriaatteita, käynnistymistä ja säädöspohjaa. Periaatteet (Isoherranen, Nurminen & Rekola 2008, 33; Saastamoinen 2016, 60; Beckett 2004, 26; Lehtonen & Telen 2013, 11.) tukivat omalta osaltaan lakiin kirjoitettua säädöspohjaa (mm. L 22.7.2011 / 872 9. luku 1§; L 22.9.2000 / 812 4. luku 22§) sillä niissä kaikissa tuotiin esille toimijoiden velvollisuus antaa toisilleen tarvittavaa tietoa ja virka-apua. Tällä pyritään turvaamaan monialainen työskentely lapsen löytämiseksi, tarvittavan informaation kattavuus sekä työskentelyn tehokkuus.

Aiemman tutkimustiedon mukaan esiin on tullut, että lapsen luvattomaan poissaoloon liittyvää monialaista yhteistyötä vaikeuttaa valtakunnallisen ohjeistuksen ja lapsen vaarassa olon määrittelyjen puutteellisuus. Jokainen toimija katsoo tilannetta omasta näkökulmastaan ja toimijoilla olevissa ohjeistuksissa saattaa olla toisistaan poikkeavia käytäntöjä. (Lehtonen & Telen 2013, 11). Opinnäytetyötäni tehdessäni olen saanut tarkasteltavaksi yhden valtakunnalliseksi tarkoitetun ohjeistuksen koskien poliisin antamaa virka-apua (Poliisihallituksen ohje 2015-231, 2015). Lisäksi olen saanut tarkasteltavaksi yhden alueellisen ohjeen, joka on suunnattu paikallisesti lastensuojelun sijaishuoltoyksiköille (Karkuriohje yksiköille. [Viitattu 17.7.2019].) Näiden lisäksi on olemassa Poliisihallituksen tekemä valtakunnallinen ohjeistus (2020/2013/3057, 2013) koskien kadonneen henkilön etsintää. 1.1.2020 on myös astumassa voimaan lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) 69 a§, joka määrittelee luvatta poistuneen lapsen etsintään ja yksikköön palauttamiseen liittyviä käytäntöjä, joten siltä osin ohjeistusta on lisätty entisestään.

Lisäksi aineistosta on esiin nostettavissa katoamisilmoituksen, virka-apupyynnön ja poliisitehtävän rajapinta. Katoamisilmoituksen perusteella lapsi ilmoitetaan kadonneeksi poliisin alueellisessa järjestelmässä, kun taas virka-apupyynnö on valtakunnallinen etsintäkuulutus. Poliisitehtävästä on puolestaan aineistoni perusteella kyse esimerkiksi, jos lapsi on välittömässä hengen ja terveyden vaarassa. Tällöin poliisi toimii omalta osaltaan aktiivisesti resurssien ja lapsen tilanteen mukaan.

Vakavan hengen ja terveyden vaaran määrittelyssä oli hajontaa sekä haastateltavien että teorialähteiden kesken. Esimerkiksi Karkuriohje yksiköille ([viitattu 28.7.2019]) tuo esiin riskitekijöinä päihteiden käyttämisen vaarantamassa lapsen turvallisuuden sekä syyllistymisen rikoksiin. Lisäksi kyseinen ohje painottaa, että riskitekijät arvioi sosiaaliviranomainen. Kyseisen ohjeen mukaan lastensuojeluyksikkö puolestaan arvioi sen, missä vaiheessa ottavat yhteyttä sosiaaliviranomaiseen poliisille tehtävän kirjallisen katoamisilmoituksen lisäksi. Ohjeessa aikamääreeksi on kuitenkin ohjeistettu odottamaan maksimissaan 24 tuntia.

Poliisihallituksen ohjeessa (2015-231 2015, 1) todetaan, että poliisi etsii aktiivisesti henkilöä, jos on perusteita epäillä tämän eksyneen, olevan itsetuhoisen, joutuneen onnettomuuteen tai rikoksen uhriksi, on kylmä vuodenaika tai henkilöä ei ole kohutuullisessa ajassa muutoin löydetty. Ohjeen mukaan, mikäli lasta ei tavoiteta kohutuullisessa ajassa, tehdään hänestä olemassa olevaan etsintäkuulutukseen lisämerkintä, jossa lapsi todetaan kadonneeksi. Aiemmin tehty virka-apupyynnö on kuitenkin edelleen voimassa, sillä lasta ei ole palautettu viranomaisen huostaan.

Poliisihallituksen ohje koskien kadonneen henkilön etsintää (2020/2013/3057, 2013, 3) puolestaan tuo esiin mahdollisuuden matkapuhelimen hätäpaikantamiseen, jos lapsi on oletettavasti akuutissa hengen ja terveyden vaarassa. Tällä olettamalla tulee kuitenkin olla vahvat perusteet. Paikannettavan puhelimen tulee kuitenkin olla päällä. Poliisin tulee aloittaa etsinnät välittömästi katoamisilmoituksen saatuaan, jos lapsi ei kykene huolehtimaan itsestään, on sairas tai muulla tavalla terveyden ja hengen vaarassa. Lisäksi poliisin on huomioitava sääolosuhteet, vuodenaika sekä muut tilanteeseen liittyvät tekijät. Ohjeessa todetaan, että etsinnän jälkeen poliisi järjestää osallistuneille organisaatioille palautetilaisuuden, jossa käydään läpi etsintäprosessia, onnistuneita asioita sekä kehittämiskohtia. (Poliisihallituksen ohje 2020/2013/3057 2013, 5,6)

Isoniemi (2019, 205) puolestaan nostaa esiin mahdollisuuden riskinarviointi- ja tarkistuslomakkeen tekemisestä toimijoiden käyttöön. Hänen mukaansa lomake tukisi lapseen kohdistuvien riskitekijöiden tunnustamista sekä tunnistamista. Hänen tutkimuksensa mukaan lomakkeella olisi hyvä huomioida muun muassa mielenterveydelliset häiriöt, mahdollinen lääkitys, impulsiivinen toiminta, aggressiivinen käytös sekä altistuminen muun muassa itseään vanhempien henkilöiden kanssa tapahtuvalla seksuaaliselle toiminnalle. Opinnäytetyöni tuloksien perusteella lisäisin listaan vielä päihteidenkäyttöön liittyvät riskit. Jos esimerkiksi toimijoilla on tietona, että lapsi hakeutuu päihteitä käyttävään seuraan, tulisi mielestäni tämä nähdä suurena riskitekijänä, sillä lapsi voi saattaa itsensä vakavaan vaaraan päihteitä käyttämällä.

Isoniemen (2019, 206) mukaan tällainen lomake tukisi informaation kattavuutta toimijoiden välillä, joka osaltaan kannustaa lapsen turvallisuuden tunnetta koskevaan keskusteluun. Hänen mukaansa tätä kautta voitaisiin saada ennaltaehkäistyä lasten luvattomia poissaoloja, kun poissaolojen syihin puututtaisiin monialaisella työskentelyllä. Haastatteluaineistoni perusteella nykykäytäntö on löytää luvatta poistuneet lapset, joista suurin osa karkailee toistuvasti. Tämän perusteella näkisin Isoniemen (2019, 206) esittämän lomakekäytännön sekä monialaisen keskustelun lisäämisen lasten luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyssä erittäin tärkeänä.

7.3 Virka-apupyynnön käytännöt

Teoriakehyksessä nostin esiin virka-apupyynnöön liittyvän säädöspohjan, jonka mukaan pyynnön voi tehdä ainoastaan lapsen sijoittavan kotikunnan sosiaaliviranomaisen. Myös valtion koulukotien henkilöstö on viranomaisasemassa, ja siten virkavastuussa kykenevä tekemään virka-apupyynnön suoraan poliisille (A 13.10.1978/769, 8.luku 29§). Pyyntöä voi akuuttitilanteissa tehdä suullisena, mutta sekin tulee aina vahvistaa kirjallisella pyynnöllä. (Lehtonen & Telen 2013, 12-13.) Virka-apupyynnössä tulee Poliisihallituksen (2015-231, 3) ohjeen mukaan tuoda esiin lapsen henkilötiedot, kohdepaikka, eli useimmiten sijaishuoltoyksikkö, mitä virka-apua pyydetään ja perusteet virka-avulle sekä säädöspohja, jonka pohjalta virka-apua pyydetään. Lisäksi pyynnössä tulee käydä ilmi virka-aputoimen ajankohta, pyytäjän oma

nimi, virka-asema ja yhteystiedot. Tässä tulee huomioida myös virka-ajan ulkopuolinen ajankohta. Näiden lisäksi pyynnössä tulee käydä ilmi mahdollisesti pyytäjän puolesta toimiva taho tai henkilö, esimerkiksi sijaishuoltoyksikkö, sekä virka-apupyynnön allekirjoitus ja päiväys. (Poliisihallituksen ohje 2015-231, 3)

Lehtosen ja Telenin (2013, 29) tutkimuksen mukaan virka-apupyynnöiden monet eri käytännöt ja byrokraattinen hitaus ovat tuoneet haasteita kenttätyöskentelyyn, heidän tutkimuksessaan nostettiin esiin lastensuojeluyksiköiden henkilöstön toive saada oikeudet tehdä suoraan virka-apupyynnöt poliisille virka-apuprosessin nopeuttamiseksi. Sama toive tuli esiin haastatteluaineistossani, lastensuojelun sijaishuollon henkilöstö toivoi mahdollisuutta tehdä virka-apupyynnön suoraan poliisille väärinymmärrysten välttämiseksi ja prosessin nopeuttamiseksi etenkin akuuteissa tilanteissa.

Isoniemen (2019, 48) mukaan poliisin näkökulmasta päätäntävalta koskien lapsen olinpaikkaa on oleellinen tekijä virka-apun pyytämisessä. Tällöin virka-apua voi pyytää vain lapsen kotikunnan sosiaaliviranomainen, sillä kotikunnan sosiaalitoimi on ottanut lapsen huostaan ja siten päätäntävaltainen lapsen olinpaikan suhteen. Tämä tulkinta poistaisi virka-apupyynnöoikeuden valtion koulukotien henkilöstöltä. Isoniemi (2019, 210) tuokin esiin, että virka-apupyynnöoikeuden laajentaminen lastensuojelun sijaishuoltoyksiköille on ongelmallinen nykyisen lainsäädännön puitteissa, siksi hän ehdottaakin luvattomien poissaolojen rinnastamista kadonneisiin henkilöihin joko tiettyjen tai kaikkien luvattomien poissaolojen osalta.

Aineistossani tuli esiin myös turhautuneisuus sen osalta, että lapsen etu ei kaikkien toimijoiden mielestä vaikuttanut olevan etusijalla, kun virka-apupyynnöt ja katoamisilmoituksia priorisoidaan vaihtelevasti. Tällaisissa ristiriitatilanteissa yhtenevä käsitys riskitekijöistä ja toimintamalleista selkeyttäisi käytäntöjä, joten luvattomasti poissaolevan lapsen rinnastaminen kadonneeseen henkilöön voisi osaltaan mahdollistaa nopeamman reagoinnin lapsen tilanteeseen. Kuitenkin on huomioitavaa, että aineistoni mukaan samat lapset poistuvat toistuvasti luvatta, jolloin olisikin ensiarvoisen tärkeää selvittää luvattomien poissaolojen syyt ja puuttua näihin.

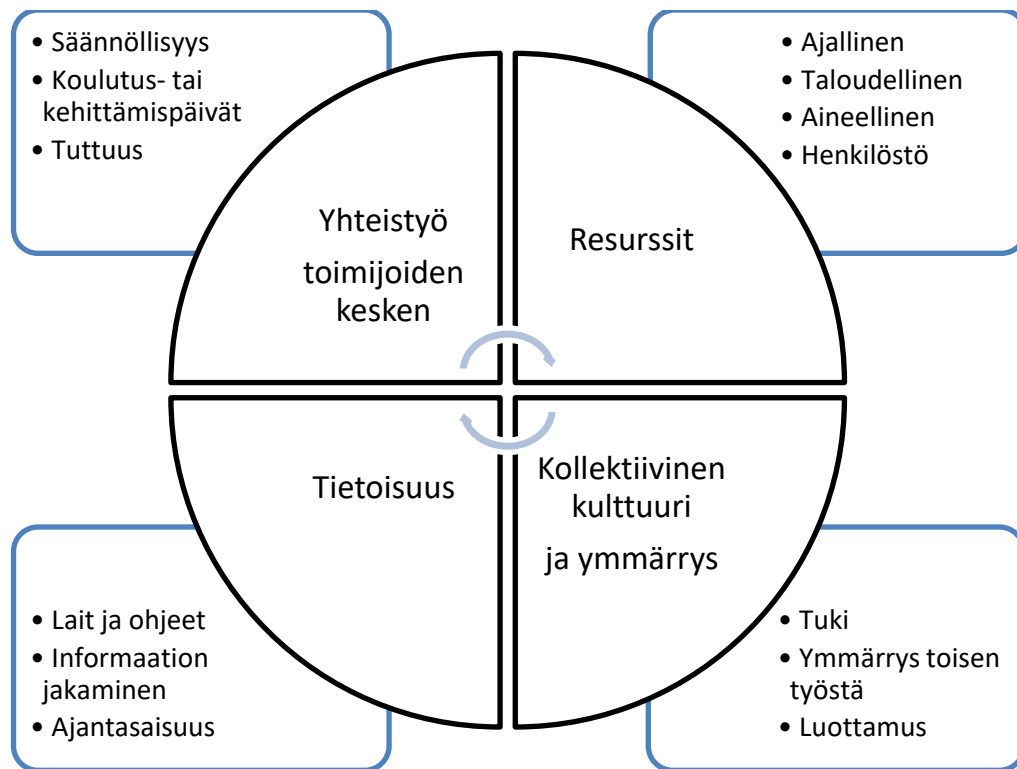
7.4 Monialaisen työskentelyn kehittäminen

Opinnäytetyöni tuloksista on esiin nostettavissa sekä pääsääntöinen kokemus yhteistyön toimivuudesta että tarve monialaisen työskentelyn laajentamiselle koskemaan kaikkia toimijoita. Tarvittaisiin säännöllisiä, yhteisiä ja riittävän pitkäkestoisia kehittämis- tai koulutuspäiviä. Haastatteluissa tuli suoraan kehittämisehdotuksena esimerkiksi vuosittain järjestettävä koulutus- tai kehittämispäivä, johon kokoontuisi poliisin, sosiaalipäivystyksen ja sijaishuoltoyksiköiden henkilöstöä. Aineistosta on esiin nostettavissa myös se, että toimijat kokivat keskinäisen tuttuuden helpottavan työskentelyä yksittäisissä tilanteissa. Lisäksi toimijat kaipasivat keskustelua yleisellä tasolla työskentelyn kohteena ja asiakkaana olevien lasten tilanteista. He kuitenkin myös tiedostivat tällaisen työskentelyn reunaehdot ja muutamat pohtivat jo käytännön järjestelyitäkin.

Aineistosta on esiin nostettavissa myös tarve laajentaa toimijoiden osaamista koskemaan osittain toisen toimijan työtä ohjaavia säädöksiä ja ohjeistuksia. Kaikki toimijat tunsivat kyllä omaa työtään ohjaavat säädökset, mutta eivät välttämättä ymmärtäneet tai tieneet toisen toimijan mahdollisuuksia toimenpiteisiin ja niitä ohjaavaa lainsäädäntöä. Tämä loi osaltaan ristiriitaisuuksia ja konflikteja toimijoiden välille sekä viivytti lapsen löytämistä tai kiinni saamista.

Aiempiä tutkimuksia (Isoniemi 2019, 185; Lehtonen & Telen 2013, 38; Rauner 2000, 74) mukaillen monialaisessa työskentelyssä tulisi keskittyä luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyyn sekä käytäntöjen yhtenäistämiseen. Tällöin lapset löydettäisiin mahdollisimman pian ja toisaalta myös mahdollisesti vähennettäisiin luvattomien poissaolojen määrää. Edellä mainittujen tutkimusten mukaan lasten kanssa työskentelevien toimijoiden empaattinen ja kunnioittava suhtautuminen lapseen ja laadukas hoiva ja huolenpito lasten asuinyksiköissä ennaltaehkäisee luvattomia poissaoloja. Heidän mukaansa lapsen osallisuus ja kuuleminen ovat avainasemassa sekä luvattomien poissaolojen syiden selvittämisessä että seuraavien poistumisten ennaltaehkäisyssä. Heidän mukaan tiivis monialainen työskentely sekä yhteinen tahotila luovat pohjan luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisylle.

Opinnäytetyöni tulosten ja aiempien tutkimusten pohjalta olen muodostanut oheisen Onnistuneen yhteistyön käsittekartan (Kuvio 3.), joka havainnollistaa monialaisen työskentelyn perustarpeet sekä osaltaan myös reunaehdot.

Kuvio 3. Onnistuneen yhteistyön käsittekartta.

Kuviossa 3. tulee näkyväksi aineistossani esille nostetut kehittämistarpeet sekä se, mikä nykyisinkin jo toimii. Sekä aineistoni että aiempi tutkimus perään kuuluttaa säännöllistä yhteistyötä koulutus- tai kehittämispäivien muodossa, mikä osaltaan luo tuttuutta, luottamusta ja kollektiivista kulttuuria toimijoiden välille. Lisäksi tarvitaan tietoisuutta muiden toimijoiden työtä ohjaavista säädöksistä ja ohjeistuksista sekä käytännöistä ristiriitatilanteiden välttämiseksi. Näiden lisäksi tarvitaan riittävät resurssit yhteisen työskentelyn ja kehittämistyön toteuttamiseksi, näistä tärkeimpinä aineistosta on havaittavissa aika, henkilöstön pääseminen paikalle, taloudelliset resurssit käytetyn työajan ja mahdollisten matkakulujen puitteissa sekä aineelliset resurssit, joilla lähinnä tarkoitettiin sopivaa tilaa ja paikkaa kokoontumiselle. Sykliksi tällaisille kokoontumisille esitettiin vuoden välein tapahtuvaa kehittämispäivää,

jonka näkisin itsekin hyvänä aikajänteenä. Tällaisen monialaisen työskentelyn myötä myös jo olemassa oleva kollektiivinen työkuulttuuri toimijoiden välillä vahvistuu, mikä osaltaan helpottaa työskentelyä kentällä.

Kollektiivinen kulttuuri luo haastateltavien mukaan ymmärrystä, luottamusta ja halua tukea toista työskentelyssä yhteisen päämäärän eteen. Näiden kaikkien kautta lapsen luvattoman poissaolon ennaltaehkäisy ja katkaiseminen ovat tehokkaampia, sillä säännöllisen yhteistyön kautta toimintakäytännöt olisivat selkeitä kaikille toimijoille. Etenkin työskentelyn kehittäminen ja informaation jakaminen vaatisivat säännöllistä yhteistyötä toimijoiden välille. Ennaltaehkäisevässä työssä lastensuojelun sijaishuoltoyksiköt ja sijoittajakuntien sosiaalityö ovat avainasemassa. Yksiköt ovat mielestäni osaltaan vastuussa siitä, että lapsi kokisi olonsa turvalliseksi ja viihtyiseksi yksikössä. Sijoittajakuntien sosiaalityö puolestaan on merkittävässä roolissa tehdessään päätöstä lapsen sijaishuoltoyksiköstä.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tekeminen on ollut äärimmäisen mielenkiintoinen ja mielekäs projekti. Lisäksi se on ollut yllättävänkin monivaiheinen aina aiheen valitsemisesta ja rajaamisesta haastatteluihin ja viimeisiin viilaamisiin asti. Suurimpana haasteena opinnäytetyöprosessissa olen kokenut kokopäivätyön, pikkulapsiarjen ja opiskelun yhdistämisen. Kuitenkin mielekäs ja omaan työhöni liittyvä aihe sekä läheisten, työtovereiden ja yhteistyötahojen tuki ovat olleet todella tärkeässä asemassa opinnäytetyöni jokaisessa vaiheessa. Olen saanut opinnäytetyöni kautta korvaamattomia verkostoja ja oppinut todella paljon uusia asioita. Koen kehittyneeni sekä tutkijana että lastensuojelualan työntekijänä opinnäytetyöni myötä. Olen oppinut havainnoimaan arjen kenttätyössä myös muiden toimijoiden työtä ohjaavia säädöksiä entistäkin laajemmin. Koen myös oppineeni kriittistä ja analyttistä ajattelu- sekä tarkastelutapaa opinnäytetyöni myötä.

Opinnäytetyöni tutkimuksellinen prosessi on edennyt hyvin pitkälti omalla painollaan, kuitenkin niin, että olen koko ajan aikatauluttanut tekemisiäni sekä asettanut välitavoitteita ajankäytön suhteen. Olen hyvin kiitollinen kaikille haastateltavilleni sekä yhteistyötahoille heidän mielenkiinnosta opinnäytetyöhöni, se teki aineistonkeruusta helppoa ja mielekästä. Heti aiheen valinnan ja näkökulman rajaamisen jälkeen opettajani ohjasi tiedustelemaan mahdollisia haastateltavia ja yhteistyötahoja, joiden kautta selvitettiin, onko tällaiselle tutkimukselle tarvetta työelämässä. Kaikki, joilta asiaa tiedustelin, olivat heti mukana ja ilmaisivat mielenkiintonsa aihetta kohtaan, joten tarvetta selvästi oli. Tämän myötä havahduinkin yhtäkkiä ajatukseen, että haastateltavat on sovittu ja tarvittavat yhteistyösopimukset tehty, joten oli kirjoittamisen aika.

Lähdemateriaalia aiheen ympäriltä löytyi hyvin, varsinaisten luvattomien poissaolojen osalta lähteitä ei aluksi tuntunut löytyvän. Aikani aiheeseen perehtyessäni aloin kuitenkin lähteitä löytää. Minulla kävikin osaltaan myös onni, sillä Isoniemen (2019) tutkimus koskien luvattomia poissaoloja julkaistiin kesäkuussa 2019, eli vain muutama kuukausi ennen oman opinnäytetyöni valmistumista. Näkökulmat meidän töissämme ovat erilaiset, mutta tarkastelun kohteena on kuitenkin sama ilmiö. Lisäksi hyödynsin paljon Lehtosen ja Telenin (2013) tutkimusta, johon olen perehtynyt koko

opinnäytetyöprosessin ajan. Näiden lisäksi olen löytänyt muitakin lähteitä sekä saanut lähdevinkkejä ja -materiaaleja haastateltavilta, yhteistyötahoilta sekä kollegoilta.

Opinnäytetyön tekemisessä haasteena oli myös analyysimenetelmän valinta. Litteoituna aineistoni oli suhteellisen laaja, 127 sivua, joten analyysimenetelmän valinta ei ollut helppoa. Valinnassa sain tukea ohjaavalta opettajalta ja yhdessä pohdimmekin menetelmän toimivuutta aineiston laadukkaassa ja kattavassa analysoinnissa suhteessa tutkimuskysymyksiin. Diskurssianalyysiin päädyin, koska se soveltuu mielestäni hyvin aineiston analysoimiseen. Aineistoni on rakenteeltaan hyvinkin vaihteleva, haastateltavien puheesta löytyi paljon muun muassa kerronnallisuutta, lyhyitä ja ytimekkäitä vastauksia, kielikuvia, vertauskuvia ja erilaisia puheen tapoja. Koin, että diskurssianalyysin kautta minun oli luontevin analysoida aineiston kaikkia erilaisia puheen tapoja. Haasteellisinta analysoinnissa oli aineiston laajuus, minkä vuoksi luinkin aineiston läpi lukuisia kertoja.

Tutkimuskysymyksiini koen saaneeni hyvin vastauksia, aineistosta oli nostettavissa esiin haastateltavien näkemyksiä sekä lastensuojelun asiakaslapsista että luvattomien poistumisten syistä ja taustatekijöistä. Lisäksi koen oppineeni paljon monialaisen työn tekemisestä lasten luvattomien poissaolojen yhteydessä. Haastatteluissa tuli ilmi sekä vahvuuksia että haasteita monialaisen työn tekemisestä, kehittämisestä sekä siihen liittyvistä tunnekokemuksista. Opinnäytetyöni myötä olen oppinut tarkastelemaan kentällä tapahtuvia tilanteita laaja-alaisemmin sekä huomioimaan, tiedostamaan ja tuntemaan toisen toimijan työtä sitovia käytäntöjä, säädöksiä sekä olosuhteita.

Opinnäytetyötäni tehdessäni mielessäni muodostui myös muutama mahdollinen jatkotutkimuksen aihe. Ensinnäkin opinnäytetyössäni haastateltavien määrä on suhteellisen pieni, kuusi henkilöä, joten voisi olla mielenkiintoista tutkia monialaisen yhteistyön kokemuksia laajemmassakin mittakaavassa. Esimerkiksi määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen (ks. D'Cruz & Jones 2004, 60-64; Dowling & Brown 2010, 109-114; Valli 2010, 222-230) keinoin voisi saada aikaan kattavan aineiston, jonka avulla monialaisen työskentelyn kokemuksia saataisiin tarkasteltua laaja-alaisemmin. Lisäksi haastatteluissa tuli esiin lasten ja nuorten muuttunut asenne suhteessa auktoriteetteihin ja aikuisiin, tässä voisikin olla toinen jatkotutkimuksen aihe,

sillä haastateltavien mukaan asennemuutos on tapahtunut 2000-luvun aikana. Mieleeni jäivät elämään kysymykset siitä, miksi ja miten tällainen asennemuutos on tapahtunut. Lisäksi esiin nousi lasten ja nuorten psyykinen pahoinvointi, jonka yhteys ja merkitys luvattomiin poissaoloihin olisi myös yksi mielenkiintoinen tutkimusaihe.

Jatkotutkimusten aiheiden lisäksi mielessäni heräsi pohdintaa koskien opinnäytetyöni tulosten hyödyntämistä kenttätyössä. Jäin pohtimaan erilaisia mahdollisuuksia levittää tietoisuutta säännöllisen ja tehokkaan monialaisen työn merkityksestä lasten luvattomien poissaolojen katkaisussa ja ennaltaehkäisyssä. Lisäksi jäin miettimään tällaisen kehittämistoiminnan käytännön toteuttamiseen liittyviä yksityiskohtia ja resursseja. Esimerkiksi Toikko ja Rantanen (2009, 85,88) tuovat esiin oppimisverkostoiden mahdollisuuden erilaisten tutkimustulosten jatkojalostamisessa erilaisiin toimintaympäristöihin. He tuovat esiin oppimisverkostojen tai toisin sanoen verkosto-oppimisen tilaisuutena vaihtaa hyviä käytäntöjä, kokemuksia ja tietoja. Heidän mukaansa oppimisverkostot ovat toisaalta myös hyviä uuden yhteisen kehittämistiedon luomiseen, sillä niissä hyödynnetään kaikkien osapuolten osaamista.

Oppimisverkostoja voisi hyödyntää esimerkiksi opinnäytetyöni aiheen tiimoilta monialaisina työn kehittämispäivänä, joka järjestettäisiin poliisin, sosiaalitoimen, sosiaalipäivystyksen ja sijaishuoltoyksiköiden kesken. Tällaisen kokoontumisen tiheys voisi olla kerran vuodessa, kuten yksi haastateltava (H3) ehdotti. Kehittämispäivänä voitaisiin verkostoitua eri sekä ammattiryhmien välillä, että yksilötasolla, mikä haastateltavieni mukaan helpottaa kentällä työskentelemistä. Lisäksi voitaisiin vaihtaa tietotaitoa sekä mahdollisesti luoda uusia toimintamalleja ja käytäntöjä arjen työskentelemisen tueksi. Opinnäytetyöni pohjalta kokisin hyvänä, että lasten luvattomiin poissaoloihin ja etenkin niiden ennaltaehkäisyyn (ks. myös Isoniemi 2019) perehdyttäisiin monialaisella työskentelyllä, sillä kyseessä on monisyinen ja lasten tulevaisuuteen merkittävästikin vaikuttava ilmiö.

LÄHTEET

A 13.10.1978/769. /Asetus valtion koulukodeista.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto Dnro 2446/08. Poliisihallituksen ohjeen 2015-231 mukaan. Poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten tavoittamiseksi. [Henkilökohtainen sähköposti] Vastaanottaja: Riikka Nieminen. [Viitattu 18.7.2019].

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu Dnro EOAK/5572/2017. 13.12.2018. [Verkkajulkaisu] Alaikäisen säilyttäminen poliisin tiloissa. [Viitattu 20.7.2019] Saatavana: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/5572/2017>

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu. EOAK/185/2018. 3.8.2018. [Verkkajulkaisu] Lapsen sijaishuollon järjestäminen epäonnistui. [Viitattu 18.7.2019] Saatavana: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/185/2018>

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu. EOAK 4771/2017. 2.7.2019. [Verkkajulkaisu] Lastensuojelun kuljetuspalveluyritysten käyttäminen kunnissa ja laitoksissa. [Viitattu 2.8.2019] Saatavana: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/4771/2017>

Biehal N. & Wade J. 2000. [PDF-tiedosto] Children who go missing; research, policy and practice. [Viitattu 19.12.2018] Saatavana: https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/problems/runaways/PDFs/Biehal&Wade_2002.pdf

Beckett C. 2004. Child Protection: An introduction. 2. painos. Lontoo, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Clarkeburn H. & Mustajoki A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.

D’Cruz H. & Jones M. 2004. Social work research – Ethical and political contexts. Lontoo, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Dowling P. & Brown A. 2010. Doing research / Reading research – Re-interrogating education. 2.p. Lontoo & New York: Routledge.

Ellonen N. 2008. Väkiältä instituutioissa. Teoksessa Ellonen N., Kääriäinen J., Salmi V. & Sariola H. 2008. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedoksiantoja 87. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008. 115 – 123.

- Enroos R., Heino T. & Pösö T. 2016. Huostaanotto – Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Eronen T., Laakso R. & Pösö T. 2011. Now you see them – now you don't: institutions in child protection policy. Teoksessa Forsberg H. (toim.) & Kröger T. (toim.) Social work and child welfare politics: Through Nordic lenses. Iso-Britannia: The Policy Press, 147 – 160.
- Forsberg H. & Linnas H. 2004. Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Lapsen kaltoinkohtelu. Toim. Söderholm A., Halila R., Kivitiie-Kallio S., Mertsola J. & Niemi S. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 218 – 238.
- Geertz C. 1973. [Verkkojulkaisu] The interpretation of cultures. Selected essays. [Viitattu 18.7.2019] Saatavana: <https://chairoflogicphiloscult.files.wordpress.com/2013/02/clifford-geertz-the-interpretation-of-cultures.pdf>
- Gottberg E. 2012. Lapsen juridiset oikeudet. Teoksessa Söderholm A. & Kivitiie-Kallio S. (toim.) 2012. Lapsen kaltoinkohtelu. 2. p. Porvoo: Duodecim. 48-61.
- Heino T., Hyry S., Ikäheimo S., Kuronen M. & Rajala R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, tausta, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Tampere: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 3/2016.
- Hirsjärvi S. & Hurme H. 2008. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Ilmonen K. 2010. Muuan diskurssianalyysi – Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuus. Teoksessa: Aaltola J. (toim.) & Valli R. 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-Kustannus. 3. uudistettu ja täydennetty painos. 127 – 142.
- Isoherranen K., Nurminen R. & Rekola L. 2008. Enemmän yhdessä – Moniammatillinen yhteistyö. Porvoo: WSOY Oppimateriaalit.
- Isoniemi S. 2019. Sijaishuolto- paikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojelu- viranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. [Verkkojulkaisu]. Vaasa: Vaasan yliopisto. University of Vaasa Acta Wasaensia, 423. Väitösk. [Viitattu 8.7.2019] Saatavana: <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/8186/978-952-476-865-8.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Jokinen A., Juhila K. & Suoninen E. 2016. [Verkkokirja] Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen A., Juhila K. & Suoninen E. 2016. Diskurssianalyysi – Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino Oy. [Viitattu 27.5.2019] Vaatii käyttöoikeuden. 25 – 50.

Kananoja A. & Ruuskanen K. 2019. [Verkkajulkaisu] Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. [Viitattu 20.7.2019] Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Saatavana: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Karkuriohje yksiköille. Katoamisilmoitus vai virka-apupyyntö? [Henkilökohtainen sähköpostiviesti] Vastaanottaja: Riikka Nieminen. [Viitattu 17.7.2019].

Kuosma T. 2011. Kadonneet. Helsinki: Livres 'belles-lettres'.

Kuula A. 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa: Hallamaa J., Lounis V., Lötjönen S. & Sorvali I. 2006. Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Tietolipas 211 Suomalaisen kirjallisuuden seura, 124 – 140.

L 8.4.1983/361. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.

L 6.6.2003/434. Hallintolaki.

L13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.

L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.

L 1517/2016. Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta.

L 22.7.2011/806. Pakkokeinolaki.

L 22.7.2011/872. Poliisilaki.

Laitinen M. & Väyrynen S. 2011. Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosesseissa. Teoksessa: Pehkonen A. & Väänänen-Fomin M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 163 – 188.

Lastensuojelun keskusliitto 30.8.2011. [Verkkolähde] Ilmoitukseen sijaishuollosta kadonneesta lapsesta tulee aina suhtautua vakavasti. [Viitattu 4.12.2018] Saatavana: <https://www.lskl.fi/kannanotot-ja-lausunnot/ilmoitukseen-sijaishuollosta-kadonneesta-lapsesta-tulee-aina-suhtautua-vakavasti/>

Lehtonen I. & Telen J. 2013. [Verkkolähde] Hatkassa – Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. [Viitattu 24.7.2019] Saatavana: <file:///C:/Users/ooaa/OneDrive%20-%20Epedu%20O365/Hatkassa.%20Selvitys%20nuorten%20luvattomista%20poissaoloista%20ja%20sijaishuoltopaikkojen%20toimintakäytännöistä.>

- Lämsä A.-L. 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä – Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium 102. Väitösk.
- Pietikäinen S. & Mäntynen A. 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Poliisiasiain tietojärjestelmä PATJA. Tilastotietoa. 2019. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti] Vastaanottaja: Riikka Nieminen. [Viitattu 1.4.2019].
- Poliisihallituksen ohje 2015-231. 2015. Poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten tavoittamiseksi. [Henkilökohtainen sähköposti] Vastaanottaja: Riikka Nieminen. [Viitattu 17.7.2019].
- Poliisihallituksen ohje 2020/2013/3057. [Verkkojulkaisu] Kadonneen henkilön etsintä ja poliisitutkinta. [Viitattu 20.7.2019] Saatavana: https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/14775_Kadonneen_henkilon_etsinta_Ohje_29.11.2013.pdf?3a270174c65bd488
- Rauner D. M. 2000. "They still pick me up when I fall" – The role of caring in youth development and community life. New York: Columbia University Press.
- Rytkönen A-P. 22.5.2019. "Lähdin pois vain siksi, kun mulla on paha olo", sanoi lastensuojelusta karannut nuori – Sadat nuoret karkaavat lastensuojelulta vuositain. [Verkkolähde] Yle.fi -sivusto. [Viitattu 27.5.2019] Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-10794587>
- Saastamoinen K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saastamoinen K. 2016. Lapsen suojelu – Viranomaisien ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sopimus opinnäytetyöstä. 2018. Seinäjoen Ammattikorkeakoulu. Lomake.
- Sosionomi YAMK kompetenssit. Ei päiväystä. Seinäjoen Ammattikorkeakoulun opinto-opas. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki. [Viitattu 4.6.2019]. Saatavana: <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/29/fi/81>
- Talentia Ry. 2017. {PDF-tiedosto} Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet – Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia Ry. [Viitattu 4.6.2019] Saatavana: https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2018. [PDF-tiedosto] Tilastoraportti 17/2018. Lastensuojelu 2017. [Viitattu 19.12.2018] Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5

- Toikko T. & Rantanen T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Tulensalo L. & Ylä-Herranen T. 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa Tanskanen I. & Timonen-Kallio E. (toim.) 2009. Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 44. 22 – 35.
- Tuomi J. 2007. Tutki ja lue – Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valli R. 2010. Mitä numerot kertovat? Teoksessa Aaltola J. & Valli R. (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3.uud.p. Jyväskylä: PS-kustannus. 222-235.
- Ward R. & Campbell S. 2013. An ethics journey: Ethical governance of social research with vulnerable adults and the implications for practice. Teoksessa Carey M. & Green L. 2013. Practical social work ethics. Complex dilemmas within applied social care. UK: Manchester. University of Manchester.
- Yhdistyneet Kansakunnat. 1989. [PDF-tiedosto] Lapsen oikeuksien sopimus. [Viitattu 20.7.2019] Saatavana: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Liite 2. Esimerkki yhteistyötahojen kanssa tehdystä opinnäytetyösopimuksesta

Liite 3. Opinnäytetyösopimuksen yleiset ehdot

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Taustatiedot;

Työkokemusvuodet & oma työhistoria lyhyesti (suhteessa virka-aputilanteisiin)

Millä alueella työkokemus on kertynyt?

Voisitko kertoa jonkin esimerkkitalanteen / tapauksen liittyen lapsen hatkaamiseen?

Mitä tilanteessa tapahtui?

miksi valitsit juuri tämän esimerkin?

Kuinka paljon kohtaat työssäsi lastensuojelun asiakkaita?

Kuinka paljon kohtaat hatkaamisia / Paljonko työllistää?

Millainen on sinun näkemyksesi hatkaamisen syistä?

Minkä ikäisiä hatkanneita lapsia olet kohdannut?

Miten vertailisit kotoaan poistuneen ja sijaishuollosta poistuneen lapsen etsintöjä?
(Yhtäläisyydet / eroavaisuudet?)

Keiden kanssa teet yhteistyötä hatkarien osalta?

Miten näet yhteistyön tekemisen toimijoiden välillä?

Miten vastuut jaetaan?

Kuka etsintöjä organisoii?

Millaisena näet muiden toimijoiden roolin / Mitä tehtäviä heille mielestäsi kuuluu?

Oletko kohdannut tehtäviä, jotka eivät selkeästi kuulu kenellekään / tulee aina erikseen miettiä, kenelle tehtävä kuuluu? Millaisia?

Voisiko työnjakoa kehittää, miten muuttaisit työnjakoa?

Millaisia hankaluuksia toimijoiden välisessä yhteistyössä olet kohdannut?

Mitä toimia odostat muiden tekevän tai mitä asioita huomioivan?

Miten koet tiedonkulkuun liittyvät tekijät yhteistyössä? Miten toimivat?

Miten kuvailit saamasi tiedon kattavuutta lapseen/tilanteeseen liittyen?

Millaisissa tilanteissa virka-apua pyydetään/annetaan?

Onko tilanteissa eroa virka-avun toimivuuden kannalta?

Miten virka-apu näyttäytyy työssäsi?

Oma asema lapsen etsimisessä

Onko organisaatiollesi annettu ohjeistuksia lasten etsintään liittyen? Mistä ohjeistukset ovat tulleet?

Millaisia ohjeistuksia on annettu?

Miten koet nämä ohjeistukset käytännön työssä?

Miten koet oman roolisi ja työpanoksesi lasten etsimisessä?

Millaista kirjaamista/ raportointia työssäsi hatkareihin liittyy?

Lapsen palauttaminen sijaishuoltoyksikköön

Mistä lapset useimmiten löytyvät?

Miten heidän olinpaikkansa yleensä selviää?

Mitä työssäsi teet sen jälkeen, kun lapsi on löytynyt?

Miten koet lapsen yksikköön palauttamiseen liittyvän yhteistyön?

Siirrot, tiedon kulku, työnjako (Kuka organisoii yksikköön siirron?)

Miksi lapset ovat hatkanneet? (Onko yksiselitteistä syytä / syitä selvinnyt?)

Mitä tapahtuu lapsen palattua yksikköön?

Miten lapset reagoivat yksikköön palaamiseen?

Miten lapset puhuvat hatkasta? (ovatko innoissaan, peloissaan, häpeissään jne.?)

Millaisen roolin lapset ottavat yksikköön palattuaan (rehvakas, pelokas ym.)

Liite 2. Esimerkki yhteistyötahojen kanssa tehdystä tutkimussopimuksesta

OPINNÄYTETYÖTÄ KOSKEVA SOPIMUS

1 OSAPUOLET

1. Seinäjoen Ammattikorkeakoulu Oy ("SeAMK")

Y-tunnus: 2539767-3

Ohjaava opettaja:

Osoite:

Puhelin:

Sähköposti:

2.

Opiskelija(t):

Osoite:

Puhelin:

Sähköposti:

Tutkinto-ohjelma:

3. Toimeksiantaja/ Yhteistyöorganisaatio ("Yhteistyötaho"):

Y-tunnus:

Yhteistyötahon nimeämä edustaja/yhteyshenkilö:

Puhelin:

Sähköposti:

2 SOPIMUKSEN KOHDE JA TARKOITUS

Tämän Sopimuksen kohteena on Opiskelijan AMK- / YAMK-tutkinnon opintoihin liittyvä opinnäytetyö ja sen julkaisu. Opinnäytetyö toteutetaan työelämäyhteistyössä Yhteistyötahon kanssa. Opintopisteissä mitattuna opinnäytetyön laajuus on 10/15 opintopistettä AMK-tutkinnossa ja 30 opintopistettä YAMK-tutkinnossa.

Opiskelija tekee opinnäytetyön ja sen julkaisun seuraavasta aiheesta:

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Opinnäytetyölle asetetaan seuraavat tavoitteet ja tehtävät:

3 SOPIMUKSEN VOIMASSAOLOAIKA

Sopimus tulee voimaan kun kaikki sopijaosapuolet ovat allekirjoittaneet sen, ja on sen jälkeen voimassa opinnäytetyöprojektin aloituspäivästä alkaen koko opinnäytetyöprojektin keston ajan.

Opinnäytetyöprojekti alkaa suunnitelman mukaan . .20 ja päättyy . .20

4 OPINNÄYTETYÖN SUORITTAMINEN JA OHJAUS

SeAMK vastaa opinnäytetyön kokonaisohjauksesta ja -arvioinnista. SeAMK ei kuitenkaan vastaa opinnäytetyön toteuttamisesta. SeAMKin puolesta opinnäytetyötä ohjaa ja valvoo:

Nimi:	Nimi:
Asema:	Asema:

Yhteistyötahon puolelta opinnäytetyön yhteyshenkilö on:

Nimi:
Asema:

Yhteistyötaho osallistuu opinnäytetyön ohjaamiseen seuraavasti:

5 JULKISUUS

Opinnäytetyö on julkinen.

Opiskelija voi julkaista opinnäytetyön ja sen tiivistelmän sähköisesti ammattikorkeakoulujen kaikille avoimessa Theseus-julkaisuarkistossa:

Kyllä Ei Osittain

Selvitys opinnäytetyön julkaisemattomista osista

6 SOPIMUKSEEN SOVELLETTAVAT YLEISET EHDOT

Tähän sopimukseen sovelletaan täysimääräisesti ohessa **liitteenä 1** olevia *Seinäjoen Ammattikorkeakoulu Oy:n opinnäytetyösopimuksen yleisiä ehtoja*.

Yleisten ehtojen kohdasta 4 poiketen tässä sopimuksessa Yhteistyötahon käyttöoikeuteen sisältyy oikeus tuotosten muokkaamiseen omaa sisäistä toimintaansa varten.

Kyllä Ei

7 OSAPUOLTEN ALLEKIRJOITUKSET

Tätä sopimusta on tehty kolme (3) samasanaista kappaletta, yksi SeAMKille, yksi Opiskelijalle ja yksi Yhteistyötaholle.

Paikka ja , .20 aika:

Seinäjoen Ammattikorkeakoulu Oy

Nimi:

Asema:

Paikka ja , .20

aika:

Opiskelija(t)

Nimi:

Nimi:

Paikka ja , .20

aika:

Yhteistyötaho

Nimi:

Asema:

Liite 3. Opinnäytetyösopimuksen yleiset ehdot

Seinäjoen Ammattikorkeakoulu Oy

1. Soveltamisala

Näitä opinnäytetyösopimuksen yleisiä ehtoja sovelletaan Seinäjoen Ammattikorkeakoulu Oy:n (jäljempänä "SeAMK") ja SeAMKin opiskelijan sekä Sopimuksessa määritellyn Yhteistyötahon, jonka hyväksi ja/tai toimeksiannosta opinnäytetyö tehdään (jäljempänä "Yhteistyötaho") välisissä Opinnäytetyötä koskevissa sopimuksissa. Näitä ehtoja noudatetaan myös suullisesti, puhelimitse tai sähköpostilla tehtyyn opinnäytetyötä koskevaan sopimukseen.

2. Määritelmät

"Sopimus" tarkoittaa SeAMKin, Opiskelijan ja Yhteistyötahon välistä opinnäytetyötä koskevaa kirjallista sopimusta, sisältäen kaikkien liitteet.

"Opinnäytetyö" tarkoittaa Opiskelijan AMK- / YAMK -tutkinnon opintoihin liittyvää projektin luonteista opinnäytetyötä ja sen julkaisua. Opinnäytetyö toteutetaan työelämäyhteistyössä Yhteistyötahon kanssa.

"Opiskelija" tarkoittaa Sopimuksessa määriteltyä SeAMKin opiskelijaa, joka suorittaa Opinnäytetyön osana AMK- / YAMK -tutkinnon opintojaan.

"Luottamuksellisella tiedolla" tarkoitetaan liike- tai ammattilaisuutta (kuten tuotteita, tutkimustuloksia, teknologiaa, menetelmiä, tavoitteita tai suunnitelmia koskevat tiedot), jotka Yhteistyötaho luovuttaa Opiskelijalle opinnäytetyöprojektin toteuttamista varten, ja jotka on merkitty luottamukselliseksi silloin kun ne on luovutettu kirjallisessa muodossa, tai jos tieto luovutetaan suullisesti tai visuaalisesti, joiden Yhteistyötaho on ilmoittanut olevan luottamuksellisia viimeistään tiedon luovuttamishetkellä.

3. Sopimuksen voimassaolo

Sopimus on SeAMKia, Opiskelijaa ja Yhteistyötahoa sitova ja astuu voimaan Sopimuksen allekirjoituksin. Sopimuksen voimassaolo päättyy, kun Opinnäytetyö on suoritettu, elleivät osapuolet kirjallisesti toisin sovi.

4. Opinnäytetyöprojektin tulokset ja tuotokset ja niiden käyttöoikeudet

Opinnäytetyön tekijänoikeudet kuuluvat Opiskelijalle.

Opiskelija toimittaa Yhteistyötaholle opinnäytetyöstään yhden kappaleen joko paperilla tai sähköisessä muodossa. Yhteistyötaho saa Opiskelijalta opinnäytteeseen rinnakkaisen käyttöoikeuden sisäisessä toiminnassaan. Käyttöoikeuteen ei sisälly tulosten eikä tuotosten muokkaus- eikä edelleen luovutusosoikeutta. Lisäksi Yhteistyötaho saa oikeuden ottaa kopioita opinnäytetyöstä ja jakaa niitä yhteistyökumppaneilleen markkinointitarkoituksissa. Yhteistyötaholla on myös oikeus julkaista sitaatteja opinnäytetyöstä Yhteistyötahon kaupallisessa viestinnässä. Yhteistyötaho ilmoittaa opinnäytetyön tuloksia ja tuotoksia julkaistessaan, että ne on aikaansaatua SeAMKin opinnäytetyöprojektissa mainiten opinnäytetyön laatuineen Opiskelijan/ opiskelijoiden nimet niin kuin hyvä tapa edellyttää (Tekijänoikeuslain 3§:n 1 momentti).

Yhteistyötaholla on Osapuolten erikseen kirjallisesti niin sopiessa oikeus lunastaa Opiskelijalta opinnäytetyöhön mahdollisesti sisältyvät teollisoikeudet ja muut kuin opinnäytetyöjulkaisun tekijänoikeudet erikseen sovittavaa korvausta vastaan. Jos Opiskelija on osallisenä keksintöön, joka patentoidaan, mainitaan Opiskelija keksijänä.

Opiskelija luovuttaa SeAMKille oikeuden käyttää opinnäytetyössä julkaistuja tuloksia SeAMKin omassa opetus- ja tutkimustoiminnassa. Käyttöoikeus on rinnakkainen, pysyvä ja sisältää oikeuden muuttaa ja edelleen luovuttaa tuloksia. Käyttöoikeuden luovutuksesta SeAMKille ei makseta korvausta.

5. Palkkio, työsuhde, muut hankkeet ja sopimusten soveltamisjärjestys

Sopimuksella Opiskelijalle ei synny työsuhdetta SeAMKiin eikä Yhteistyötahoon. Mahdollisesta työsuhteesta tai työstä maksettavasta palkkiosta Yhteistyötaho ja Opiskelija voivat sopia Yhteistyötahon aloitteesta erikseen.

Jos Opiskelija on työsuhteessa Yhteistyötahoon, immateriaalioikeuksien siirto ja sen johdosta suoritettavat korvaukset määräytyvät näiden yleisten ehtojen ja Sopimuksen sijasta Yhteistyötahon ja Opiskelijan välisen työopimuksen ehtojen perusteella. Työsuhteessa Yhteistyötahoon olevan Opiskelijan vahingonkorvausvastuu Yhteistyötahoa kohtaan määräytyy näiden ehtojen ja Sopimuksen sijasta työläinsäädännön mukaisesti.

Opinnäytetyötä tekevät opiskelijat ovat SeAMKin tapaturmavakuutuksen piirissä, mikäli heillä ei ole työsuhdetta Yhteistyötahoon.

Jos opinnäyte tehdään osana jotain laajempaa hanketta, esimerkiksi kolmannen osapuolen rahoittamaa hanketta tai projektia, ja Yhteistaho ja SeAMK ovat molemmat mukana hankkeessa, sovelletaan kyseisen hankkeen yhteistyösopimusta ensisijaisesti ja näitä yleisiä ehtoja ja Sopimusta toissijaisesti. Opinnäytetyö on aina lähtökohtaisesti julkinen asiakirja.

6. Dokumentointi, opinnäytetyön tarkistaminen ja julkisuus

Opiskelija laatii Opinnäytetyöstä SeAMKin opinnäytetyöohjeen mukaisen teoksen. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö on aina julkinen asiakirja.

Opiskelija tallentaa työnsä ensisijaisesti kaikille avoimeen Theseus-julkaisuarkistoon ja SeAMKin korkeakoulukirjasto julkaisee sen, tai vaihtoehtoisesti opiskelija toimittaa painetun version työstään korkeakoulukirjastoon ja kirjasto luettelo sen kokoelmiinsa.

SeAMK noudattaa opetusministeriön ohjetta siitä, ettei opinnäytetöihin sisällytetä salassa pidettävää aineistoa ja että opinnäytteet ovat julkisia heti, kun ne on hyväksytty. Arvioitavaan opinnäytetyöhön ei sisällytetä toimeksiantajan liike- tai ammatillisuuksia, vaan ne jätetään työn tausta-aineistoon.

Opiskelijan opinnäytetyön esitys opinnäytetyöseminaarissa on aina julkinen. Yhteistyötaho ja Opiskelija määrittävät yhdessä esityksen sisällön siten, että esitys ei loukkaa näiden yleisten ehtojen ja/tai Sopimuksen salassapitoehtoja.

Yhteistyötaholla on oikeus tarkistaa opinnäytetyö ennen kuin Opiskelija toimittaa sen SeAMKiin arvioitavaksi. Yhteistyötahon katsotaan hyväksyneen julkaisun, ellei Yhteistyötaho ole kirjallisesti ilmoittanut kielteistä kantaansa viimeistään neljäntoista (14) päivän kuluessa kirjallisen julkaisupyynnön saatuaan. Kirjallisessa vastauksessa Yhteistyötaho voi vaatia julkaisua muutettavaksi, jos (a) se sisältää sopimuksen kohdassa Yhteistyötahon Luottamuksellisia tietoja tai (b) se estää Yhteistyötahon näiden ehtojen mukaisesti omistaman tuloksen tai Yhteistyötahon tausta-aineiston patentoinnin tai muun rekisteröitävän immateriaalioikeuden suojaamisen.

Yhteistyötahon on nimenomaisesti osoitettava tarpeelliset muutokset. Yhteistyötaho sitoutuu tekemään yhteistyötä Opiskelijan kanssa julkaisuluvan perustellun epäämisen syyn poistamiseksi ja julkaisemisen turvaamiseksi ilman kohtuutonta viivästyä.

SeAMKin nimen tai muun tunnuksen käyttö kaupallisiin tarkoituksiin ei ole sallittua ilman SeAMKin kirjallista lupaa.

7. Luottamukselliset tiedot ja salassapito

Opiskelija sitoutuu pitämään luottamuksellisena kaikki Luottamukselliset Tiedot ja olemaan hyödyntämättä niitä muussa tarkoituksessa kuin tämän sopimuksen mukaisen Opinnäytetyön laatimista varten. Opiskelija huolehtii siitä, että julkaistavaan opinnäytetyöhön ei sisällytetä Luottamuksellista Tietoa tai lain perusteella salassa pidettävää tietoa. Opiskelija ei saa luovuttaa Luottamuksellisia Tietoja edelleen SeAMKille ja sen ohjaajille eikä kolmansille ilman Yhteistyötahon antamaa nimenomaista lupaa.

Myös Yhteistyötaho ja SeAMK ohjauksellaan sitoutuvat myötävaikuttamaan siihen, että julkaistavaan opinnäytetyöhön ei sisällytetä luottamukselliseksi määriteltyä tietoa tai lain perusteella salassa pidettävää tietoa.

Yhteistyötahon edustajalle varataan mahdollisuus tutustua opinnäytetyöhön ennen ohjaajille tarkastukseen luovuttamista sopimuksen kohdan 6 mukaisesti.

8. Opinnäytetyön tekemisestä aiheutuvat kustannukset

Opinnäytetyön tekemisestä mahdollisesti osapuolille aiheutuvia kustannuksia ei korvata, elleivät osapuolet kirjallisesti toisin etukäteen sovi. Näin ollen kukin osapuoli kantaa omat Opinnäytetyön tekemiseen liittyvät kustannuksensa ja kulunsa.

9. Vastuu ja vastuunrajoitus

Opinnäytetyöprojektin tulos ja tuotos toimitetaan sellaisena kuin se on.

Opinnäytetyö on Opiskelijan harjoitustyö, ja SeAMK tai sen opettajat eivät ole konsulttivastuussa opinnäytetyön sisällöstä tai toteuttamisesta Yhteistyötaholle.

Opiskelija tai SeAMK eivät anna opinnäytteelle tai muulle tulosaineistolle takuuta eivätkä vastaa sen tarkoitukseen soveltuvuudesta. Kaiken aineiston käyttö tapahtuu käyttäjän omalla vastuulla. Opiskelija ei tietoisesti sisällytä opinnäytetyöhön kolmannen osapuolen immateriaalioikeuksin suojattua aineistoa (esim. kolmannen tekijänoikeuksin suojattu kuva, tietokoneohjelma ja -koodi, teksti) eikä julkaisussa lainaa muiden tekstiä, ideoita tai muita tuotoksia ilman asianmukaisia viittauksia.

Yhteistyötaho on tietoinen siitä, että kyseessä on opinnäyte, joka on osa Opiskelijan opintoja. Yhteistyötaho ymmärtää, että Opiskelija ei pääsääntöisesti ole alan ammattilainen ja ettei opinnäytetyö välttämättä sovellu Yhteistyötahon käyttöön.

Yhteistyötaho luovuttaa projektille tausta-aineistoa, kuten materiaaleja ja ohjelmistoja, omalla riskillään. Opiskelija ja SeAMK eivät vastaa Yhteistyötahon luovuttaman tausta-aineiston vähenemisestä tai tuhoutumisesta opinnäytetyöprojektin aikana.

Osapuolet eivät vastaa toisilleen sopimuksen ennakaisesta päättämisestä mahdollisesti aiheutuvista vahingoista.

Osapuolet ovat vastuussa toisilleen tätä sopimusta rikkomalla aiheuttamista vahingoista. Vastuun ulkopuolelle on kuitenkin rajattu epäsuorat ja välilliset vahingot. Lisäksi vastuun syntyminen edellyttää tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua sopimusrikkomusta. Opiskelijan vastuu Yhteistyötahoa kohtaan rajoittuu kaikissa tapauksissa enintään Opiskelijalle maksetun palkkion kokonaismäärään, kuitenkin enintään 1000 euroon. SeAMKin vastuu Yhteistyötahoa kohtaan rajoittuu kaikissa tapauksissa enintään 5000 euroon. Tämän kohdan mukaisia edellä kerrottuja vastuunrajoituksia ei sovelleta rikoksella aiheutettuihin tai rikoksesta seuranneisiin vahinkoihin. Osapuolet eivät ole toisiaan kohtaan vastuussa kolmannen aiheuttamasta vahingosta. Osapuolet eivät vastaa toisen sopijaosapuolen ulkopuoliselle taholle aiheuttamasta vahingosta.

10. Sopimuksen siirtäminen, ennakainen päättäminen ja ylivoimainen este

Sopimuksesta aiheutuvia oikeuksia ja velvollisuuksia ei voi siirtää kolmannelle osapuolelle ilman toisten osapuolten suostumusta. Sopimuksen voi siirtää kolmannelle osapuolelle kaikkien allekirjoittaneiden yhteisellä päätöksellä.

Opiskelija voi keskeyttää opinnäytetyöprojektin ja irtisanoa tämän sopimuksen ilmoittamalla asiasta kirjallisesti sekä SeAMKille että Yhteistyötaholle. Mikäli Opiskelija irtisanoo tämän sopimuksen, SeAMK ja Yhteistyötaho sopivat yhdessä siitä, onko opinnäytetyöprojektin toteuttaminen edelleen mahdollista korvaavin järjestelyin, esimerkiksi opinnäytetyöprojektin aikataulua ja sisältöä muuttamalla ja nimeämällä uusi opiskelija toteuttamaan projektia, vai joudutaanko opinnäytetyöprojekti päättämään ennenaikaisesti. Kaikki muutokset Sopimukseen tai Sopimuksen purkamiseen tulee tehdä SeAMKin ja Yhteistyötahon kesken kirjallisesti. Opiskelijan suorittamasta sopimuksen irtisanomisesta ei aiheudu vahingonkorvausvastuuta Opiskelijalle eikä SeAMKille.

Opinnäytetyön suorittamiseen varattua aikaa voidaan pidentää ylivoimaisen esteen aiheuttaman viivästyksen vuoksi tai muutoin niin sovittaessa.

11. Riitojen ratkaisu

Näihin yleisiin ehtoihin, Sopimukseen ja sen tulkintaan sovelletaan Suomen lakia. Sopimuksesta aiheutuvat erimielisyydet pyritään ensisijaisesti ratkaisemaan sopijapuolten välisin neuvotteluin. Jos sopijapuolten kesken ei päästä sopuun, asia ratkaistaan Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeudessa